

KARS SANAYİ VE
TEKNOLOJİ İL MÜDÜRLÜĞÜ

KARS SANAYİ ENVANTERİ

KARS SANAYİ ENVANTERİ

Yazarlar

Barış Ayhan

Serhat Kalkınma Ajansı
Kars YDO Koordinatörü

Tarkan Tarık Kocagöz

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
Kars İl Müdürü

Ağustos, 2019

**KARS SANAYİ VE
TEKNOLOJİ İL MÜDÜRLÜĞÜ**

ISBN: 978-605-68045-7-1

T.C. SERHAT KALKINMA AJANSI

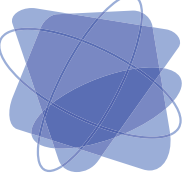
Ortakapı Mah. Atatürk Cad. No: 117 KARS - TÜRKİYE

Tel: +90 474 212 52 00 Fax: +90 474 212 52 04

e-mail: info@serka.gov.tr web: www.serka.gov.tr

Baskı - Tasarım

Sunuş

Ülkemizin Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde yer alan, geçmişten günümüze birçok kadim medeniyete ev sahipliği yapmış olan Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars illerinden müteşekkil TRA2 Bölgesi gerek doğal güzellikleri gerekse kültürel ve gastronomi değerleri ile ön plana çıkmaktadır. Bu güzide bölgede faaliyet gösteren Serhat Kalkınma Ajansı'nın temel amacı, kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle bölgesel gelişmeye ivme kazandırmaktır.

Bu amaca ulaşmak için Ajansımız kuruluşundan itibaren geçen on yıllık süre zarfında çok sayıda araştırma, tanıtım ve proje destekleme faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Çalışmalarımız bir taraftan kentlerimizin daha yaşanılabilir bir hale gelmesine diğer taraftan potansiyel arz eden alanlarda ekonomik gelişmeye odaklanmıştır. Kars ili Sanayi Envanteri çalışması da bu doğrultuda hazırlanmış ve ilgili paydaşların istifadesine sunulmuştur. Çalışmada genel hususların yanı sıra Kars ilinde bulunan girişimciler ile ilgili çeşitli değerlendirmeler ve Türkiye geneline yönelik değerlendirmeler verilmektedir. Ayrıca Kars'ta bulunan organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerine yönelik bilgiler aktarılmaktadır. Çalışmanın önemli yönlerinden bir diğeri de sanayi sektöründeki aktörler ile gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerdir. Bu görüşmelerden elde edilen bilgiler toplu halde sunulup, analiz edilmektedir.

Serhat Kalkınma Ajansı ve Kars Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü'nün ortaklaşa yürüttüğü bu çalışmanın yayına hazırlanmasında ilgili kurum ve kuruluşların son derece kıymetli katkıları olmuştur. Kars Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü'nün çalışanları bu açıdan önde gelmektedir. Görüşmelerin gerçekleştirilmesinde sarf ettikleri emekten dolayı kendilerine çok teşekkür ediyorum. Yine, Kars KOSGEB İl Müdürü Lütfullah Aktaş'a, Kars Organize Sanayi Bölge Müdürü Filiz Çalış Hanımefendi'ye ve Kars Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği'nden Murat Demirel'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Oktay GÜVEN
Genel Sekreter

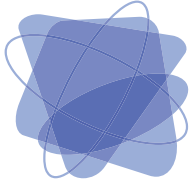
İçindekiler

Kısaltmalar.....	5
Tablolar Listesi.....	6
Haritalar Listesi.....	8
Giriş.....	9
1.Kavramlar.....	12
2.Türkiye’de Sektörel Dağılımlar ve Bazı İktisadi Göstergeler.....	17
3. Kars İlinde Sanayi Yapısı.....	24
3.1.Kars İli Genel Bilgiler.....	24
3.2.Kars İli Sanayi Genel Bilgiler.....	26
3.3.Kars İli Sanayi Sektörü ve Organize Üretim Alanları.....	27
4.Kars İlinde Sektörel Dağılımlar ve Bazı İktisadi Göstergeler.....	34
5.Kars İlinde Gerçekleştirilen Görüşmeler ve Değerlendirmeler.....	46
SONUÇ.....	59
KAYNAKÇA.....	63

Kısaltmalar

AR-GE	:	Araştırma ve Geliştirme
BUTK	:	Basit Usule Tabi Vergi Mükellefleri
GKD	:	Gayri Safi Katma Değer
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
KOBİ	:	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	:	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSS	:	Küçük Sanayi Sitesi
NACE	:	Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması
OSB	:	Organize Sanayi Bölgesi
SST	:	Sabit Sermaye Tüketimi
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TOBB	:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSPAKB	:	Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği

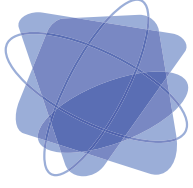

Tablolar Listesi

Tablo 1	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla.....	18
Tablo 2	: Türkiye’de Girişim Sayısı, Ciro ve İstihdam.....	19
Tablo 3	: Türkiye’de Faaliyet Sınıflandırmasına Göre Ciro Gelişimi.....	20
Tablo 4	: Türkiye’de Coğrafi Bölgelere Göre Ciro Gelişimi.....	21
Tablo 5	: Türkiye’de Mükellef Türüne Göre Girişim Sayısı ve Ciro Gelişimi.....	21
Tablo 6	: Türkiye’de İmalat Sanayi Ayrımına Göre Girişim Sayısı ve Ciro Gelişimi.....	22
Tablo 7	: Türkiye’de Ölçeğe Göre Girişim Sayısı ve Ciro.....	23
Tablo 8	: Kars Sınai Mülkiyet Başvuruları ve Türkiye Sıralaması.....	24
Tablo 9	: Kars Coğrafi İşaretler ve Yöresel Ürünler.....	25
Tablo 10	: 2009 -2018 Yıllarında Kars İlinde Alınan Teşvik Belgeleri.....	25
Tablo 11	: Kars’ta Sanayi Sicil Sistemine Kayıtlı Firma Sayıları ve İlçelere Göre Dağılımı.....	26
Tablo 12	: Kars Organize Sanayi Bölgesi Parsel Durumu.....	29
Tablo 13	: Kars Organize Sanayi Bölgesi Firmalarının Sektörlere Göre Dağılımı.....	30
Tablo 14	: Kars Merkez Küçük Sanayi Sitesi ve Çalışan Sayıları.....	32
Tablo 15	: Sarıkamış Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi.....	32
Tablo 16	: Kağızman Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi.....	33
Tablo 17	: Kars Girişim Sayısı, Ciro ve İstihdam.....	35
Tablo 18	: Kars Faaliyet Sınıflandırmasına Göre Ciro Gelişimi.....	35
Tablo 19	: Kars İl ve İlçelerine Göre Ciro Gelişimi.....	36
Tablo 20	: Mükellef Türüne Göre Girişim Sayısı ve Ciro Gelişimi.....	36
Tablo 21	: İmalat Sanayi Ayrımına Göre Girişim Sayısı ve Ciro Gelişimi.....	37
Tablo 22	: Ölçeğe Göre Girişim Sayısı ve Ciro.....	37
Tablo 23	: Kars İlinde 2015-2017 Yıllarında Kullanılan KOSGEB Kaynakları.....	38
Tablo 24	: KOSGEB Tarafından Sağlanan Desteklerin Sektörel Dağılımı.....	39
Tablo 25	: Kars İlinde İşletme ve KOBİ Sayıları.....	40
Tablo 26	: KOSGEB Destekleri Yönetmeliği ve Programları Kapsamında Verilen Destekler.....	41
Tablo 27	: KOSGEB KOBİ Finansman Destek Kredileri.....	42
Tablo 28	: Kars Ticaret ve Sanayi Odasına Kayıtlı Firmaların NACE Koduna Göre Tasnifi.....	43
Tablo 29	: Kars Oda Unvanları ve Üye Sayısı.....	44
Tablo 30	: İlçelere Göre Esnaf Dağılımı.....	45
Tablo 31	: Kars İlinde Firmaların Sektörel Dağılımı.....	46
Tablo 32	: Kars Kuruluş Yıllarına Göre Firmalar.....	47
Tablo 33	: Kars Firmalarının Ticari Kaydının Bulunduğu Yer.....	47
Tablo 34	: Kars Üretilen Malın Niteliği.....	48
Tablo 35	: Kars Hukuki Yapılarına Göre İşletmeler.....	48
Tablo 36	: Kars İşletmelerinde Profesyonel Yöneticiler.....	49
Tablo 37	: Kars İşletmelerde Çalışan Sayısı.....	49

Tablo 38 :	Kars İlinde İthal Ara Mamul Kullanımı.....	50
Tablo 39 :	Çalışanların Eğitim Düzeyi Dağılımı.....	50
Tablo 40 :	Kars Üretim Alanı Mülkiyet Durumu ve Büyüklüğü.....	51
Tablo 41 :	Kars Üretim Alanı Büyüklükleri.....	51
Tablo 42 :	Kars Firma Üretimleri, Özellikleri ve Satış Biçimleri.....	52
Tablo 43 :	Kars Markalaşma Düzeyi.....	52
Tablo 44 :	Kars İşletme Departmanları.....	53
Tablo 45 :	Kars Akademik İşbirlikleri.....	53
Tablo 46 :	Kars Firmalarının Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri.....	54
Tablo 47 :	Kars Firmalarında Kalite Sistemleri.....	54
Tablo 48 :	Kars Firmalarının Muhtelif Bilgi ve Davranış Düzeyleri.....	55
Tablo 49 :	Kars Firmalarının İhracat Yapmama Nedenleri.....	56
Tablo 50 :	Kars Firmalarının Tam Kapasiteyle Çalışmama Nedenleri.....	56
Tablo 51 :	Kars Firmalarının Geleceğe Dönük İhtiyaçları.....	56
Tablo 52 :	Kars Firmalarının Kapasite Kullanım Durumu.....	57
Tablo 53 :	Kars Firmalarının Finansman Durumu.....	57
Tablo 54 :	Kars Firmalarının Hibe, Teşvik ve Kredi Kullanımı.....	58
Tablo 55 :	Faaliyet Sınıflandırmasına Göre Ciro Gelişimi.....	66
Tablo 56 :	Coğrafi Bölgeler Göre Ciro Gelişimi.....	66
Tablo 57 :	Anketler ile İlgili Toplu Veriler-1.....	67
Tablo 58 :	Anketler ile İlgili Toplu Veriler-2.....	67
Tablo 59 :	Anketler ile İlgili Toplu Veriler-3.....	68
Tablo 60 :	Anketler ile İlgili Toplu Veriler-4.....	69
Tablo 61 :	Kars Üretilen Ürünler.....	70
Tablo 62 :	Kars İlinde Bulunan Sanayi Sicil Sistemine Kayıtlı Firmalar, Faaliyet Alanları ve Adresleri.....	71
Tablo 63 :	Kars Ticaret ve Sanayi Odasına Üye İşyerlerinin NACE Kodları ve İşyeri Sayıları.....	78
Tablo 64 :	Çalışmada Yöneltilen Sorular.....	87

Haritalar Listesi

Harita 1 : Kars Organize Sanayi Bölgesi Haritası.....	29
Harita 2 : Kars Organize Sanayi Bölgesi ve Çevresinin Haritası.....	31

Dünyadaki iktisadi değerin sanayi sektörü ile kurduğu ilişki açıkça ortadadır. Sanayinin gelişmesi Sanayi Devrimi yakıştırması ile anılan üretim sektöründeki hızlı ve yapısal değişimler ile artmıştır. Sanayi sektörünün hızlanması, teknolojik değişimler ve dolayısıyla bilimsel keşifler ile bağıntılar kurmaktadır. Teknik ve teknolojik çağlar şeklinde tanımlanan dönemlerin en karakteristik özelliği, yoğun üretime olanak sağlayan, birim zamanda üretim artışına yol açan ve tüm bu değişmelerin yanı sıra başkaca değişmeler ile zaman ve üretim arasında hızlı bir değiş tokuşu bir araya getirmesidir. Bu bir araya gelişlerin pozitif ve negatif görünümleri Sanayi Devrimi'nin başlangıcından bu yana görülmektedir.

Teknik ve teknolojik ilerlemelerin sadece sanayi sektörünü değiştirdiğini söylemek iktisadi sınıflandırma içerisinde bulunan diğer sektörlerdeki mutlak ve nisbi sıçramaları açıklamada yetersiz kalır. Sanayi sektörü, büyümesi ile birlikte diğer sektörleri de etkilemektedir. Bu etkiler, dolaylı ve doğrudan biçiminde tasnif edilebilir. Sanayi sektöründeki gelişmelerin ülke ekonomileri için gösterge nitelikte olduğu hatırlanmalıdır. Bu amaçla, aylık kapasite kullanım oranları gibi genel bir görünüm ihtiva eden ölçekler geliştirilmiştir. Sektörün üretim ile kurduğu bağıntılar sadece içsel bir etki oluşturmamaktadır. Bunun yanı sıra diğer sektörleri de etkilemektedir.

Dünyada sanayi zaman içerisinde değişiklik göstererek ilerleyen ve katma değerini yükselten bir sektör olmuştur. Sanayi sektörünün bahis konusu katma değeri yüksek aşamaya ulaşması zaman almıştır. Sanayi İnkılabı diye adlandırılan ve birçok sosyal ve teknik ilerlemenin daha hızlıca oluşması ve/veya değişmesine imkân veren genel kırılma esasen teknik ve bilimsel ilerlemenin devamında gerçekleşmiştir. Sanayi İnkılabının İngiltere'de başladığı genel olarak kabul edilmektedir. Başlangıç tarihi olarak ise literatür 1770-1815 aralığında farklı görüşler öne sürmektedir.

Sanayi Devrimi ile birlikte teknik ilerleme de hız kazanır. Teknik ilerleme sanayi sektörünü değiştirirken ortaya çıkan yeni pazar ilişkileri, reel politik, kaynak tedariki vb. gibi yeni olgusal alanlar değişimin hızını ve genel biçimini de farklılaştırır. Yeni bilimsel disiplinlerin de ortaya çıktığı 19. Yüzyıl bir değişme çağıdır. Bu çağda birçok yenilik hızlıca yapısal düzenlemeleri değiştirir ve yeni denge / mücadele alanları oluşturur. Daha önce ticaret ve tarım toplumlarının hâkim olduğu dünya iktisadi coğrafyası, sanayileşme düzeyi arttıkça dünyanın birçok bölgesini değiştirerek sanayileşmeyi dünyadaki ülkelerin kendi ölçeklerine paralel olarak zorunlu hale getirir. Bu zorunluluk ölçek ekonomilerinin oluşturulması ve maliyet düşürücü önlemler ve teoriler ile desteklenir.

UNCTAD'ın¹ 1970 - 2017 yıllarını içeren makroekonomik değişkenler ile ilgili olarak sağladığı verilerde 1970 yılındaki 3,41 trilyon \$ düzeyindeki GSYİH düzeyi 2017 yılında

¹ <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/downloadPrompt.aspx>

80,5 trilyon \$ düzeyine ulaşmaktadır ki bu yaklaşık 23,61 kat düzeyinde bir artışa işaret etmektedir. Onar yıllık dönemler itibariyle karşılaştırıldığında GSYİH düzeyi genelde artan bir trend ile katlanmaktadır. Başlangıç yılları olarak eklenen yıllar haricinde de benzer eğilim görülmektedir. Genel ortalamalar üzerinden irdelendiğinde 9,08 trilyon \$ düzeyinde GSYİH üretimi gerçekleştirildiği görülmektedir. Yine ortalamadan bakıldığında 2,45 trilyon \$ düzeyinde sanayi üretiminin gerçekleştirildiği görülmektedir. Hizmetler sektörü ise 5,84 trilyon \$ üretmektedir. Sanayi sektörü tarım sektörünün 7 katı ve hizmetler sektörünün 0,42 katı üretim gerçekleştirmektedir.² Dünyada her ne kadar GSYİH içerisinde hizmetler sektörünün ağırlığı olsa da teknik / teknolojik ilerlemenin de hizmetler üretiminde etkin olduğu bilinmektedir. Örneğin, mühendislik müşavirlik hizmetlerini bu kapsamda değerlendirmek mümkündür.

Türkiye'nin milli gelirin çoğunluğu tarım sektöründen elde ediliyordu. Zaman içerisinde uygulanan iktisat politikaları ve dolayısıyla sektörel politikalar ile Türkiye hizmetler ve sanayi sektöründe ilerlemiştir. Türkiye genel olarak 1950 - 1960 arası ve 1980 sonrası dönemde liberal politikalar uygularken, 1960 - 1980 arası dönemde daha korumacı politikalar uygulamıştır. Cumhuriyetin ilk 27 yılında, İkinci Dünya Savaşı dönemini hariç tutarsak, liberal ve planlamacı pratikler ile karşılaşılmaktadır. Sanayi sektörünün tüm diğer sektörlerden bir farkı vardır. Bahis konusu sektör, diğer sektörlerle oranla daha fazla katma değer zinciri potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle özellikle beşeri sermayenin sanayi sektörü ile kurduğu üst düzeyli ilişkinin değer oluşturma sürecinde gelir artışı ile bunun yanında da regülatif bir fonksiyon taşıdığı görülmektedir.

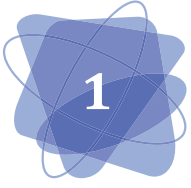
Kars Sanayi Envanteri, il geneline bir bakış sunulması amacını gütmektedir. Bu amaç etrafında çalışmada kısaca bazı iktisadi kavramlar üzerinde durulmuştur. Bahis konusu kavramlar çalışmanın birinci bölümünü oluşturmaktadır. İkinci bölümde Türkiye'deki iktisadi faaliyet kollarının üretime katkıları; girişim sayıları, ciro ve istihdam ile faaliyet sınıflandırmasına göre ciro gelişimi, coğrafi bölgelere göre ciro gelişimi, mükellef türüne göre ciro gelişimi, imalat sanayi ayrımına göre girişim sayısı ve ciro gelişimi, ölçeğe göre girişim sayısı ve ciro gelişimi ile ilgili bilgileri vermektedir. Üçüncü bölümde Kars ile ilgili bilgiler verilmektedir. Bu bölümde sınai mülkiyet başvuruları ve Türkiye sıralaması, coğrafi işaretler ve yöresel ürünler, teşvik belgeleri, sanayi sicil sistemine kayıtlı firma sayıları ve ilçelere göre dağılımı, Kars Organize Sanayi Bölgesi, Kars Tarıma Dayalı İhtisas Besi Organize Sanayi Bölgesi, Kars Merkez Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi, Sarıkamış Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi, Kağızman Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde Kars ilindeki girişim sayısı, ciro ve istihdam; faaliyet sınıflandırması ile Kars ve ilçelere göre ciro gelişimi; mükellef türüne, imalat sanayi ayrımına ve ölçeğe göre girişim sayısı ve ciro gelişimi; Kars ilinde kullanılan KOSGEB kaynakları, KOSGEB tarafından sağlanan desteklerin sektörel dağılımı, Kars işletme ve KOBİ sayıları, KOSGEB destekleri yönetmeliği ve programları kapsamında verilen destekler, KOSGEB KOBİ finansman destek kredileri, Kars Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı firmaların NACE koduna göre tasnifi, Kars

---

² İncekara (2015:13-16), birçok makro değişken için veri ile Yükseler (2016), imalat sanayisinin önemi üzerinde geniş açıklamalar ve veriler vermektedir.

oda unvanları ve üye sayısı, ilçelere göre esnaf dağılımı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Beşinci bölümde ise 220 girişim ile gerçekleştirilen anket sonuçları yer almaktadır. Bu bölümde; Kars firmaların sektörel dağılımı, kuruluş yıllarına göre firmalar, firmaların ticari kaydının bulunduğu yer, üretilen malın niteliği, hukuki yapılarına göre işletmeler, işletmelerde profesyonel yöneticiler, işletmelerde çalışan sayısı, ithal ara mamul kullanımı, çalışanların eğitim düzeyi dağılımı, üretim alanı mülkiyet durumu ve büyüklüğü, üretim alanı büyüklükleri, firma üretimleri, özellikleri ve satış biçimleri, markalaşma düzeyi, işletme departmanları, akademik işbirlikleri, firmaların araştırma ve geliştirme faaliyetleri, firmalarda kalite sistemleri, firmaların muhtelif bilgi ve davranış düzeyleri, firmaların ihracat yapmama nedenleri, firmaların tam kapasiteyle çalışmama nedenleri, firmaların geleceğe dönük ihtiyaçları, firmaların kapasite kullanım durumu, firmaların finansman durumu, firmaların hibe, teşvik ve kredi kullanımı ile ilgili bilgiler verilmektedir. Son bölümde ise çalışma bütününde elde edilen bilgiler ve veriler özet olarak sunulmuş ve değerlendirme yapılmıştır.

Kavramlar

Üretim bir ekonomi için önemli ve gerekli olduğu düşünülen kararlara bir bütünlük içinde bakılmasını sağlar. Nasıl bir üretim yapılacağı birçok faktöre bağlıdır. Bu faktörler ekonomilerin taşıdığı yapısal özellikler ile de bağlantılıdır. Yapısal özellikler ve tarih boyunca gerçekleştirilen tercihler birçok iktisadi düşüncenin ve metodolojinin gelişmesine olanak sağlamıştır. İktisadi yapının hangi tür özellikler gösterdiği bir yanda etkinlik düzeyinin de ölçülmesi diğer yandadır. Alınacak iktisadi kararların önemli sonuçlar doğurabilmesi için bazı iktisadi büyüklüklerin tanımlanması ve ölçülmesi gereklidir. Bugün dünyada genel kabul gören iktisadi makro ve mikro büyüklükler tanımlanmıştır. Sanayi sektörünün teknik ve teknolojik ilerlemeler ile kurduğu bağlar neticesinde genel kabul ile birçok iktisadi olgu üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bu etkilerin diğer sektörel tanımlamaları da etkilediği bilinmektedir. Bu amaçla ve çalışma içerisindeki geçen iktisadi terimlerin daha iyi kavranabilmesi için ilgili makro ve mikro iktisadi büyüklüklerin kısaca açıklanmasında fayda vardır. Bu kavramlar sırasıyla milli gelir, milli gelir hesaplamalarında tasnif edilen sektörler, teknoloji, yatırım, harcama, tasarruf, ölçek ekonomisi, maliyet, finans başlıkları altında aktarılacaktır.

Milli gelir, bir ekonominin yapısı ile ilgili bilgiler aktaran bir iktisadi göstergedir. Bu gösterge toplam olarak ekonominin mal ve/veya hizmet üretme durumu ile ilgili bilgileri vermektedir. Milli gelirin ölçülmesinde iki temel gösterge bulunmaktadır. Bu göstergeler sırasıyla Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) ve Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) şeklindedir (Çatalbaş ve Diğerleri, 2013). **Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH)**, ülke vatandaşlarının üretimini dikkate alan bir milli gelir ölçüm metodudur. GSMH hesaplanırken ülke vatandaşlarının iktisadi faaliyetlerini ülke içinde ve/veya dışında gerçekleştirmesi dikkate alınmamaktadır (Ünsal,2009: 52-53). **Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)**, bir ekonomi içerisinde üretilen tüm mal ve/veya hizmet demetleri ile hesaplanmaktadır. GSYİH hesaplanırken esas ilke o ülke ekonomisi içerisinde ve o ülke ekonomisinin kaynakları ile gerçekleştirilen üretim miktarının tespitidir. Bu nedendir ki GSMH'den farklı olarak yurtiçinde yerleşik ve/veya vatandaş olmayanlarında üretimleri GSYİH hesaplamasına dâhil edilmektedir (Özsoy ve Tosunoğlu, 2017: 285-301). GSYH hesaplaması üç şekilde yapılabilmektedir. Bunlar; Harcama Yöntemi, Üretim Yöntemi (=Katma Değer Yöntemi) ve Gelir Yöntemi şeklindedir (Ünsal, 2009: 43-52) .

Milli gelir hesaplamalarında sektörel ağırlıkların görülmesi amacıyla genel kabulle üç tane sektör tanımlanmaktadır. Bunlar; sanayi, tarım ve hizmetler olarak tasnif edilmektedir. Her ne kadar birbirlerinden ayrık gibi bir görünüm sergileseler de aslında birbirleri ile bağlantıları bulunmaktadır. Örneğin, tarım sektöründe kullanılan tarım makineleri sanayi ve tarım arasında bir bağ oluşturmaktadır. Yine, hizmetler sektörü de sanayi sektörü ile bağlar kurmaktadır. Örneğin, müşavirlik hizmetleri sanayi sektörü ile ilgili işlerde planlama, hesaplama ve karar verme gibi fonksiyonlar gerçekleştirmektedir (TOBB,2018: 35-62). Milli gelir hesaplamalarında sektörel tasnif yapılabilmektedir. **Sanayi sektörü**, genel olarak ağırlıklı sektör alınma eğilimini saklı tutar. Bunun nedeni ise sanayi sektörünün katma değer zinciri biçiminde değer oluşturabilmesi şeklinde açıklanabilir. Sanayi sektörü birçok

alt sektör ve ana sektör ile ilişki kurması bakımından farklılaşır (Koç ve Diğerleri, 2018:2). Sanayi, genel olarak bir tür üretim bütünüdür ifade eder. Sanayi üretimi, hem sanayi malları hem de herhangi bir üretimde ve/veya sektörde kullanılacak her türlü makine ve alet vb. gibi unsurların üretilmesiyle ilgilidir. Sanayi üretiminin en önemli özelliklerinden bir tanesi ise yoğun bir değişim sonucu bir üretimin oluşmasıdır. Sanayi üretiminde teknolojik girdi düzeyi yüksektir. Teknolojik girdi düzeyinin yüksek olması, sanayi üretiminin katma değerinin ve/veya zincirinin artmasına neden olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde genel bir değer yoğunluğunun olduğu bilinmektedir (10. Kalkınma Planı, s.6)

Tarım sektörü, bitkisel ve hayvancılık kapsamında gerçekleştirilen üretim ile ilgilenmektedir. Tarım, medeniyetlerin gelişmeleri bakımından ilk ön plana çıkan ve günümüze kadar insanlık tarihindeki gelişmelerde önemli katkısı olan bir iktisadi alandır (Doğan ve Diğerleri, 2015: 29-41). Tarım önceleri herhangi bir ülke için yeterli olurken zaman içinde tarımdan elde edilen gelirler azalmıştır. Özellikle ticaret ve sanayileşmenin artması ile birlikte tarım dışsal etkiler ile değişmeye başlamıştır. Günümüzde tarımda gelişmiş ekonomilerin ölçek geliştirdiği görülmektedir. Yoğun ve teknolojik tarım uygulamaları ile birlikte gerçekleştirilen optimaliteler neticesinde tarımın etkinliği belirli düzeylere ulaşmaktadır. Fakat diğer ülkelerde tarımın altyapı problemleri vardır. Ölçek, yoğun ve teknolojik tarım gibi kavramlar da optimalite yakalanması güçlükleri ile karşılaşmaktadır (Doğan, 2009:365-367).

Hizmetler sektörü, hizmetten faydalananın yararına olmak üzere çeşitli farklılaşmaların görüldüğü ve zaman, yer ve biçim oluşturan sanayiler şeklinde tanımlanabilir (Özsağır ve Akın, 2012: 312). Hizmetler sektörünün günümüz dünya ekonomisinde en önemli etkisi diğer sektörleri geride bırakmış olması olarak ifade edilebilir. Genel itibariyle bakıldığında herhangi bir milli gelir hesaplamasında inşaat sektörü dâhil edilmemektedir. Ama Türkiye açısından inşaat sektörünün milli gelir hesaplamasında müstakil bir sektör olarak eklendiği görülmektedir. İnşaat sektörünü genel olarak konaklama ve üretim biçiminde tasnif etmek mümkündür. Yani, sektör hem konaklama için hem de üretim tesisleri için faaliyet göstermektedir. Türkiye’de inşaat sektörünün milli gelirden aldığı pay %8,6 düzeyine ulaşmaktadır (<http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?altid=1108>).

Teknoloji, aslında insanlığın gündelik yaşamını kolaylaştıran her türlü süreç şeklinde tanımlanabilir. Böyle bir tanımla birlikte aslında teknolojinin çok geniş ölçekli bir özellik gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Teknoloji kelimesi günümüzde birçok üretim alanı ile ilgili olabildiği gibi sosyal alanlar ile de bağlar kurmaktadır. Buradan hareketle kavramın sürekli değiştiği ve anlamını genişlettiği ifade edilebilir. Örneğin, “teknolojik düşünme” ve “teknolojinin estetiği” vb. gibi kavramlar günümüz literatüründe bulunmaktadır. Teknolojinin toplumlara sunduğu bir fayda daha vardır. Teknoloji birçok alan ile bağlar kurması nedeniyle yenilikçi, atılgan, geleceğe dönük vb. tasarım ve deneyim platformlarını toplumlara açık tutmaktadır. İçsel olarak bilgi düzeyinin üst ölçekte olması nedeniyle de bağlantılı olarak teknolojik düzeyin yüksekliği bilgi düzeyinin ve birikiminin yüksekliği ile koşut hareket edebilmektedir (Basalla, 2013).

Yatırım, en genel biçimiyle şu an elde bulunan varlığın gelecekte daha fazla varlık elde edilmesi amacıyla fiziki ve/veya gayri fiziki alanlara aktarılmasıdır (https://cma.org.sa/en/Awareness/Publications/booklets/Booklet_1.pdf, Güven, 2013). Bir ülkedeki yatırımın önemi, o ülkenin

varlığı ile ilgilidir. Dünya sürekli bir değişim içerisindedir ve bu süreçlerde etkin olabilmenin yolu ise değişmelere karşı gösterilen uyum yeteneğidir. Bunu bir örnekle açıklamakta fayda vardır. Birçok ülke; askeri, coğrafi, iktisadi vs. bakımından belirli dönemlerde elde ettiği üstünlükleri zaman içerisinde kaybetmiştir. Bu kaybedişler birden bire olmamıştır. İşte bu süreçlerin engellenmesi için birçok önlem alınmıştır. Günümüzde de benzer eğilimler devam etmektedir. Ekonomilerin en temel direnç noktaları üretim büyüklükleri ve şartlarıdır. Bu büyüklüklerin ve şartların güncel ve rekabet edebilir düzeyde tutulabilmesi muhtelif yatırım projeksiyonları ile bağlantılıdır. Yatırımlar, özel sektör ve kamu yatırımları biçiminde ikiye ayrılabilir. **Özel sektör yatırımları**, kamu kesimi haricinde gerçekleştirilen yatırımlar için kullanılmaktadır (Yıldırım ve Özer, 2013:14). İktisat literatüründe özel sektör ve kamu sektörü kavramlarının ağırlık kazanması J. Maynard Keynes ile gerçekleşmiştir (Yıldırım ve Özer, 2013:7). Keynesyen analiz, ekonomiyi tam denge noktasında görmez ve devletin kamu yatırımları ile potansiyel dengeye doğru ekonomiyi yönlendirebileceği analizini yapar. Ekonomik aktivitenin bir kez hızlanması sonrasında da artık özel sektörün aktif olması beklenmektedir. Yalnız 2. Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve özellikle kıta Avrupası'nın imarı şeklinde devam eden süreçte ekonomi literatürü stagflasyon şeklinde tanımlanan ve durgunluk ile enflasyonist süreçlerin bir arada görüldüğü yeni bir piyasa koşulu ortaya çıktığını hatırlatmakta fayda vardır. **Kamu yatırımları**, kamu otoritesinin kaynakları vasıtasıyla gerçekleştirilen yatırımlar şeklinde tanımlanmaktadır. Kamu otoritesi, dünyada özellikle küreselleşme sürecinin başladığı dönemlere kadar reel üretim yatırımları gerçekleştirmiştir. Küreselleşme süreçleri ile birlikte üretim yatırımlarının özel sektör eliyle gerçekleştirilmesi gerekliliği üzerine yoğun vurgular vardır. Bahis konusu vurguların temelinde crowding out (=dışlama) ve kamu yatırımlarının verimsizliği düşüncesi bulunmaktadır (Başar ve Temurlenk,2007: 95-104). Kamu otoritesi her ne kadar reel üretim sektöründen küreselleşme sürecinde kopmuş olsa da yerleşik iktisadi düşüncenin paralelinde hareket ederek dolaylı olarak yatırımların artırılmasına olanak sağlamaktadır. Özellikle otonom yatırımlar şeklinde tasnif edilen biçimiyle herhangi bir ekonomi de özel sektör eliyle gerçekleştirilmesinin neredeyse imkânsız olduğu altyapı yatırımları daha sonraki dönemlerde ekonominin gelirini artırmaktadır. Bunların haricinde bazı tam kamusal ve yarı kamusal mal ve hizmetlerinin de kamu otoritesi vasıtasıyla gerçekleştirildiği görülmektedir (Göker, 2008: 108-118).

Bir ekonominin temel dinamiği yatırımlar şeklindedir. Yatırımlar ekonomilerin dinamik kalmasını ve iktisadi çevrim süreçlerinin sağlıklı işlemesine neden olurlar. Her ne kadar genel bir yaklaşım içinde bu şekilde olsa bile sonuçta harcamaların da üretici boyutlu olması önemlidir. Genelde bir ekonomide üretilen malların satın alınması şeklinde ifade edebileceğimiz **Harcamalar**, birçok tasnif ile aktarılabilirler. Fakat esas önemli olan husus, üretilen malların satın alınması ve hane halkı ihtiyaçlarının giderilmesidir. Bu perspektiften bakıldığında, yatırım mallarının üretimi sonucunda bu malların da satın alınması hususu harcama olarak ortaya çıkmaktadır. Harcamalar, özel sektör, kamu sektörü, hane halkı vb. şeklinde ifade edilebilirken özellikle kamu harcamalarının sosyal boyutu önemlidir. Kamunun gerçekleştirdiği bazı harcamalar, herhangi bir mal ve/veya hizmet karşılığında olmayabilir. Bunlar, transfer harcaması şeklinde tasnif edilirler (Ünsal,2009:131-173).

Bir ekonominin iktisadi çevrimini sağlayabilmesi için yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Yatırımlar için de bir kaynağın oluşturulması gereklidir. Bu husus, **Tasarruf** olarak

nitelendirilir. Çoğu kez bir ekonominin kendi tasarruf düzeyi ile iktisadi çevrimlerini sağlaması beklenir. Bu aslında varsayımsal bir görünümdür. Günümüz şartlarında içe kapalı ve dış dünya ile bağlarını koparmış bir ekonomi bulunmamaktadır. Keynesyen analiz ve para eklenmiş modellerde yatırım ve tasarruf arasındaki dengeyi sağlayan mekanizma için faize işaret edilmektedir. Faizlerin yüksek olması demek yatırım düzeyinin düşmesi ve tam tersi durumda da yatırımların artması anlamına gelmektedir (Yıldırım ve Özer,2013: 57-70).

Sanayi İnkılabı ile birlikte yoğun üretim süreçlerinin arttığı, işgücünün yoğun yer değiştirmesi ve uzmanlaşma gibi iktisadi kavramların ortaya çıktığı bilinmektedir. **Ölçek Ekonomisi** bu kavramlardan bir tanesidir. Herhangi bir sektörde özellikle maliyet kalemlerinin fiyatlandırılması anlamlı düzeyde ise ki bu anlamlılık süregelen bir hareketi gösterir üretimin gerçekleştirileceği sonucuna varılmaktadır. Ölçek ekonomisi ile ilgili olarak önemli bir kavram ise kümelenme şeklindedir. Kümelenme neticesinde fiyatlar üzerindeki baskı, hesaplanabilir duruma gelmektedir. Ölçek ekonomisi perspektifinden ölçeğin büyük boyutlarda olması fiyat politikalarının genel hane halklarının talep edebileceği düzeye gelmesine yol açmaktadır. Örneğin, ülkemizde iletişim ve internet hizmeti sağlayan operatörlerin fiyatlandırmaları bu perspektiften gerçekleşmektedir (Seyidoğlu, 1998: 82-84).

Maliyet kavramı herhangi bir işin, işlemin, işlevin vb. gibi hususun gerçekleştirilmesi için yüklenilmesi gereken fiziki olan ve olmayan ve dolayısıyla daha sonra, genellikle, parasal olarak ifade edilen gider olarak tanımlanabilir. Maliyetin geniş ölçekli bir anlamı vardır. Özellikle herhangi bir işin gerçekleştirilmesi perspektifinden ele alındığında tüm girdi ve masraf kalemlerini içerir. Fakat bir de muhtelif literatürün kullandığı anlamıyla bakıldığında karşılaşılabilecek üretim harici gider, masraf, yük vb. anlamına da gelmektedir. Örneğin, toplumsal maliyet kavramı, üretim ile doğrudan ilgisi olmayan bir kavramdır. Bahis konusu maliyet kavramı; toplam maliyet, ortalama maliyet, marjinal maliyet, sabit maliyet ve değişir maliyet şeklinde hesaplanabilmektedir (Kartal ve Diğerleri,2015:37-42).

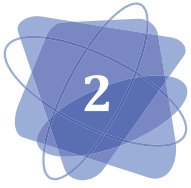
Finans, hizmet olsun veya üretim olsun karşılaşılan bir maliyetin karşılanması ile ilgilenmektedir. Bu maliyetin ne kadar olduğu önemlidir. Maliyetin nasıl karşılanacağı da işin diğer tarafıdır. Genelde üretim ve/veya hizmet gerçekleştiren müteşebbisler, satışlarından gelir elde ederek maliyetlerini karşılar ve kar elde eder. Ama bazı durumlarda ki piyasa şartlarında gelir ve gider durumunun senkronize edilmesinin zor olması nedeniyle kaynak tedariki için planlama gerekir. İşte bu husus ile ilgili olarak bir finans departmanı kurulur ve gelir ile gider arasında denge kurulmaya çalışılır. Finansın üretim ile ilgili bu tanımının haricinde daha geniş bakışa sahip bir tanımlanması daha vardır (TSPAKB,2012).

Kaynaklar, bir ekonominin sahip olduğu tüm yer altı ve yer üstü kaynakları ihtiva etmesi bakımından oldukça geniş bir tanıma sahiptir. Genel olarak kaynak denildiğinde likit varlıklar anlaşılır. Ama modern dönemlerde özellikle de sanayileşme düzeyinin artması ile birlikte yer altı kaynaklarının önemi daha da belirginleşmiştir. Kaynaklardan elde edilen üretimin getiri düzeyini daha da arttırması, beşeri sermaye olarak adlandırılan insan gücünün yetkinliği düzeyine kadar erişmiştir. Gelecekte ise kaynakların genel bir yapısalılık içinde değişkenlik gösterebileceği düşünülebilir. Çünkü bilimsel gelişmeler kaynak tanımlamasını değiştirmektedir. **İç kaynak**, herhangi bir işin gerçekleştirilmesinde işletmelerin sahip

oldukları envanter ile likit varlıkları ifade etmektedir. İç kaynak açısından her sektör yoğun iç kaynak ile çalışmayabilir. Fakat genel olarak sektörel bağlamda belirli bir ölçekte öz kaynağın olması gereklidir. Ekonomilerin gelişmiş olması kaynak çokluğuyla ilgili olabileceği gibi kaynakları yetersiz ekonomilerinde gelişmiş ekonomiler olduğu görülebilmektedir. **Dış kaynak**, bir ekonomi veya herhangi bir işletme için de olsa genel itibariyle gerçekleştirilmesi gereken işlemlerin yerine getirilmesinde iç kaynakların yetmediği durumlarda dış kaynak kullanılır. Dış kaynak, likit varlık olabileceği gibi gayri menkul şeklinde de olabilir. Keynesyen iktisadın tercih edildiği dönemlerde ve daha sonraki küreselleşme süreçlerinde yoğun olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Küreselleşme süreçlerinde ekonomiler genelde borç alma yoluyla dış kaynak kullanmışlardır (Tekbaş ve Diğerleri,2014; Aydın,2016).

Faiz, paranın zaman değeri olarak tanımlanmaktadır. Temel düşünce sistematiği, likit varlıkları harcama haricinde borç verme isteğine yol açan değişken olarak betimlemek mümkündür. Faizin bir ekonomi için kötü ve iyi olarak yorumlandığı veya işlevsel bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Faiz oranlarının yüksek olması, ekonomiyi üretimden uzaklaştırmaktadır ki Türkiye yıllarca yüksek faiz ile uğraşmıştır. Yüksek faiz tek başına anlam kazanmaz. Faizin reel faiz şeklinde tanımlanmasındaki temel değişken enflasyondur. Enflasyon ne kadar yüksek ise brüt faiz en az enflasyon düzeyine eşit olmalıdır. Buradaki mantık basittir. Hiç kimse parasını belirli bir sürede faiz geliri elde etme amacıyla borç verdiğinde vade tarihinde daha az satın alma gücü ile karşılaşmak istemez. Faizin ekonomideki olumsuz ve fakat önemli olan etkisi, ekonominin içsel şartlarda etkin işlev görememesine neden olmasıdır (Çepni, 2015: 137-144).

Enflasyon, her ekonomideki bazı işlevlerin yerine getirilmesi sonucunda ortaya çıkan fiyatların artması şeklinde ifade edilebilir. Ekonomi işlevleri yerine getirirken muhtelif iç ve dış kaynaklı nedenler ile mal ve/veya hizmet fiyatlarının arttığı görülür. İşte artan mal ve/veya hizmet fiyatlarının neticesinde oluşan ve bir bütünlük içerisinde ifade edilen büyüklük enflasyon adını almaktadır. Enflasyon, üretim ve üretimin değerinin olduğundan daha yüksek olmasını da ifade etmektedir. Bu nedenle hesaplamalarda enflasyonist etkiler çıkarılır. Enflasyon, yatırım düzeyini faizler üzerinden kurduğu etki ile etkiler. Bir ekonomide genel de negatif faiz olmayacağından dolayı faiz oranı en az enflasyona eşit olmak zorundadır ki bu genelde birçok ekonomide görülmez. Dolayısıyla nominal faiz oranı büyük olasılıkla enflasyon düzeyinin yukarisındadır ve böylece ekonomide reel faiz ödenmektedir. Faiz oranları belirli bir düzeyde iken varlığın faiz ödemesi yapan kurum yerine doğrudan ve/veya dolaylı olarak yatırıma yönlendirilmesi neticesinde elde edilecek net getiri düzeyi karşılaştırılır ki genelde enflasyon reel yatırımların ötelenmesi sürecini tetiklemektedir (TCMB,2013).

Türkiye’de Sektörel Dağılımlar ve Bazı İktisadi Göstergeler

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda toplam milli gelirin çoğunluğu tarım sektöründen elde ediliyordu. Zaman içerisinde tercih edilen iktisat politikaları ve dolayısıyla sektörel politikalar netice de Türkiye’nin hizmetler ve sanayi sektöründe ilerlemesine yol açmıştır. Türkiye’de karma iktisadi politikaların genel kabul gördüğünü söylemekte bir sakınca yoktur. Fakat tercih edilen ilk politikanın liberal bir yapı gösterdiği bilinmektedir. Esasen serbest ekonomik yapının dinamik bir piyasa yapısına yol açacağı öngörüsü genel olarak kabul edilmektedir. Fakat dünya konjonktüründeki gelişmeler ve Türkiye’nin içsel müteşebbis oluşturmasındaki yerleşik davranışın eksik olması gibi nedenler ile iktisat politikası arayışları değişmiştir. Türkiye genel olarak 1950 -1960 arası ve 1980 sonrası dönemde liberal politikalar uygularken, 1960 – 1980 arası dönemde daha korumacı politikalar uygulamıştır. Cumhuriyetin ilk 27 yılında, İkinci Dünya Savaşı dönemini hariç tutarsak, liberal ve planlamacı pratikler ile karşılaşmaktadır. Esasen planlamacılık perspektifi hem bir zorlama ve hem de pozitif bir uygulama sonucunda tercih edilen bir değerlendirmeye sahiptir (Çatalbaş ve Diğerleri,2013).

Günümüz, değer oluşturma pratiklerinin tüm dünya ölçeğinde övüldüğü bir çağdır. Modern büyüme teorilerinde insan kaynağına yoğun bir atıf vardır. Şimdilerde bahis konusu insan kaynağına beşeri sermaye diye bir tanımlama getirilmektedir. Beşeri sermayenin en temel özelliği, bilgi düzeyi artmış, artırılmış bireysel ve örgütsel mekanizmaların övülmesi ve bu paralelde üst düzeyli davranışsal gereksinimlerin yerleştirilmeye çalışılmasıdır. Bu bahis için 19. Yüzyılda rastgele mekanizmaların kurgulandığı ve 19. Yüzyılın sonları ve 20. Yüzyılın başlarında ise kurumsal mekanizmaların ortaya çıktığı görülmektedir (Freeman ve Soete, 2003). Bu bahiste esasen dikkat çeken ağırlık noktasının piyasalaşma sürecinin önem kazanması olduğu söylenmelidir. Hatırlanacağı üzere yoğun üretim (=mass production) piyasalaşma ve bağlantımlık kavramlarını ön plana doğru itmektedir (Alizon ve Diğerleri, 2009:588-605).

Sanayi sektörünün tüm diğer sektörlerden bir farkı vardır. Bahis konusu sektör, diğer sektörlerle oranla daha fazla katma değer zinciri potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle özellikle beşeri sermayenin sanayi sektörü ile kurduğu üst düzeyli ilişkinin değer oluşturma sürecinde gelir artışı ile bunun yanında da regülatif bir fonksiyon taşıdığı görülmektedir. Tüm bunlar esasen tek bir amaca hizmet eden bir yapıdır. Memleketler, rekabet güçlerini artırmak veya hiç değilse bile olduğu seviye de tutmak isterler. Buradan hareketle de sanayi sektörünün bu açıdan bir varlık argümanı olarak ele alındığı şeklinde bir yargı pekâlâ yapılabilir.³ Bu ifadelerden sonra Tablo 1’i incelemek anlamlıdır. Tablo 1: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla açısından Türkiye’de GSYİH’ye katkı sağlayan iktisadi faaliyet kollarına işaret etmektedir.

³ “...Aslına bakılırsa hizmet sektörünün üretim hacminin artması temelde sanayi sektöründeki üretimle ilişkilidir. Sanayi sektörünün ileri ve geriye doğru bağlantıları ve ekonomide yarattığı yayılma etkisi hizmet sektörü üretimini uyarmakta ve ekonomik büyümeyi belirleyen temel dinamik olmaktadır.” (Vakıfbank, 2007:26).

Tablo 1: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

İktisadi Faaliyet Kolları	Değişken	2009	2013	2017	$\Delta_{Ort.}$	Ort.
	GSYİH	999,19	1.810	3.107	15,27	1,89
Sektör Toplamı	GKD	891,08	1.585	2.753	15,18	1,67
	SST	162,15	255	472	14,35	0,28
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	GKD	81,23	122	189	11,52	0,13
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	GKD	11,18	19	27	12,06	0,02
İmalat Sanayi	GKD	151,44	294	545	17,58	0,31
Elekt., Gaz, Buhar ve İklim. Ürt. ve Dağıtım	GKD	13,98	25	38	13,46	0,03
Su Temini; Kanaliz., Atık Yönt. ve İyileş. F.	GKD	7,61	17	30	18,97	0,02
İnşaat	GKD	56,16	146	266	21,74	0,15
Toptan ve Perakende Ticaret	GKD	106,79	202	368	16,87	0,22
Ulaştırma, Depolama	GKD	87,81	143	239	13,48	0,15
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti F.	GKD	22,77	50	84	17,96	0,05
Bilgi ve İletişim	GKD	27,16	43	78	14,23	0,05
Finans ve Sigorta F.	GKD	37,46	56	101	13,66	0,06
Gayrimenkul F.	GKD	104,84	149	223	9,88	0,16
Mesleki, Bilimsel ve Teknik F.	GKD	21,59	38	73	16,58	0,04
İdari ve Destek Hizmet F:	GKD	22,92	46	96	19,69	0,05
Kamu Yönt. ve Sav.; Zor. Sos. Güvenlik	GKD	50,20	81	135	13,15	0,09
Eğitim	GKD	39,14	71	129	16,04	0,08
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet F.	GKD	29,39	47	75	12,52	0,05
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	GKD	8,54	17	28	15,85	0,02
Diğer Hizmet F.	GKD	10,36	18	29	14,07	0,02
Hanehalklarının İşverenler Olarak F.	GKD	0,52	1	2	14,37	0,00

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>. Veriler, iktisadi faaliyet kollarına göre ve gelir yöntemiyle sağlanmaktadır; milyar ₺ ve 2009 - 2017 yılları için geçerlidir. Kısaltmalar; $\Delta_{Ort.}$: Değişim Oranları Ortalaması, GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla, GKD: Gayri Safi Katma Değer, SST: Sabit Sermaye Tüketimi ve F: Faaliyetleri şeklindedir.

Türkiye’de 2009 - 2017 yılları için bakıldığında ortalama da 1,89 milyar ₺ GSYİH üretilmektedir. Yine, ortalama da 1,67 milyar ₺ gayri safi katma değer bulunmaktadır. Sabit sermaye tüketimi ise aynı dönem için 0,28 milyar ₺ düzeyindedir. Sanayi sektörünün gayri safi katma değerden aldığı pay, 0,31 milyar ₺ düzeyinde gerçekleşmektedir. Tarım sektörü toplamda 0,13 milyar ₺ gayri safi katma değer oluştururken, sanayi sektörünün tarım sektörüne oranla yaklaşık 2,39 kat daha fazla katma değer oluşturduğu görülmektedir. İnşaat sektörü, ulaştırma depolama, gayrimenkul faaliyetleri de tarım sektöründen daha fazla katma değer yaratmaktadır.⁴

Tüm bu girizgahtan sonra çalışmanın bir envanter niteliğinde olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’de sanayileşme ve teknoloji politikaları gibi nispeten oldukça ağır bir konuya girmek çalışmanın amacından ayrılmasına neden olabilir. Çalışmanın daha çok il ölçeğinde gerçekleştirilecek bir yapısı olması nedeniyle genel eğilimleri görmek ve il ölçeği ile karşılaştırmak gibi pratik bir amaç etrafında analiz gerçekleştirilmeye çalışılacaktır.

⁴ Gümüşlü’nün (s.234-235) sağladığı sektörel dağılım tablosunda tarım sektörünün payı sürekli düşerken, sanayi sektörü ise artış göstermektedir. Hizmetler sektörü ise artış ve azalışlar göstermektedir.

Tablo 2: Türkiye’de Girişim Sayısı, Ciro ve İstihdam

Dönem	GS	DO	Ciro (₺)*	DO	Ücretli Çalışan Sayısı	Değişim Oranı
2006	1.806.315	-	1,47	-	6.432.300	-
2007	2.354.162	30,33	1,71	16,05	6.858.953	6,63
2008	2.481.732	5,42	1,94	13,52	7.322.148	6,75
2009	2.525.948	1,78	1,92	-1,20	7.425.951	1,42
2010	2.582.023	2,22	2,29	19,49	8.339.595	12,30
2011	2.624.700	1,65	2,89	25,94	9.332.549	11,91
2012	2.668.828	1,68	3,29	13,95	10.163.571	8,90
2013	2.972.655	11,38	3,75	14,03	10.763.227	5,90
2014	2.892.201	-2,71	4,32	15	11.422.695	6,13
2015	3.013.706	4,20	4,87	12,78	12.387.587	8,45
2016	3.011.167	-0,08	5,26	8,13	12.097.433	-2,34
ORT.	2.630.312,5	5,59	3,06	13,77	9.322.364,5	6,61

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi

*: Trilyon ₺ şeklindedir. Veriler, tüm girişimler için sağlanmaktadır. GS: Girişim Sayısı ve DO: Değişim Oranı şeklindedir.

Tablo 2, Türkiye’de girişim sayısı, ciro ve istihdam durumu ile ilgili bilgileri vermektedir. Tablo 2’ye göre, Türkiye’de 10 yıllık bir dönemde ortalama 2,63 milyon girişim bulunmaktadır. 2015 yılında 3 milyon girişim sayısına ulaşılırken, 2006 - 2016 döneminde girişim sayısı ortalama olarak %5,59 büyümüştür. Dönem içerisinde 2 yıl verisi haricinde genelde büyüme görülmektedir. 2007 yılında %30,33 düzeyindeki artış ile 2013 yılındaki %11,38 düzeyindeki artış dikkat çekmektedir. Ciro artışlarında genel olarak yıllık %10 düzeyinin üzerinde bir artış vardır. 2009 yılı bu durumdan ayrılmaktadır. Zira bu yılda %1,2 düzeyinde bir düşüş görülmektedir. 2011 yılı ciro değerlendirmesinde en yüksek artışın, %25,94, sağlandığı yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Yıllık değişim oranlarının ortalaması ise %13,77 düzeyindedir. Karşılaştırma açısından bakmak için bu artış, girişim sayısı yıllık değişim oranlarının ortalamasının %246,33 katı şeklinde gerçekleşmektedir. Yani, girişim sayısına göre ciro artışı yaklaşık 2,5 kat şeklinde gerçekleşmektedir. Ücretli çalışan sayısı 10 yıllık dönemde yaklaşık 9,3 milyon düzeyindedir. 2016 yılında yaklaşık 12,1 milyon çalışan bulunmaktadır. Ücretli çalışan sayısında 10 yıllık dönem için yıllık değişim oranlarının ortalaması %6,61 düzeyindedir. 2009 ve 2016 yılları haricinde çalışan sayısı en az %5 ve üzerinde büyümektedir. 2010 ve 2011 yıllarında ise %10 düzeyinin üstüne çıkmaktadır. Yine ciro ile karşılaştırıldığında ciroda görülen ortalama artış, ücretli çalışan sayısında görülen artışın yaklaşık %208,32 düzeyinden daha fazladır. Yani, aslında yaklaşık 2 kat düzeyinde bir artış bulunmaktadır. Tüm bunlardan girişimlerin ciro artışının girişim sayısı ve ücretli çalışan sayısı ortalama artışlarına göre daha fazla olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3: Türkiye’de Faaliyet Sınıflandırmasına Göre Ciro Gelişimi

Sektörler	Ciro*						
	2016	Δ_1	2015	Δ_2	2014	Ort. Δ	Ort.
G - Toptan ve Perakende Ticaret	2,16	9,64	1,97	11,30	1,77	10,47	1,97
C - İmalat	1,31	10,08	1,19	11,21	1,07	10,65	1,19
K - Finans ve Sigorta Faaliyetleri	0,50	-3,85	0,52	23,81	0,42	9,98	0,48
F - İnşaat	0,33	22,22	0,27	12,50	0,24	17,36	0,28
H - Ulaştırma ve Depolama	0,27	3,85	0,26	8,33	0,24	6,09	0,26
D - Elekt., Gaz, B. ve İklim. Ürt. ve Dağıtım	0,19	-	0,19	11,76	0,17	5,88	0,18
N - İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	0,10	11,11	0,09	28,57	0,07	19,84	0,09
J - Bilgi ve iletişim	0,09	12,50	0,08	14,29	0,07	13,39	0,08
I - Konak. ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	0,08	-	0,08	14,29	0,07	7,14	0,08
M - Mesleki, Bil. ve Teknik Faaliyetler	0,08	-	0,08	33,33	0,06	16,67	0,07
B - Madencilik ve Taş Ocakçılığı	0,03	-	0,03	-	0,03	-	0,03
Q - İnsan Sağ. ve Sos. Hizmet Faaliyetleri	0,03	-	0,03	50	0,02	25	0,03
A - Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık	0,03	50	0,02	-	0,02	25	0,02
P - Eğitim	0,02	-	0,02	100	0,01	50	0,02
L - Gayrimenkul Faaliyetleri	0,02	100	0,01	-	0,01	50	0,01
E - Su Temini; Kanal., Atık Yn. ve İyileş. F.	0,01	-	0,01	-	0,01	-	0,01
S - Diğer Hizmet Faaliyetleri	0,01	-	0,01	-	0,01	-	0,01
R - Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	0,01	-	0,01	-	0,01	-	0,01
O - Kamu Yön. ve Sav.; Zor. Sosyal Güvenlik	0,00	-	-	-	-	-	-
T - Diğer	0,00	-	-	-	-	-	-

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi

*: Trilyon ₺ şeklinde kısaltılmıştır ve tüm girişimler için sağlanmaktadır. Δ_1 : 2016-2015 Yılları Değişim ve Δ_2 : 2015-2014 Yılları Değişim şeklindedir. G- Toptan ve Perakende Ticaret kaleminin içeriği; “Toptan ve Perakende Ticaret Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı” ve T- Diğer kaleminin içeriği; “Hanehalklarının İşverenler Olarak Faaliyetleri; Hanehalkları Tarafından Kendi Kullanımlarına Yönelik Olarak Ayrım Yapılmamış Mal ve Hizmet Üretim Faaliyetleri” şeklindedir.

Tablo 3, Türkiye’de Faaliyet Sınıflandırmasına Göre Ciro Gelişimi ile ilgili bilgileri vermektedir. Tablo 3’e göre, 2014 – 2016 yılları arasında genelde yatay bir seyir bulunuyor. Tutar anlamında düşük pozisyona sahip alanlarda sıçramalar görülse de bunlar mutlak olarak ciddi rakamlara ulaşmamaktadır. Veriler, ciro gelişimi açısından üç büyüğün ticaret, imalat ve finans şeklinde sıralandığını söylemektedir. Bu üç sektörün yıllık değişim oranları ortalaması yaklaşık olarak %10 düzeyinde değişmektedir. Üç yıllık ortalama ciroya bakıldığında ise ticaret sektörünün imalat sektörüne oranla yaklaşık 1,66 kat ve finans sektöründen de yaklaşık 4,11 kat daha

fazla ciro oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla buradan hareketle de birinci sektörün imalat olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu üç sektörü; inşaat, ulaştırma ve depolama ile enerji sektörü takip etmektedir. İnşaat sektörü ilk üç sektörden daha fazla büyüme oranları ortalaması sergilerken; ulaştırma ve depolama ile enerji sektörleri daha az büyüme oranları ortalaması göstermektedir. Diğer sektörlerdeki ciro gelişimlerinde ise ciro artış oranları ortalaması yüksek olsa da mutlak rakamlar perspektifinden ilk üç sektöre yaklaşamadıkları rahatlıkla ifade edilebilir.

Tablo 4: Türkiye’de Coğrafi Bölgelere Göre Ciro Gelişimi

Bölgeler	Ciro*						
	2016	Δ_1	2015	Δ_2	2014	Ort.	Δ Ort.
Marmara	3,18	7,94	2,95	14,29	2,58	2,90	11,12
İç Anadolu	0,75	9,34	0,69	8,12	0,64	0,69	8,73
Ege	0,45	11	0,41	12,67	0,36	0,41	11,84
Akdeniz	0,35	7,09	0,33	7,46	0,31	0,33	7,28
Güneydoğu Anadolu	0,24	-0,69	0,24	21,21	0,20	0,22	10,26
Karadeniz	0,20	9,75	0,19	8,76	0,17	0,19	9,26
Doğu Anadolu	0,08	18,72	0,07	9,22	0,06	0,07	13,97

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi

*: Trilyon ₺ şeklinde kısaltılmıştır ve tüm girişimler için sağlanmaktadır. Δ_1 : 2016-2015 Yılları Değişim ve Δ_2 : 2015-2014 Yılları Değişim şeklindedir.

Tablo 4, Türkiye’de Coğrafi Bölgelere Göre Ciro Gelişimi ile ilgili bilgiler aktarmaktadır. Tablo 4’e göre, 2014 - 2016 döneminde değişim oranları ortalaması hiçbir bölge için %7 düzeyinin altına düşmemektedir. Sadece Güneydoğu Anadolu Bölgesinde görülen küçülmenin haricinde tüm bölgelerde büyüme görülmektedir. Marmara, İç Anadolu ve Ege Bölgelerinde genel olarak azalan seyirde bir ciro artışı görülürken, diğer bölgelerde birkaç istisna haricinde neredeyse yatay seyir görülmektedir.

Tablo 5: Türkiye’de Mükellef Türüne Göre Girişim Sayısı ve Ciro Gelişimi

Mükellef Türü	2016		2015		2014	
	GS	Ciro	GS	Ciro	GS	Ciro
Kurum Bilanço	23,01	90,3	22	90,3	22,1	90
Gelir Bilanço	16,6	7,9	16,1	7,7	15,5	7,7
İşletme Hesabı	38,3	1,6	40,6	1,9	42,9	2,1
BUTK	21,9	0,2	21,3	0,1	19,5	0,1

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi

GS: Girişim Sayısı ve ciro (%) şeklindedir. Ciro, tüm girişimciler için sağlanmaktadır. BUTK: Basit Usule Tabi Vergi Mükellefleri anlamındadır.

Tablo 5, Türkiye’de Mükellef Türüne Göre Girişim Sayısı ve Ciro Gelişimi ile ilgili bilgiler vermektedir. Tablo 5’e göre, göze ilk çarpan kurum bilançolu girişim sayısının işletme hesabına göre girişim sayısına göre daha az olmakla birlikte ciro olarak neredeyse ortalama da 50 kat daha fazla ciro oluşturmaktadır. İşin başka bir kötü tarafı daha var. 2014 yılında bu makas 42,86 kat ve 2015 yılında 47,57 kat iken, 2016 yılında yaklaşık 56,44 kat şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca işletme hesabına göre ciro azalmaktadır. Kurum bilanço ise neredeyse sabittir. Gelir bilançolu girişimler için benzer büyüklükler olmasa da işletme hesabına göre birkaç kat fazlalık bulunmaktadır. Kurum bilançolu girişimlerin toplam girişim sayısından aldığı pay yaklaşık $\frac{1}{4}$ düzeyinde iken toplam cirodan aldığı payın %90 üzerinde olması bizlere Türkiye’deki genel iş ve işletmeler ile ilgili eğilim hakkında bilgi vermektedir. Buradan hareketle de profesyonelleşme düzeyinin artmasının övülebilir ve güdülebilir bir politika olarak uygulanabileceği fikrini ortaya koymak anlamlı sonuçlar oluşturabilir. Doğal olarak, profesyonelleşme mükellefiyetin türü ile doğrusal bir ilişki kurmak zorunda değildir ama Türkiye’deki profesyonelleşmenin tüm mükelleflere dağıtılabileceği ve bahis konusu mükelleflerin buradan hareketle etkinlik sağlayabileceği belki ancak uzun vadeli projeksiyonlar için geçerli olabilir kanaati kendisini ortaya çıkarabilir.

Tablo 6: Türkiye’de İmalat Sanayi Ayrımına Göre Girişim Sayısı ve Ciro Gelişimi

Sanayi Durumu	Girişim Sayısı	Ciro	Girişim Sayısı	Ciro	Girişim Sayısı	Ciro
	2016		2015		2014	
İmalat Sanayi Dışı	86,8	75,1	86,8	75,5	86,6	75,2
İmalat Sanayi	13,2	24,9	13,2	24,6	13,4	24,8

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi
Girişim sayısı ve ciro (%) şeklindedir.

Tablo 6, Türkiye’de İmalat Sanayi Ayrımına Göre Girişim Sayısı ve Ciro Gelişimi ile ilgili bilgiler vermektedir. 2014 - 2016 yıllarını kapsayan 3 yıllık veriden imalat sanayi ve dışı şeklinde ikili bir tasnife konu olan ayırmada yatay bir seyri görmek mümkündür. Fakat dikkati çekmesi gereken husus, imalat sanayi dışının hem girişim sayısı olarak hem de ciro payı olarak sahip olduğu yüzdesel büyüklüklerin %75’lik payın altına düşmemesidir. Buradan belki de iktisat politikasında veya belki de rekabet gücünden kaynaklı bir problematik alanın olduğu şeklinde bir yoruma sahip çıkmak kolaylık gibi görülebilir fakat esasen tam tersi bir görünümün tercih edilmesi gerektiği şeklindeki yargının önemli olduğunu ifade etmek anlamlı olabilir.

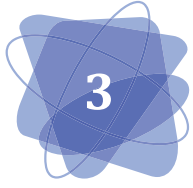
Tablo 7: Türkiye’de Ölçeğe Göre Girişim Sayısı ve Ciro

Ölçek	GS	Ciro	GS	Ciro	GS	Ciro	Ort.	Δ_{Ort}	Ort.	Δ_{Ort}
	2016		2015		2014		GS	GS	Ciro	Ciro
KOBİ Üstü	0,4	52,2	0,3	51	0,3	51,0	$\approx 0,33$	$\approx 16,67$	51,4	$\approx 1,18$
Orta Ölçekli	1,5	20,6	1,5	20,2	1,4	19,5	$\approx 1,47$	$\approx 3,57$	20,1	$\approx 2,78$
Küçük Ölçekli	8,3	17,8	8,1	19	7,7	19,1	$\approx 8,03$	$\approx 3,83$	$\approx 18,63$	$\approx -3,42$
Mikro Ölçekli	89,9	9,4	90,2	9,8	90,7	10,4	$\approx 90,27$	$\approx -0,44$	$\approx 9,87$	$\approx -4,93$

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi

GS: Girişim Sayısını ve Δ : Değişim oranlarını ifade etmektedir. Girişim Sayısı, Ciro ve Δ_{Ort} büyüklükleri (%) şeklindedir.

Tablo 7, Türkiye’de Ölçeğe Göre Girişim Sayısı ve Ciro ile ilgili bilgiler vermektedir. Tablo 7’ye göre, KOBİ üstü ve orta ölçekli firma sayısı oldukça düşüktür. Bu iki tasnif bir arada el alındığında ortalama da %1,8 büyüklüğüne ulaşılmaktadır. Fakat yüzdeler olarak bakmaya devam ettiğimizde ortalama da %51,4 düzeyinde bir ciro elde edildiği görülmektedir. Küçük ölçekli girişimlerin sayısı, ortalama da toplamdan %8,03 düzeyinde pay almaktadır. Ciro payı %18,63 ile orta ölçekli girişimlerin sahip olduğu paya yaklaşmaktadır. Fakat mikro ölçekli firmaların sayısının ortalama da %90,27 düzeyine ulaşmasına rağmen ciro payı ortalama da %9,87 düzeyinde kalmaktadır. Yine, mikro ölçekli firmaların yıllık değişim oranları ortalama da %4,93 düzeyinde azalmaktadır ki bu azalma küçük ölçekli firmalarda %3,42 düzeyindedir.

3 Kars İlinde Sanayi Yapısı

Kars, Türkiye'nin kuzey doğusunda bulunmaktadır. Coğrafyası açısından yüksek ve sert karasal iklim özellikleri görülmektedir. Kars, tarih boyunca stratejik özelliği nedeni ile el değiştirmiştir. Özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren de bir çekişme bölgesi olmuştur. 20. Yüzyılın başlarından itibaren de uluslararası politik dengeler nedeniyle gittikçe bir sınır bölgesine doğru dönüşmüştür. 21. Yüzyıla yaklaşırken dengeleme ve potansiyel kabuk değiştirmeye başlamıştır. Sınır bölgesi olması nedeniyle ticaret ve sanayi gelişimi düşük düzeylerde gerçekleşmiştir. Bölge tarımdaki potansiyelini kullanma üzerinde düşük denge de bir tercih yapmıştır.

3.1. Kars İli Genel Bilgiler

Kars, tarihi İpek Yolu'ndan çok önce yerleşimlerin olduğu bir şehirdir. Ama Çin'den başlayan ve yaklaşık 15-16 asır gibi uzun bir süreyi içeren ticaret ağlarının da etkisiyle stratejik düzeyi yüksek ve önemi gittikçe artan bir bölge haline gelmiştir. Bu şekildeki durum nedeniyle tarihi boyunca sürekli el değiştirmeler görülür. Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Alparslan Ani'yi 1064 yılında fethetmiştir. Ani, İpek Yolu üzerinde korunaklı bir şehirdir. Bu tarihten sonra genelde Türk devletleri toprakları arasında kalan Kars'ta kısa süreli el değiştirmeler görülür.

Tablo 8: Kars Sınai Mülkiyet Başvuruları ve Türkiye Sıralaması

Yıllar	Marka		Patent		Faydalı Model		Tasarım	
	Kars	Türkiye	Kars	Türkiye	Kars	Türkiye	Kars	Türkiye
1995-2002	29	67	-	29	-	29	1	53
2003-2014	345	67	2	65	9	60	-	71
2015	24	73	1	39	-	32	-	56
2016	29	68	4	35	-	35	-	53
2017	39	68	-	46	1	31	1	57
2018	39	65	3	40	2	29	-	55

Kaynak: <https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/>

Kars ili genelinde sanayi sektöründeki etkinliğin ölçümü için Tablo 8, bir fikir verebilir. Tablo 8, Kars'ın zaman içerisinde ve hemen hemen Türkiye genelindeki pozisyonunu koruduğunu göstermektedir. Patent, faydalı model ve tasarım açısından kesikli bir görünüm arz etmesine rağmen marka tescili ile ilgili olarak süreklilik sağlanmaktadır. Tablo 9: Kars Coğrafi İşaretler ve Yöresel Ürünler, Kars ilindeki coğrafi işaretler ve yöresel ürünler ile ilgili bilgiler aktarmaktadır. Buna göre; Kars ilinin taşıdığı ve genel karakteristiklerini ifade etme özelliği göstermesi bakımından önemli olan coğrafi işaret ve geleneksel ürünler ile ilgili olarak hali hazırda 6 adet coğrafi işaret alınmıştır. Başvurulması planlanan 4 adet daha coğrafi işaret bulunmaktadır. Geleneksel ürünler kapsamında ise 5 farklı ürün bulunmaktadır. Görüldüğü kadarıyla, ilin sahip olduğu özellikler bu sayının artırılabilmesine işaret etmektedir.

Tablo 9: Kars Coğrafi İşaretler ve Yöresel Ürünler

Tescilli Coğrafi İşaretler	Tescil Tarihi
Kars Balı	10.08.2018
Kağızman Uzun Elması	25.12.2017
Kars Kaşarı	12.10.2015
Kars Türk Çoban Köpeği	13.01.2002
Kars El Halısı	01.09.1996
Sümer Kars El Halısı	01.09.1996
Başvurulması Planlanan Coğrafi İşaret	Geleneksel Ürünler
Kars Kaz Eti	Eti Nezik
Kavılca	Eğildik
Kars Köy Tereyağı (Sarıyağ)	Feselli
Kağızman Kayısı	Pörtletme
Sarıkamış Obsidyeni	Kömbe

Kaynak: Kars Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü

Tablo 10, 2009 - 2018 yıllarında Kars İlinde Alınan Teşvik Belgeleri ile ilgili bilgileri toplu olarak ortaya koymaktadır. Tablo 10'a göre, Kars ilinde 103 adet düzenlenmiş belge bulunmaktadır. Tamamlanan belge sayısı 42 adettir. Aktif belge sayısı ise 59 adettir. Tüm belgeler için ortalama işlem süresinin 822 gün olduğu görülmektedir. Müracaat aşamasında ortalama da yaklaşık 9,06 milyon ₺ tutar görülürken nihai aşamada ise yaklaşık 4,28 milyon ₺ yatırım tutarı görülmektedir. Bu büyüklük ise müracaat aşamasında yatırım tutarının %47,26 düzeyine denk gelmektedir. Yine, müracaat aşamasında ortalama da 39 kişi bulunurken nihai aşamada 32 kişi vardır. Tamamlanan belge oranı %41 düzeyindedir. Bina inşaat, ithal makine ve yerli makine tamamlanma oranı sırası ile %36, %19 ve %38 şeklindedir. Görüldüğü üzere genelde tamamlanma oranları %50 düzeyinin altında gerçekleşmektedir.

Tablo 10: 2009 - 2018 Yıllarında Kars İlinde Alınan Teşvik Belgeleri

Düzenlenmiş Belge Sayısı ¹	103	Ort. Tam. İstihdam Sayısı ⁶	32
İptal Edilen Belge Sayısı	6	İptal Edilen Belge Oranı ⁷	%6
Tamamlanan Belge Sayısı	42	Revize Edilen Belge Oranı ⁷	%17
Aktif Belge Sayısı	59	Tamamlanan Belge Oranı ⁷	%41
Ort. Müracaat İşlem Süresi ²	822	Ort. Tamamlanma Süresi ⁸	37
Ort. Yatırım Tutarı ³	9.058.537	Ort. Tam. Bina-İnşaat Oranı ⁷	%36
Ort Tam. Yatırım Tutarı ³	7.032.771	Ort. Tam. İthal Makine Oranı ⁷	%19
Ort. Tam. Yatırım Tutarı ⁴	4.280.983	Ort. Tam. Yerli Makine Oranı ⁷	%38
Ort. İstihdam Sayısı ⁵	39	Ort. Tam. Diğer Harcama Oranı ⁷	%5

Yatırım Teşvik Uygulamalarından elde edilmiştir.

¹: İptal edilenler hariçtir. ²: Gün şeklindedir. ³: Müracaat aşamasında ₺ biçimindedir. ⁴: Nihai aşamada ₺ şeklindedir. ⁵: Müracaat aşamasında kişi şeklindedir. ⁶: Kapatma aşamasında kişi şeklindedir. ⁷: Yüzde şeklindedir. ⁸: Ay şeklindedir. Ort: Ortalama ve Tam: Tamamlanan ifadelerinin kısaltılmış şeklidir.

3.2. Kars İli Sanayi Genel Bilgiler

Kars'ın sanayisi daha ziyade tarım üzerine kurulmuştur. Fakat tarım, birincil tarım düzeyinde kalmaktadır. Tarımsal imalat sanayi yatırımları kısıtlıdır. Bu husus ile ilgili olarak bir sanayi sektör ekonomisinin oluşmasında lojistiğin etkili olduğu ifade edilebilir.

Tablo 11: Kars'ta Sanayi Sicil Sistemine Kayıtlı Firma Sayıları ve İlçelere Göre Dağılımı

Sicil Verileri	Merkez				Sarıkamış				Kağızman				Arpaçay			
	FS	%	ÇS	%	FS	%	ÇS	%	FS	%	ÇS	%	FS	%	ÇS	%
Gıda	67	44,37	784	53,22	5	25	13	9,92	5	27,78	21	10,1	4	44,4	13	20,97
Mobilya	26	17,22	76	5,16	5	25	7	5,34	1	5,56	-	-	-	-	-	-
İnşaat	21	13,91	341	23,15	4	20	20	15,27	2	11,11	92	44,23	2	22,2	17	27,42
Makine	12	7,95	102	6,92	-	-	-	-	2	11,11	12	5,77	1	11,1	1	1,61
M. İşlem	14	9,27	74	5,02	5	25	81	61,83	3	16,67	16	7,69	-	-	-	-
Enerji	1	0,07	4	0,27	1	5	10	7,63	3	16,67	53	25,4	1	11,1	28	45,16
Diğer	9	5,96	87	5,91	-	-	-	-	2	11,11	14	6,73	1	11,1	3	4,84
K. Ürün	1	0,66	5	0,34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	151	99,40	1473	100	20	100	131	100	18	100	208	100	9	100	62	100
Sicil Verileri	Susuz				Digor				Selim				Akyaka			
	FS	Pay	ÇS	Pay	FS	Pay	ÇS	Pay	FS	Pay	ÇS	Pay	FS	Pay	ÇS	Pay
Gıda	4	30,77	15	8,77	7	77,78	17	27,87	3	21,43	5	7,46	2	100	11	100
Mobilya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İnşaat	9	69,23	156	91,23	1	11,11	43	70,49	5	35,71	55	82,09	-	-	-	-
Makine	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
M. İşlem	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Enerji	-	-	-	-	-	-	-	-	6	42,86	7	10,45	-	-	-	-
Diğer	-	-	-	-	1	11,11	1	1,64	-	-	-	-	-	-	-	-
K. Ürün	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	13	100	171	100	9	100	61	100	14	100	67	100	2	100	11	100
Sanayi Sicil Verileri												Toplam				
												FS	Pay	ÇS	Pay	
Gıda												97	41,10	864	39,78	
Mobilya												32	13,56	91	4,19	
İnşaat												44	18,64	724	33,33	
Makine												15	6,36	115	5,29	
Metal İşleme												22	9,32	184	8,47	
Enerji												12	5,08	102	4,70	
Diğer												13	5,51	87	4,01	
Kimyasal Ürünler												1	0,42	5	0,23	
Toplam												236	100	2.172	100	

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Sicil Bilgi Sistemi

ÇS: Çalışan sayısı ve FS: Firma sayısını ifade etmektedir. (%), değişkenin bulunduğu gruptaki ağırlığını (payını) ifade etmektedir.

Tablo 11: Kars'ta Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Sicil Sistemine kayıtlı firmalar ile ilgili bilgiler vermektedir. Tablo 11'e göre, Kars'ta sanayi sicil sistemine kayıtlı 236 firma vardır. Bu firmalar içerisinde sektörel yoğunluğun gıda firmalarında olduğu görülmektedir. Gıda sektörü bu açıdan öndedir. Gıda sektörü toplamda 97 firma ve 864 çalışan sayısı ile bariz bir şekilde farklılaşmaktadır. Bahis konusu gıda firmalarının ekseriyeti hayvancılık üzerinedir. Gıda firmalarının hem toplam firma içerisinde (%41,1) ve hem de çalışan sayısı açısından (%39,78) elde ettiği payları neredeyse bir birine eşit gibidir. Gıda firmalarının haricinde yoğunluğu sırasıyla mobilya ve inşaat sektöründe görüyoruz. Fakat bu iki sektörde gıda sektörünün gösterdiği yakınsamayı göstermemektedir. Mobilya sektöründe firma sayısının toplam içerisinde elde ettiği payın yaklaşık 3,24 katı daha az istihdam sağlanmaktadır. İnşaat sektörü ise mobilya sektörünün tam tersi bir görünüm sergilemektedir. İnşaat sektöründe de yaklaşık 1,79 katında istihdam sağlanmaktadır.

Kars genelindeki genel görünüm bu şekildedir. Karşılaştırma sağlamak ve özellikle planlı üretim alanlarının olduğu Merkez, Kağızman ve Sarıkamış ile il geneline bakmak faydalı olacaktır. Bu üç ilçenin (merkez de ilçe olarak ele alındığında) toplam 189 şirketi ve bu şirketlerde çalışan 1.812 çalışanın olduğunu görüyoruz. Bahis konusu üç ilçe, İl genelinden şirket sayısı açısından yaklaşık %80,08 ve istihdam açısından yaklaşık %83,43 pay almaktadır. Merkez hem üç ilçe içinde hem de il genelinde bir ağırlığa sahiptir. İl merkezi toplam şirket sayısından %63,98 ve toplam istihdamdan %67,82 oranında pay almaktadır. İle hâkim olan sektörlerde bahis konusu üç ilçenin aldığı ağırlıklar biraz farklılaşmaktadır. İl merkezinde gıda sektörünün payı %44,37 ve istihdamın payı %53,22 şeklinde gerçekleşmektedir ki bu il genelinin tersine bir görünümdür. Sarıkamış ve Kağızman, gıda sektöründe, firma payı açısından istihdam payını aşmaktadır. Böylece il merkezinin şehirleşme ve sosyalleşme perspektiflerinden ve/veya erişilebilirlik, hizmetler ve refah gibi faktörlerden etkilendiği ifade edilebilir. Mobilya ve inşaat sektörlerindeki genel görünüm il geneli ile paraleldir.

Kars'ta ciro büyüklüğü açısından ilk sekiz içinde olan firmaların toplam cirosu yaklaşık 136,46 milyon ₺ düzeyindedir. Bu firmalarda toplam 712 kişi istihdam edilmektedir. Firma başına ortalama ciro 17,08 milyon TL'dir. Çalışan kişi başına ortalama ciro ise yaklaşık 192 bin ₺ düzeyindedir. Bahis konusu firmaların sektörleri kamu ve özel sektör şeklinde değişmektedir. Bu firmaların çoğunluğu özel sektör firmasıdır. İstihdam açısından bir kamu firmasının ağırlığı vardır. Bu firma, 8 firmadaki toplam istihdamın %45,22 düzeyini gerçekleştirmektedir. Fakat ciro açısından bakıldığında inşaat sektöründe olan özel sektör firması önde gelmektedir. Bahis konusu önde gelen firmaların çalışan kişi başına ciroları arasında yaklaşık 24,9 kat oranı bulunmaktadır (Kars Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü).

3.3. Kars İli Sanayi Sektörü ve Organize Üretim Alanları

Kars ilinde 2 adet Organize Sanayi Bölgesi bulunmaktadır. Bunlar; altyapı inşaatı tamamlanan Organize Sanayi Bölgesi ile inşaatı devam etmekte olan Kars Tarıma Dayalı İhtisas Besi Organize Sanayi Bölgesi şeklindedir. Kars merkez de ve iki büyük ilçe olan Sarıkamış ve Kağızman'da ise küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Sanayi sitelerinin efektif kullanılması son yıllarda gelişme potansiyeli her geçen gün artan uluslararası ticaret ile de paralel olarak

artma eğilimi göstermektedir. Fakat hali hazırda özellikle imalat sanayinin etkin bir yapı ile birlikte kısıtlı bir şekilde birkaç sektörde kaldığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında merkez haricinde kuzey güney eksenli ve fakat birbiri ile etkileşimi çok gelişmemiş bir üretim yapısı vardır. Özellikle ilin doğusuna doğru gidildiğinde kapasite ve üretim düşmektedir.

Kars'ta Sanayi Sektörü Dağılımı

Kars geneli yoğunlaşma ve kümelenme problemleri ile karşılaşmaktadır. Hakim üretim sektörünün hayvancılık üzerinden hareket etmesi, il genelinde ortalama ve marjinal maliyet projeksiyonlarının kurgulanması, şehir ekonomisinin oluşturulması, pozitif dışsallıkların sağlanması vb. gibi kavramsal büyüklüklerin gerçekleştirilmesinde güçlükler oluşturmaktadır.

Hayvancılık sektörü geniş alanlarda yapılmaktadır. Bunun böyle olmasındaki en temel karakter ise sektörün genel özünde böyle bir yapısallığın olmasıdır. Özellikle yetiştiricilik üzerinden hareketle devam eden bir piyasa olması nedeniyle ve de et mamulleri üretiminin çok kısıtlı olması nedeniyle sektörel yoğunlaşma ve dışsallık oluşmamaktadır.

Organize Üretim Alanları

Kars ilinde 5 adet planlı üretim alanı bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesi Organize Sanayi Bölgesi şeklindedir ki altyapı inşaatı tamamlanan Organize Sanayi Bölgesi bahis konusu bölgelerden bir tanesidir. Organize Sanayi Bölgesinin yanı sıra inşaatı devam etmekte olan Kars Tarıma Dayalı İhtisas Besi Organize Sanayi Bölgesi vardır. Kars Merkez Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi yakın lokasyonlardır. Esasen ilin batıya çıkış yolu olarak kullanılan bu güzergâhta önemli tesisler mevcuttur. Kars Organize Sanayi Bölgesi'nin ve Kars Merkez Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi'nin yanı sıra Kafkas Üniversitesi, Kars Lojistik Merkezi ve Kars Çimento Fabrikası da bu güzergâh üzerindedir. Bu açıklamalardan sonra Kars ilinde mevcut organize üretim alanlarının genel tanıtımı ve aktüel durumları ile ilgili bilgileri vermek anlamlı olacaktır.

İl genelinde sanayi gelişiminin kısıtlı olması genel olarak bir il ekosisteminin daha alt dengeli bir yapıya doğru yakınsamasına neden olmaktadır. Görüldüğü kadarıyla özellikle üretim ve imalat sanayi yapısının çok kuvvetli olmaması, potansiyel ve aktüel bağlanım konusunda kaynak kullanımını kısıtlamaktadır. Fakat Kars'ın şöyle bir genel potansiyeli vardır. Özellikle uluslararası bağlanım nedeniyle hem ticari hem de imalat perspektiflerinin potansiyelini daha artırıp, aktüel hale getirme imkânı vardır. Yeni İpek Yolu olarak lanse edilen ve Çin'in güneyinden başlayıp Londra'ya ulaşan ve Kars üzerinden geçen demiryolu hattının Kars'ın bir dağıtım merkezi olarak işlevselliğini artırma olasılığı bulunmaktadır. Bu genel açıdan irdelendiğinde birçok sektörel devrimin ve gelişmenin gerçekleştirilebileceği öngörülmektedir.

Kars Organize Sanayi Bölgesi

Kars Organize Sanayi Bölgesi, 1976 yılında kurulmuştur. Sicil numarası 180 ve büyüklüğü 200 hektardır. 35 hektarı Küçük Sanayi Sitesi için ayrılan Organize Sanayi Bölgesi'nin 151

hektar kullanım alanı bulunmaktadır. Kars Organize Sanayi Bölgesi'nde 12 sanayi adası, 5 hizmet destek adası ve 4 Sosyal donatı adası olmak üzere toplam 16 ada ve 108 parsel bulunmaktadır. Toplam 600 kişi istihdam edilmektedir.

Harita 1: Kars Organize Sanayi Bölgesi Haritası

Tablo 12: Kars Organize Sanayi Bölgesi Parsel Durumu'nda, Organize Sanayi Bölgesindeki parseller ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Tablo 12'ye göre, Kars Organize Sanayi Bölgesi'nde 96 adet tahsis edilmiş parsel bulunmaktadır. Bahis konusu 96 adet parselin 62 adedi üretim aşamasında, 23 adedi inşaat aşamasında, 11 adedi ise proje aşamasındadır.

Tablo 12: Kars Organize Sanayi Bölgesi Parsel Durumu

Bölge Büyüklüğü	1.509.189,10 m ²
Parsel Sayısı	108 Adet
Tahsisli Parsel Sayısı	96 Adet
Tahsis Yapılan Firma Sayısı	86 Adet
Boş Parsel Sayısı	12 Adet
Hizmete Destek Boş Parsel Sayısı	6 Adet
Üretimdeki Parsel Sayısı	62 Parsel
Proje Safhasındaki Parsel Sayısı	11 Parsel
İnşaat Halindeki Parsel Sayısı	23 Parsel

Kaynak: Kars Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü

Tablo 13, Kars Organize Sanayi Bölgesi'nde bulunan firmaların sektörel dağılımlarını göstermektedir. Buna göre gıda ürünlerinde faaliyet gösteren firma sayısı 33 tanedir. Bahis konusu büyüklük toplam firma sayısının %38,37 düzeyine ulaşmaktadır. Yine diğer metalik olmayan mineraller şeklinde ifade edilen ve bu tasnife dâhil edilen firma sayısı ise 19 adettir ve toplam firma sayısı içerisinde %22,09 pay almaktadır. Üçüncü yoğunlaşmanın görüldüğü grupta diğer imalatlar şeklindedir. Buna göre ise bu grubun toplam içinde aldığı pay, %16,28 iken, firma sayısı 14 adet şeklindedir. Görüldüğü üzere gıda ürünleri imalatı kapsamında bir yoğunlaşma bulunmaktadır.

Tablo 13: Kars Organize Sanayi Bölgesi Firmalarının Sektörlere Göre Dağılımı

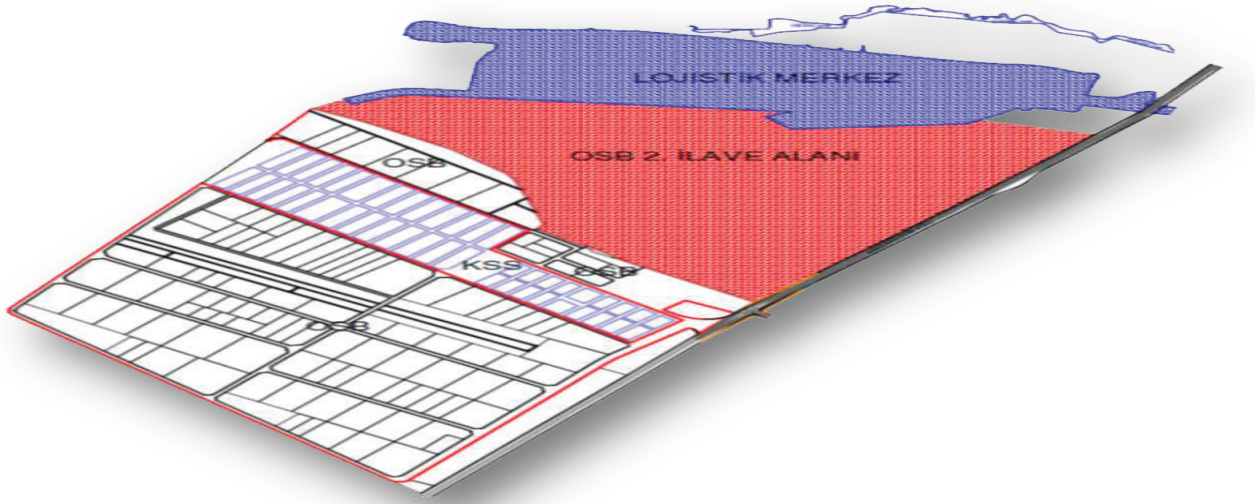
Sektörler	F.S	Pay	Sektörler	F.S	Pay
Gıda Ürünleri	33	38,37	Mobilya	4	4,65
Diğer Metalik Olmayan Mineraller ¹	19	22,09	Başka Yerde Sınıflandırılmamış ³	4	4,65
Diğer İmalatlar ²	14	16,28	Kimyasal Ürünler	4	4,65
Ağaç ve Ağaç Ürünleri	6	6,98	Tekstil Ürünleri	2	2,32
			Toplam	86	100

Kaynak: Kars Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü

F.S: Firma sayısı şeklindedir. Pay, sektördeki firma sayısının toplam firma sayısına bölünerek bulunmaktadır ve yüzde olarak ifade edilmektedir. ¹: Taş kesme, parke, beton ve büz ²: Okul malzemeleri, plastik, elektrik, elektronik, metal vs. ³: Tarım makineleri şeklindedir.

Kars Organize Sanayi Bölgesi'nde parsel talebi ve yeni yatırım yapmak isteyen isteklilerin olması yanı sıra potansiyel değerlendirmeleri neticesinde Organize Sanayi Bölgesi'ne ek parsel eklenmesi kararı alınmıştır. 1'inci ilave OSB bitişiğinde yer alan 104,11 hektar büyüklüğünde yaklaşık 80 sanayi parseli içerecek bir alan, Kars Organize Sanayi Bölgesi 2'nci ilave alanı olarak ilan edilmiş ve sınırları kesinleştirilmiştir. Kamulaştırma işlemlerine başlanılmıştır. Mevcut Organize Sanayi Bölgesinin Altyapı Yenileme, Hizmet Binası ve Arıtma Tesisi Yapım Projeleri planlanmaktadır. Bunların yanı sıra Serhat Kalkınma Ajansı tarafından aktarımı sağlanan ve güdümlü destek programı kapsamında doğalgaz altyapısı yapım işine 2018 yılı içerisinde Kalkınma Ajansı destekli başlanılmış ve 1. Etap tamamlanmıştır. Kars Organize Sanayi Bölgesinin Doğal Gaz Yapım İşinin 2. Etabının tamamlanması ile %90 nihayete erecektir.

Harita 2: Kars Organize Sanayi Bölgesi ve Çevresinin Haritası

Kars Tarıma Dayalı İhtisas Besi Organize Sanayi Bölgesi

Kars Tarıma Dayalı İhtisas Besi Organize Sanayi Bölgesi, Kars Merkez ilçe sınırları içerisinde, Karadağ Tepesi Mevkiinde bulunmakta olup, Kars-Ardahan karayoluna 3 km mesafededir. Besi Organize Sanayi Bölgesi ile büyükbaş hayvanların belirli bir bölgede toplanması, modern besiciliğin teşvik edilmesi, sürdürülebilir hayvancılık ile Kars ilinin iktisadi yapısına katkı sağlama vb. amaçlarına paralel olarak besi hayvanı yetiştirilmesi planlanmaktadır.

Besi Organize Sanayi Bölgesi'nin toplam alanı 147,63 ha olarak planlanmıştır. İnşaat çalışmaları devam eden bahis konusu organize bölgede 115 adet tesis kurulması düşünülmektedir. Bunlardan 50 adedi 50 başlık kapasitededir. Yine, 100 adet 100 başlık tesis varken, 250 başlık 15 adet tesis olacaktır.⁵

Kars Merkez Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi

Kars Merkez Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi merkeze 10 km uzaklıkta Paşaçayır Mahallesi Erzurum yolu üzerinde, Organize Sanayi Bölgesi'nin bitişiğinde bulunmaktadır. Sanayi sitesinde toplamda 408 işyeri bulunmasına rağmen 380 dolu işyeri vardır. Toplamda 1140 kişi istihdam edilmektedir.

⁵ Kaynak, Kars Organize Sanayi Müdürlüğü'nden 17.05.2019 tarihinde alınan veri şeklindedir.

Tablo 14: Kars Merkez Küçük Sanayi Sitesi ve Çalışan Sayıları

Toplam Alanı (m ²)	328.000	D.İ. Sayısına Göre Ort. Alan (m ²)	≈863,16
Toplam İşyeri Sayısı	408**	Boş İşyeri	28
T. İ. Sayısına Göre Ort. Alan (m ²)	≈803,92	Doluluk Oranı %	93,14
Dolu İşyeri Sayısı	380	Toplam Çalışan Sayısı	1140
Bir İşyerinde Çalışan Ortalama İşçi Sayısı			3*

Kaynak: Kars Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü

* Toplam çalışan sayısının dolu işyeri sayısına bölünmesi ile bulunmaktadır.

** Yeni yapılan 28 Adet işyeri ile toplam 436 işyeri rakamına ulaşmıştır.

Sarıkamış Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi

Sarıkamış Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi, Kars Merkez ve Kağızman'da bulunan küçük sanayi sitelerine göre daha küçük ölçeklidir. Bu ölçek, sitenin büyüklüğü, işyeri sayısı ve toplam çalışan sayısında da benzer şekildedir. Site, Kazım Karabekir Caddesindedir. Hali hazırda sanayi sitesi faal durumdadır.

Tablo 15: Sarıkamış Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi

Toplam Alanı (m ²)	29.647	D.İ. Sayısına Göre Ort. Alan (m ²)	≈549,02
Toplam İşyeri Sayısı	54	Boş İşyeri	-
T. İ. Sayısına Göre Ort. Alan (m ²)	≈549,02	Doluluk Oranı %	100
Dolu İşyeri Sayısı	54	Toplam Çalışan Sayısı	108
Bir İşyerinde Çalışan Ortalama İşçi Sayısı			2*

Kaynak: Kars Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü

* Toplam çalışan sayısının dolu işyeri sayısına bölünmesi ile bulunmaktadır.

Sarıkamış Küçük Sanayi Sitesinin toplam büyüklüğü 26.947 m² düzeyindedir. Toplam ve dolu işyeri sayısı 54 adet şeklindedir ki buradan da sitedeki tüm işyerlerinin dolu olduğu görülmektedir. Sitede toplamda 108 kişi çalışmaktadır ve işyeri başına ortalama 2 çalışan bulunmaktadır.

Kağızman Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi

Kağızman Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi, Kars Merkez ve Sarıkamış'ta bulunan küçük sanayi sitelerine göre günümüze daha yakın bir dönemde kurulmuştur. Site, Sarıkamış'a göre daha büyük olmasına rağmen Kars merkezdeki siteden küçüktür. Site, Şahindere Mahallesi Kâzım Karabekir Caddesindedir. Sitenin inşaatı 2010 yılında başlayıp, 2016 yılında bitmiştir. Hali hazırda sanayi sitesi faal durumdadır. Sitenin idari hizmet binası bulunmaktadır.

Kağızman Küçük Sanayi Sitesinin toplam büyüklüğü 41.500 m² düzeyindedir. Toplam ve dolu işyeri sayısı sırasıyla 75 ve 68 şeklindedir. Doluluk oranı ise %90,67 düzeyine ulaşmaktadır. Sitede toplamda 204 kişi çalışmaktadır ve işyeri başına ortalama 3 çalışan bulunmaktadır.

Tablo 16: Kağızman Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi

Toplam Alanı (m ²)	41.500	D.İ. Sayısına Göre Ort. Alan (m ²)	≈610,29
Toplam İşyeri Sayısı	75	Boş İşyeri	7
T. İ. Sayısına Göre Ort. Alan (m ²)	≈553,33	Doluluk Oranı %	90,67
Dolu İşyeri Sayısı	68	Toplam Çalışan Sayısı	204
Bir İşyerinde Çalışan Ortalama İşçi Sayısı			3*

Kaynak: Kars Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü

* Toplam çalışan sayısının dolu işyeri sayısına bölünmesi ile bulunmaktadır.

4 Kars İlinde Sektörel Dağılımlar ve Bazı İktisadi Göstergeler

Kars ilinde genel olarak sanayi sektörünün kısıtlı bir sektörel dağılım gösterdiği ve özellikle gıda sektörü üzerinde yoğunlaşmanın görüldüğü 3.2. Kars İli Sanayi Genel Bilgiler alt bölümünde aktarılmıştır. Bu bölümde ise biraz daha derinlemesine bir perspektif ile sanayi ile ilgili bilgiler aktarılacaktır.

Tablo 17, Kars Girişim Sayısı, Ciro ve İstihdam ile ilgili bilgileri vermektedir. Tablo 17, 10 yıllık bir değişim süreci içerisinde bilgileri aktarmaktadır. Tablo 17'ye göre, Kars'ta on yıllık ortalamalardan hareketle toplamda 4.651 girişimin olduğunu görüyoruz. On yıllık değişim ortalaması ise %14,44 düzeyindedir. 2006 yılındaki girişim sayısı 2016 yılındaki girişim sayısının yaklaşık %32,37 düzeyine ulaşmaktadır. Tersten söylersek 2016 yılında 2006 yılına göre girişim sayısı yaklaşık 3,09 kat artmıştır. 10 yıllık süre içinde 2008 yılında görülen %91,45 artışın ve yine 2013 yılında görülen %25,73 ve 2007 yılında %17,92 düzeyindeki artışın haricinde yatay bir seyir bulunuyor. 2014 yılında görülen %8,05 düzeyindeki düşüşün haricinde ciddi bir azalma eğilimi bulunmamaktadır. Girişimleri sağladıkları cirolar açısından değerlendirdiğimizde 10 yıllık dönemde herhangi bir azalma görülmemektedir. Değişim ortalaması girişim sayısından %1,46 fazlalaşarak %15,90 düzeyine ulaşmaktadır. 2008 yılındaki artış (%59,33), ciro artışına da yansımaktadır. Ama girişim sayısından %32,12 oranında daha az gerçekleşmektedir. Ücretli çalışan sayısında da benzer bir yönelim vardır. 10 yıllık ortalama da 6.587 kişinin ücretli olarak çalıştığı görülmektedir. 2016 yılındaki çalışan sayısı 2006 yılındaki çalışan sayısına oranla yaklaşık 3,38 kat artmıştır. Değişim oranları ortalaması ise %14,08 şeklindedir. Yine girişim sayısı ve ciro değişkenlerinde olduğu gibi 2008 yılında benzer bir yönelim görülmektedir. Fakat girişim sayısı, ciro ve ücretli çalışan sayısının 2010 - 2012 yıllarında gösterdiği paralel hareketi göstermemektedir. Sadece 2013 yılında bir düşme görülürken dönem zarfında iki haneli büyümenin görüldüğü yıl sayısı 5 şeklinde gerçekleşmektedir.

Tablo 17, ciro gelişimi ile ilgili genel bilgileri verirken; Tablo 18, ciro gelişimini sektörel olarak vermektedir. Tablo 18'de üç yıllık bir zaman zarfı bulunmaktadır. Kars'ta ciro anlamında en hâkim sektör toptan ve perakende ticaret sektörüdür. Üç yıllık ortalama da yaklaşık 1,2 milyar ₺ ciro sağlanmaktadır. Ciro artışı ortalama da %5,59 düzeyindedir. İkinci olarak inşaat sektörü görülmektedir. Sektör ortalama 164 milyon ₺ ciro düzeyine erişmektedir. Dalgalı bir seyir gösterse de ortalama da %71,93 büyümektedir. Üçüncü olarak ulaştırma ve depolama sektörü ortalama da 161 milyon ₺ ciro sağlamaktadır ve %4,24 büyümektedir. Toptan ve perakende sektörünün ortalama da eriştiği ciro tutarı (1,2 milyar ₺) ile tüm diğer sektörlerin ciroları toplanıp karşılaştırıldığında toptan ve perakende sektörünün ciro açısından haylice ağır bastığı görülür. Diğer tüm sektörlerin ciroları toplamı yaklaşık 669 milyon ₺ düzeyindedir. Toptan ve perakende sektörü, diğer sektörlerin toplamından yaklaşık 1,8 kat daha fazla ciro oluşturmaktadır. Her ne kadar daha fazla ciro gerçekleştirilse de büyüme ortalaması açısından tüm diğer sektörler %13,15 büyüme ortalaması yakalamaktadır.

Tablo 17: Kars Girişim Sayısı, Ciro ve İstihdam

Dönem	Girişim Sayısı	Δ	Ciro (₺)	Δ	Ücretli Çalışan Sayısı	Δ
2006	1.914	-	514.193.707	-	2.829	-
2007	2.257	17,92	591.020.347	14,94	3.010	6,40
2008	4.321	91,45	941.686.201	59,33	4.877	62,03
2009	4.618	6,87	947.015.996	0,57	5.043	3,40
2010	4.803	4,01	1.132.314.859	19,57	6.048	19,93
2011	4.940	2,85	1.277.589.350	12,83	6.976	15,34
2012	4.830	-2,23	1.543.496.445	20,81	8.121	16,41
2013	6.073	25,73	1.613.488.222	4,53	8.024	-1,19
2014	5.584	-8,05	1.786.506.031	10,72	8.449	5,30
2015	5.905	5,75	1.908.585.656	6,83	9.506	12,51
2016	5.913	0,14	2.078.232.804	8,89	9.571	0,68
ORT.	4.651	14,44	1.303.102.693	15,90	6.587	14,08

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi

Δ: Değişim Oranı şeklindedir. Veriler, tüm girişimler için sağlanmaktadır.

Tablo 18: Kars Faaliyet Sınıflandırmasına Göre Ciro Gelişimi

Sektörler	Ciro *						
	2016	Δ ₁	2015	Δ ₂	2014	Ort.	Δ _{Ort}
G - Toptan ve Perakende Ticaret	1.271	5,04	1.210	6,14	1.140	1.207	5,59
F - İnşaat	245,55	192,36	83,99	-48,51	163,13	164,22	71,93
H - Ulaştırma ve Depolama	167,54	3,01	162,65	5,47	154,21	161,47	4,24
C - İmalat	125,17	-1,47	127,04	-2,84	130,75	127,65	-2,16
N - İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	70,47	48,20	47,55	28,37	37,04	51,69	38,29
I - Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faal.	53,69	14,87	46,74	13,39	41,22	47,22	14,13
K - Finans ve Sigorta Faaliyetleri	53,36	9,28	48,83	22,04	40,01	47,40	15,84
M - Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	20,17	46,69	13,75	-41,74	23,6	19,17	2,48
S - Diğer Hizmet Faaliyetleri	13,57	57,42	8,62	15,55	7,46	9,88	36,49
B - Madencilik ve Taş Ocakçılığı	12,55	-	-	-	-	4,18	-
P - Eğitim	10,35	-36,31	16,25	26,07	12,89	13,16	-5,12
Q - İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faal.	6,16	-4,05	6,42	51,42	4,24	5,61	23,69
J - Bilgi ve İletişim	3,34	-	-	-	-	1,11	-
R - Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	1,77	-	-	-	-	0,59	-
L - Gayrimenkul Faaliyetleri	1,43	-	-	-	-	0,48	-
D - Elekt., Gaz, Buh. ve İklim. Ür. ve Dağıtım	0,1	-	-	-	-	0,03	-
A - Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık	-	-100,00	23,48	13,38	20,71	14,73	-
E - Su Tem.; Kanal., Atık Yn. ve İyileş Faal.	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi

*: Milyon ₺ şeklinde kısaltılmıştır ve tüm girişimler için sağlanmaktadır. Δ₁: 2016-2015 Yılları Değişim ve Δ₂: 2015-2014 Yılları Değişim şeklindedir. G- Toptan ve Perakende Ticaret kaleminin içeriği; "Toptan ve Perakende Ticaret Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı" ve T- Diğer kaleminin içeriği; "Hanehalklarının İşverenler Olarak Faaliyetleri; Hanehalkları Tarafından Kendi Kullanımlarına Yönelik Olarak Ayırım Yapılmamış Mal ve Hizmet Üretim Faaliyetleri" şeklindedir.

Tablo 19: Kars İl ve İlçelerine Göre Ciro Gelişimi

İlçe Adı	Ciro*						
	2016	Δ_1	2015	Δ_2	2014	Ort.	Δ_{ort}
Kars Merkez	1.546	6,62	1.450	6,62	1.360	1.452	6,62
Sarıkamış	198,82	13,11	175,77	6,86	164,48	179,69	9,99
Kağızman	125,77	13,41	110,9	18,84	93,32	110	16,13
Selim	86,07	20,03	71,71	-0,26	71,9	76,56	9,89
Susuz	36,39	28,31	28,36	6,02	26,75	30,50	17,17
Akyaka	32,73	8,41	30,19	12,40	26,86	29,93	10,41
Digor	26,81	15,66	23,18	22,84	18,87	22,95	19,25
Arpaçay	25,66	14,71	22,37	-1,32	22,67	23,57	6,70
Toplam	2.078,25	8,67	1.912,48	7,15	1.784,85	1.922,2	7,91

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi

*Rakamsal büyüklükler, milyon ₺ şeklindedir ve tüm girişimleri kapsamaktadır. Δ_1 : 2016-15 yılları değişim oranını ve Δ_2 : 2015-14 yılları değişim oranını ifade etmektedir ve yüzde şeklindedir.

Kars il geneli için gerçekleştirilen analize ilçeler perspektifinden devam etmek anlamlıdır. Tablo 19 bizlere bu verileri vermektedir. Kars merkez yaklaşık 1,45 milyar ₺ düzeyi ile il genelinde üretilen cironun yaklaşık %75,54 düzeyine erişmektedir. Yani, Kars merkez, ciro katkısı açısından $\frac{3}{4}$ oranını yakalamaktadır. İl genelinde yıllık ciro artışları bulunmaktadır. Sadece 2015 - 2014 yılları arasındaki karşılaştırmada Selim ve Arpaçay ilçelerinde düşük düzeyli azalma görülmektedir. İl geneli açısından bakıldığında 2016 yılında 2014 yılındaki cironun 1,16 katı elde edilmektedir. Bu oran, Kars merkez için yaklaşık 1,14 düzeyindedir. Böylelikle, Kars merkez haricinde ortalama da diğer ilçelerin 2016 - 2014 yılları açısından cirolarını daha fazla arttırdığı görülmektedir. Yine, değişim oranlarında Kars merkezde görülen oranın üzerinde tüm diğer ilçelerin büyüme ortalaması yakaladığı görülmektedir. Fakat bu büyüme ortalaması mutlak rakamlardan hareketle il geneli toplamı için yapıldığında %7,91 büyüme ortalaması elde edilmektedir ki Kars merkezden %1,29 düzeyinde bir fazlalık ortaya çıkmaktadır. Tabloda görüldüğü gibi Arpaçay haricinden neredeyse tüm ilçeler iki haneli büyüme ortalaması gösterirken, bu büyüme oranlarının il geneline yansımaları kısıtlı bir katkı göstermektedir.

Tablo 20: Mükellef Türüne Göre Girişim Sayısı ve Ciro Gelişimi

Mükellef Türü	Girişim Sayısı	Ciro	Girişim Sayısı	Ciro	Girişim Sayısı	Ciro
	2016		2015		2014	
Kurum Bilanço	11,01	58,00	22	90,3	22,1	90
Gelir Bilanço	17,00	35,18	16,1	7,7	15,5	7,7
İşletme Hesabı	29,82	6,03	40,6	1,9	42,9	2,1
BUTK	42,18	0,79	21,3	0,1	19,5	0,1

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi
 Girişim sayısı ve ciro (%) şeklindedir.

Kars geneli için yapılan analize devamla vergi mükellefi perspektifinden girişimci sayısı ve ciro gelişimini Tablo 20: Mükellef Türüne Göre Girişim Sayısı ve Ciro Gelişimi vermektedir. Tablo 20 incelendiğinde genel itibariyle işletme hesabına ve kurum bilançosuna göre girişim sayısının payı azalırken, gelir bilanço ve BUTK payı artmaktadır. Kurum bilançoyna tabi olarak faaliyet gösteren firmaların 2016 yılında cirolarında yüksek oranlı bir düşüş vardır. Buna mukabil gelir bilanço esasına bağlı girişimlerde ise yükseliş vardır. Üç yıllık ortalamalar üzerinden incelendiğinde kurum bilanço esasına bağlı girişimlerin %18,37 pay aldığı, ciro açısından ise yaklaşık %79,43 pay aldığı görülmektedir. Bu durum gelir bilanço esasında sırasıyla %16,2 ve %16,86 düzeyindedir. İşletme hesabına göre girişimler de ise %37,77 ve %3,34 düzeyindedir. BUTK ise %27,66 ve %0,33 paylarına erişmektedir.

Tablo 21: İmalat Sanayi Ayrımına Göre Girişim Sayısı ve Ciro Gelişimi ile ilgili bilgileri göstermektedir. Tablo 21'e göre, Kars ilinde üç yıllık ortalamaya göre girişim sayısının %92,4'ü imalat sanayi dışında faaliyet göstermektedir. İmalat sanayi dışı ciro payı ortalama da %93,33 düzeyinde gerçekleşmektedir. Görüldüğü üzere Kars'ta imalat sanayinin girişim sayısı ve ciro payı oldukça düşüktür. İmalat sanayi dışı, imalat sanayisine göre yaklaşık 14 kat daha fazla ciro elde etmektedir.

Tablo 21: İmalat Sanayi Ayrımına Göre Girişim Sayısı ve Ciro Gelişimi

	Girişim Sayısı	Ciro	Girişim Sayısı	Ciro	Girişim Sayısı	Ciro
	2016		2015		2014	
İmalat Sanayi Dışı	92,8	94	92,4	93,3	92	92,7
İmalat Sanayi	7,2	6,0	7,6	6,7	8	7,3

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi
Girişim sayısı ve ciro (%) şeklindedir.

Tablo 22: Ölçeğe Göre Girişim Sayısı ve Ciro şirket büyüklüklerine göre girişim sayısını ve ciroları hakkında bilgiler vermektedir. Tablo 22'ye göre, mikro ölçekli girişim sayısı 2014 yılı hariç toplam içinden ortalama %93,7 pay almaktadır. Bu paya rağmen cirodan elde edilen ortalama pay, %36,5 düzeyinde kalmaktadır.

Tablo 22: Ölçeğe Göre Girişim Sayısı ve Ciro

Ölçek	Girişim Sayısı	Ciro	Girişim Sayısı	Ciro	Girişim Sayısı	Ciro
	2016		2015		2014	
Küçük Ölçekli	6	49,1	5,7	45,6	90,7	10,4
Mikro Ölçekli	93,5	37,6	93,9	35,4	7,7	19,1
Orta Ölçekli	0,4	12,1	0,4	18,5	1,4	19,5
KOBİ Üstü	0,1	1,2	-	0,5	0,3	51,0

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi
Girişim sayısı ve ciro (%) şeklindedir.

T.C. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), 12 Nisan 1990 yılında 3624 sayılı kanuna istinaden kurulmuştur. Başkanlığın en temel hareket noktası, küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi şeklindedir. KOSGEB, süreç içerisinde farklı destek politikalarını Türkiye genelinde uygulayan bir kurum niteliğine sahip bir başkanlık olmuştur.

Tablo 23: Kars İlinde 2015-2017 Yıllarında Kullanılan KOSGEB Kaynakları

Tasnif	2015		2016		2017		Toplam	
	Ödeme	F	Ödeme	F	Ödeme	F	Ödeme f	F
A	-	-	120.808,50	2	265.675	3	386.483,50	5
B	1.020.951,19	125	1.884.529,89	116	3.128.828,80	197	6.034.309,88	318
B.1.	114.388,30	31	128.576,72	22	516.773,65	50	759.738,67	76
B.1.1.	2.232	1	-	-	-	-	2.232	1
B.1.2.	86.597,20	18	120.076,72	21	472.197,25	45	678.871,17	63
B.1.3.	1.950	1	8.500	2	18.785,90	3	29.235,90	5
B.1.3.1.	1.950	1	8.500	2	13.300	2	23.750	5
B.1.3.2.	-	-	-	-	5.485,90	1	5.485,90	1
B.1.4.	693,60	1	-	-	-	-	693,60	1
B.1.5.	15.085,50	11	-	-	11.490,50	4	26.576	13
B.1.5.1.	7.830	2	-	-	14.300	2	22.130	3
B.1.5.2.	480	1	-	-	6.800	2	7.280	3
B.1.5.3.	7.350	1	-	-	7.500	1	14.850	1
C.	906.562,89	97	1.755.953,17	101	2.530.900,51	157	5.193.416,57	256
C.1.	16.520	1	65.844	1	-	-	82.364	1
C.1.2.	890.042,89	96	1.690.109,17	100	2.530.900,51	157	5.111.052,57	255
C.1.2.1.	221.111,85	70	399.157,35	76	848.916,79	116	1.469.185,99	184
C.1.2.2.	35.999,44	51	129.738,83	66	178.000	89	343.738,27	205
C.1.2.3.	632.931,60	68	1.161.212,99	71	1.503.983,72	99	3.298.128,31	221
D.	-	-	-	-	77.029,15	2	77.029,15	2
D.1.	-	-	-	-	6.400	1	6.400	1
D.2.	-	-	-	-	23.200	2	23.200	2
D.3.	-	-	-	-	30.629,15	2	30.629,15	2
D.4.	-	-	-	-	16.800	1	16.800	1
E.	-	-	-	-	4.125,49	2	4.125,49	2
Toplam	1.020.951,19	125	2.005.338,39	116	3.394.503,80	197	6.420.793,38	318

Kaynak: Kars KOSGEB İl Müdürlüğü, 30.05.2018 tarihinde alınan veriler.

A. Yeni(G. Ödemeli) Total - Girişimcilik Destek Programı Total - Yeni Girişimci Desteği Total - Sabit Yatırım Desteği Total, B. Yeni(G. Ödemesiz) Total, B.1.Genel Destek Programı Destekleri Total, B.1.1.Belgelendirme Desteği Total, B.1.2.Nitelikli Eleman İstihdam Desteği Total, B.1.3.Tanıtım Desteği Total, B.1.3.1.Broşür ve Ürün Kataloğu Giderleri Total, B.1.3.2.Yurt Dışında Yayınlanan veya Dağıtılan Basılı Yayınlar Reklam Verme Giderleri Total, B.1.4.Test, Analiz ve Kalibrasyon Desteği Total, B.1.5.Yurt Dışı İş Gezisi Desteği Total, B.1.5.1.Yurt İçi Fuar Desteği Total, B.1.5.2.İhtisas Fuarı Total, B.1.5.3.Uluslararası İhtisas Fuarı Total, C. Girişimcilik Destek Programı Total, C.1.Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi Eğitim Hizmeti Bedeli Total, C.1.2.Yeni Girişimci Desteği Total, C.1.2.1.İşletme Giderleri Desteği Total, C.1.2.2.İşletme Kuruluş Desteği Total, C.1.2.3.Kuruluş Dönemi Makine, Teçhizat ve Ofis Donanımı Desteği Total, D. KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destekleri Total, D.1.Hizmet Alım Giderleri Total, D.2.Makine Teçhizat Giderleri Total, D.3.Personel Giderleri Total, D.4.Yazılım Giderleri Total, E. Teminat Giderleri Destekleri Total, F: Firma Sayısı şeklindedir. Ödemeler, ₺ olarak sağlanmaktadır.

Tablo 23: Kars İlinde 2015-2017 Yıllarında Kullanılan KOSGEB Kaynakları ile ilgili bilgiler aktarmaktadır. Tablo 23'e göre, bahis konusu tablo, destekleri beşli bir sistemde ayırarak vermektedir. 2016 ve 2017 yıllarından hareketle yeni girişimcilik programı kapsamında toplamda 5 firmaya yaklaşık 0,39 milyon ₺ ödeme yapılmıştır. Geri ödemesiz (B grubu) desteğinde ise üç yıl için toplamda yaklaşık 6,03 milyon ₺ ödeme gerçekleştirilmiştir. Destekten 318 firma faydalanmıştır. Girişimcilik destek programında aktarılan kaynak ise yaklaşık 5,2 milyon ₺ düzeyindedir. Bu programdan 256 firma faydalanmıştır. KOBİGEL-KOBİ destek programından ise 2017 yılında iki adet firmanın toplamda yaklaşık 0,08 milyon ₺ destek aldığı görülmektedir.

Tablo 24: KOSGEB Tarafından Sağlanan Desteklerin Sektörel Dağılımı ile ilgili bilgileri göstermektedir. Tablo 24'den elde edilen bilgi daha önceki genel bilgiyi teyit eder niteliktedir. Buna göre, Toptan ve perakende ticaret sektöründe 860 firma vardır ve bu firma sayısı toplam firma sayısının %36,12 düzeyine denk gelmektedir. İkinci sektör olarak İmalat gelmektedir. İmalat sektörü, 392 firma ile toplam içinden %16,46 pay almaktadır. Üçüncü olarak Ulaştırma ve depolama sektörü gelmektedir. Ulaştırma ve depolama sektöründe 230 firma vardır ve bu firmaların toplam içinden aldığı pay, %9,66 şeklindedir. Yaklaşık olarak toplam içinden elde edilen pay için %10 düzeyinde bir sınır alındığında ilk üç sektörün %62,24 pay aldığını görmekteyiz. Toplam içinden %37,76 oranında pay alan diğer sektörlerin toplam adedi 12 şeklindedir.

Tablo 24: KOSGEB Tarafından Sağlanan Desteklerin Sektörel Dağılımı

Sektör	Firma Sayısı	Oran
Bilgi ve İletişim	53	2,23
Diğer Hizmet Faaliyetleri	173	7,27
Elektrik vd.*	12	0,5
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	5	0,21
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	44	1,85
İmalat	392	16,46
İnşaat	176	7,39
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	170	7,14
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	3	0,13
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	8	0,34
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	94	3,95
Nace 1.1	154	6,47
Su Temini vd.**	7	0,29
Toptan ve Perakende Ticaret vd.***	860	36,12
Ulaştırma ve Depolama	230	9,66
Kümülatif Toplam	2.381	100

Kaynak: Kars KOSGEB İl Müdürlüğü

*Elektrik Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı, **Su Temini; Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri, *** Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı şeklindedir.

Tablo 25: Kars İlinde İşletme ve KOBİ Sayıları; işletme sayısı, Türkiye sıralaması, KOBİ sayısı ve işletme sayısı ile KOBİ sayısındaki yıllık değişimleri göstermektedir. Tablo 25'e göre, Kars ilinde 8 yıllık ortalama için bakıldığında ortalama 8.168 işletme bulunduğu görülmektedir. İşletme sayısında genel itibariyle bir düşme eğilimi vardır. 2001 ve 2016 yıllarında artış görülürken, değişme oranları ortalaması -%1,49 düzeyinde gelişmektedir. Benzer yönelim KOBİ sayısında da görülmektedir ki ortalama değişme -%1,50 şeklindedir. İşletme ve KOBİ sayılarının her ikisinde de Türkiye'deki sıralama aynı düzeydedir ki 81 ilden hareketle Kars'ın sıralamada sonlara yakın yer bulduğu görülmektedir.

Tablo 25: Kars İlinde İşletme ve KOBİ Sayıları

	2009	2010	2011	2012	2.013	2014	2015	2016	Ortalama
A	8.717	8.192	8.639	8.312	8.071	7.810	7.791	7.812	8.168
B	63	63	64	66	69	69	70	69	-
C	-	-6,02	5,46	-3,79	-2,9	-3,23	-0,24	0,27	-1,49
D	8.716	8.192	8.638	8.309	8.065	7.804	7.786	7.806	65.316
B	63	63	64	66	69	69	70	69	-
E	-	-6,01	5,44	-3,81	-2,94	-3,24	-0,23	0,26	-1,50

Kaynak: Kars KOSGEB İl Müdürlüğü

Kısaltmalar; A: işletme Sayısı, B: Türkiye Sıralaması, C: İşletme Sayısı Değişimi, D: KOBİ Sayısı ve E: KOBİ Sayısı Değişim şeklindedir.

Tablo 26: KOSGEB Destekleri Yönetmeliği ve KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği Kapsamında Verilen Destekler ile ilgili bilgileri vermektedir. Tablo 26'ya göre, 2003 - 2016 yılları arasında toplam 304 işletmeye destek sağlanmıştır. Bu toplam işletme sayısı ile Kars, 72. il konumundadır. Bu dönemde KOSGEB yaklaşık 3,5 milyon destek dağıtmıştır. Sağlanan destek miktarı açısından Kars 71. sıradadır. 2017 yılında ise 50 işletmeye destek dağıtılmıştır. Sağlanan destek tutarı yaklaşık 3,4 milyon ₺ düzeyindedir. 2017 yılında girişimcilik destek programı kapsamında yaklaşık 2,78 milyon destek verilmiştir. Bu programı yaklaşık 0,52 milyon ₺ ile genel destek programı izlemiştir.

Tablo 26: KOSGEB Destekleri Yönetmeliği ve Programları Kapsamında Verilen Destekler

Yıllar	A	B	C	D
2003 - 2016	304	72	3.462.225	71
2017	A	B	C	D
Genel D.P.	50	68	516.774	63
KOBİ Proje D.P.	0		0	
Ar-Ge, İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama D.P.	0		0	
Girişimcilik D.P.	156	54	2.784.000	56
İşbirliği - Güçbirliği D.P.	0		0	
Tematik Proje D.P.	0		0	
Gelişen İşletmeler Piyasası Kobi D.P.	0		0	
Teminat Giderleri Desteği	2	49	4.125	39
KOBİ-GEL D.P.	2	67	77.029	72
Teknopazar- Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama D.P.	0		0	
Uluslararası Kuluçka Merkezi ve Hızlandırıcı D.P.	0		0	
2017 Toplam	196	62	3.381.929	65

Kaynak: Kars KOSGEB İl Müdürlüğü

Kısaltmalar; A: İşletme Adedi, B: İşletme Adedinde Türkiye Sıralaması, C: Destek Miktarı (₺), D: Destek Miktarı (₺) Türkiye Sıralaması ve D.P.: Destek Programı şeklindedir.

Tablo 27: KOSGEB KOBİ Finansman Destek Kredileri ile ilgili bilgileri vermektedir. Tablo 27'ye göre, 2003 -2016 yılları arasında 212 işletme kredi kullanmıştır. Kars kredi kullanımı kapsamında işletme sayısı açısından 73. ildir. Bu dönemde karşılanan faiz tutarı yaklaşık 0,63 milyon ₺ düzeyindedir. Bu açıdan bakıldığında Kars, 77. ildir. KOSGEB 2016 yılında Kars'ta 28 işletmeye yaklaşık 0,3 milyon ₺ sıfır faizli işletme kredisi desteği sağlarken, bu büyüklük 2017 yılında 536 işletme ve yaklaşık 0,97 milyon ₺ düzeyine ulaşmıştır. Kars, 2016 yılında 68. sırada iken 2017 yılında 75. sıraya gerilemiştir. 2016 yılında ortalama da faydalandırılan sıfır faizli kredi 10.496,5 ₺ iken bu tutar 2017 yılında 1.815,11 ₺ düzeyine düşmüştür. Yani, ortalama da yaklaşık 5,78 kat düşüş görülmektedir. Bir bütün olarak bakıldığında ise 2003 -2017 yılları arasında 776 işletmeye yaklaşık 1,9 milyon ₺ kredi (faiz vs.) sağlanmıştır. Ortalama olarak 2.446,74 ₺ tutarında kullanım görülmektedir. Kars toplamda işletme sayısı açısından 75. il olurken, kredi kullanımında 77. ildir.

Tablo 27: KOSGEB KOBİ Finansman Destek Kredileri

Yıllar	A	B	C	D
2003 - 2016	212	73	631.880	77
2016 Yılı Acil Destek Kredisi*	-	-	-	-
2016 Yılı Makine Teçhizat Kredi FD**	-	-	-	-
KOSGEB Sıfır Faizli İşletme Kredisi FD***	28	68	293.895	68
2017 Yılı KOSGEB Sıfır Faizli İşletme KD****	536	75	972.897	75
2017 Yılı Acil Destek Kredisi*****	-	-	-	-
2003 - 2017 Toplam	776	75	1.898.672	77

Kaynak: Kars KOSGEB İl Müdürlüğü

Desteklerin kapsadığı dönemler; *: (27.06.2016 - 31.12.2016), ** (09.09.2016 -), A: İşletme Sayısı, B: İşletme Sayısında Türkiye Sıralaması, C: Karşılanan Faiz Tutarı (₺), D: Karşılanan Faiz Tutarı Türkiye Sıralaması ve FD: Faiz Desteği şeklindedir. *** (20.12.2016 -), **** Kredisi Desteği (09.02.2017 -) ve ***** (27.02.2017 - 30.11.2017) şeklindedir. Kredi Faiz Programları kapsamında 2003-2017 yılları arasındaki dönemde 19.885.639,86 ₺ tutarında kredi hacmi oluşmuştur.

Kars KOSGEB İl Müdürlüğüne kayıtlı olan 2.204 işletmenin büyük çoğunluğu (866 firma) "Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı" NACE kodunda faaliyetlerini sürdürmektedir. İkinci sırada Gıda Ürünleri İmalatı ön plana çıkmaktadır. Bu alanda da Süt ürünleri imalatı bulunmaktadır. 27 Mart 2018 tarihinde tüm Türkiye’de gerçekleştirilen bölgesel ölçekte destekleme mekanizmalarının etkin işlemesi amacı da güden ve eş anlı olarak gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde Kars ilinde öne çıkan sektörler Gıda Ürünlerinin İmalatı (10), Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı (23), Ana Metal Sanayi (24), Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Ekipman İmalatı (28) ve Mobilya İmalatı (31) şeklinde oluşmaktadır.⁶

Tablo 28: Kars Ticaret ve Sanayi Odasına Kayıtlı Firmaların NACE Koduna Göre Tasnifi gruplandırma ölçeğinde firmaların sektörel dağılımı ile ilgili bilgiler vermektedir. Tablo 28’e göre, toplam dağılımda %10 ve üzerinde alt sektör yoğunluğu açısından bakıldığında, Perakende Ticaret (%28,29), Bina İnşaatı (%16,09) ve Toptan Ticaret (%12,83) alt sektörlerinin önde geldiği görülmektedir. Bu üç alt sektöre birlikte bakıldığında bunların toplam içinden %57,21 pay aldığını görüyoruz. Diğer tüm alt sektörler toplam içinden %5’lik düzeyin altında pay almaktadır. Hatta meseleye %1’lik düzeyinin altında pay alan alt sektörler olarak bakalım. Burada da 42 alt sektör olduğunu görüyoruz. Tablo 28 vasıtasıyla Kars Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı firmaların genel olarak belirli bir üretim sektörü için bir yoğunlaşma içerisinde olmadığını söyleme olanağımız bulunmaktadır.

⁶ Kars KOSGEB İl Müdürlüğü’nden 22.06.2018 tarihinde elde edilen veri şeklindedir.

Tablo 28: Kars Ticaret ve Sanayi Odasına Kayıtlı Firmaların NACE Koduna Göre Tasnifi

Sektör Genel Adı	Adet	%	Sektör Genel Adı	Adet	%
Bitki. ve Hayvansal Ürt. ile Avcılık ve İlgili H. F.	29	2.01	Yiyecek ve İçecek Hizmeti Faaliyetleri	32	2.22
Diğer Madencilik ve Taş Ocaklığı	4	0.28	Yayınçılık Faaliyetleri	3	0.21
Gıda Ürünlerinin İmalatı	43	2.98	Programcılık ve Yayınçılık Faaliyetler	2	0.14
Tekstil Ürünlerinin İmalatı	1	0.07	Telekomünikasyon	1	0.07
Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri İmalatı ¹	4	0.28	Bilgisayar Programlama, Danışmanlık ve İlgili F.	2	0.14
Kağıt ve Kağıt Ürünlerinin İmalatı	1	0.07	Bilgi Hizmet Faaliyetleri	1	0.07
Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması	1	0.07	Finansal Hizmet F. ²	38	2.64
Kimyasalların ve Kimyasal Ürünlerin İmalatı	1	0.07	Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Fonları ³	7	0.49
Kauçuk ve Plastik Ürünlerin İmalatı	4	0.28	Finansal Hiz. ile Sigorta Faaliyt. İçin Yardımcı F.	18	1.25
Diğer Met. Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	13	0.90	Gayrimenkul Faaliyetleri	10	0.69
Ana Metal Sanayii	1	0.07	İdare Merkezi Faaliyetleri; İdari Danışmanlık F.	6	0.42
Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı ⁴	3	0.21	Mimarlık ve Müh. F.; Teknik Test ve Analiz F.	57	3.95
Bilgisayarların, Elekt. ve Optik Ürünlerin İmalatı	1	0.07	Reklamcılık ve Piyasa Araştırması	3	0.21
Elektrikli Teçhizat İmalatı	5	0.35	Diğer Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	5	0.35
Başka Yerde Sınıf. Makine ve Ekipman İmalatı	3	0.21	Kiralama ve Leasing Faaliyetleri	4	0.28
Mot. Kara Taşıtı, Treyler ve Yarı Treyler İmalatı	1	0.07	İstihdam Faaliyetleri	2	0.14
Mobilya İmalatı	2	0.14	Sey. Acent, Tur Oper. ve Diğ. Rezer. Hiz. ve İlgili F.	10	0.69
Diğer İmalatlar	12	0.83	Güvenlik ve Soruşturma Faaliyetler	3	0.21
Makine ve Ekipmanların Kurulumu ve Onarımı	2	0.14	Binalar ile İlgili Hiz. ve Çevre Düzenlemesi F.	24	1.66
Elek., Gaz, Buhar ve Hava. Sis. Üret ve Dağıtımı	18	1.25	Büro Yönetimi, Büro Destek ve İş Destek F.	3	0.21
Bina İnşaatı	232	16.09	Kamu Yönt. ve Savunma; Zor. Sosyal Güvenlik	7	0.49
Bina Dışı Yapıların İnşaatı	10	0.69	Eğitim	27	1.87
Özel İnşaat Faaliyetler	29	2.01	İnsan Sağlığı Hizmetleri	8	0.55
Mot. Kara Taşıtı ve Motos. Top. ve Per. Tic. ile O.	33	2.29	Barnacak Yer Sağlanmaksızın Yer. Sosyal H.	3	0.21
Toptan Ticaret ⁵	185	12.83	Kütüp., Arşivler, Müzeler ve Diğer Kültürel F.	1	0.07
Perakende Ticaret ⁵	408	28.29	Spor Faaliyetleri, Eğlence ve Dinlence F.	3	0.21
Kara Taşımacılığı ve Boru Hatlı Taşımacılığı	53	3.68	Üye Olunan Kuruluşların Faaliyetleri	3	0.21
Taşıım. İçin Depolama ve Desteleyici F.	23	1.60	Bilgis., Kişisel Eşyaların ve Ev Eşya. Onarımı	4	0.28
Posta ve Kurye Faaliyetleri	5	0.35	Diğer Hizmet Faaliyetleri	4	0.28
Konaklama	24	1.66	Toplam	1.442	100

Kaynak: Kars Sanayi ve Ticaret Odası Veri Tabanı
F: Faaliyet ve H: Hizmetler şeklinde kısıtlıdır. Treyler: Römork anlamındadır. ¹:(mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan eşyaların imalatı, ²-sigorta ve emeklilik fonları hariç, ³: Motorlu kara taşıtları ve motorsikletler hariç şeklindedir. NACE Kodlarının açıklamaları izleyen internet siteleri vasıtasıyla elde edilmiştir. <https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/DesteklenenSektorler.pdf>, <http://ticaret.satso.org.tr/>

Her ilde olduğu gibi sermaye yoğun olarak çalışan sektörlerin yanı sıra o ilde emek yoğun ve iş bilgisini ortaya koyan sektörler de vardır. Bu sektörlerin genel özelliği, iş bilgisi ve küçük ölçekli olmalarıdır. Kars'ta 16 adet esnaf odası vardır. Bu odalarda kayıtlı esnaf ve sanatkâr sayısı ise 5.183 şeklindedir. Ortalama da odasına yaklaşık 324 üye düşmektedir. Bu bilgileri sağlayan Tablo 29 incelendiğinde üye bağlamında en fazla orana sahip odanın Şoförler ve Otomobilciler Odası olduğu görülmektedir. Şehir merkezinde olan odaların çeşitlilik arz etmesi ortalamadan daha az üye sayısına neden olmaktadır. İlçe odaları genel olarak kurulduğundan üye sayısı fazla olmaktadır. Odaların iki tane şubesi vardır. Bunlar Arpaçay Esnaf ve Sanatkârlar Şubesi ve Susuz Esnaf ve Sanatlar Şubesi şeklindedir. Bu iki şubede sırasıyla 230 ve 124 üye vardır ki bu da toplamda 354 üyeye işaret etmektedir.

Tablo 29: Kars Oda Unvanları ve Üye Sayısı

Sıra	Oda Unvanı	Üye Sayısı	%	Ort. Kat
1	Kars Bakkallar Esnaf Odası	539	10,40	1,66
2	Kars Kasaplar Esnaf Odası	155	2,99	0,48
3	Kars Lokantacılar Esnaf Odası	190	3,67	0,59
4	Kars Mobilyacılar ve Marangozlar Esnaf ve Sanatkârlar Odası	309	5,96	0,95
5	Kars Otelciler Kahveciler ve Hancılar Esnaf Odası	225	4,34	0,69
6	Kars Radyo Televizyon ve Elektrikçiler Esnaf ve Sanatkârlar Odası	159	3,07	0,49
7	Kars Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odası	637	12,29	1,97
8	Kars Tamirciler ve Tesviyeciler Esnaf ve Sanatkârlar Odası	254	4,90	0,78
9	Kars Terziler Esnaf ve Sanatkârlar Odası	337	6,50	1,04
10	Akyaka Esnaf ve Sanatkârlar Odası	175	3,38	0,54
11	Digor Esnaf ve Sanatkârlar Odası	330	6,37	1,02
12	Kağızman Esnaf ve Sanatkârlar Odası	445	8,59	1,37
13	Kağızman Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odası	231	4,46	0,71
14	Sarıkamış Esnaf ve Sanatkârlar Odası	534	10,30	1,65
15	Sarıkamış Şoförler Kamyon. Otobüsçüler Minib. Oto Tam. Esnaf Odası	279	5,38	0,86
16	Selim Esnaf ve Sanatkârlar Odası	384	7,41	1,19
	TOPLAM	5.183	100	-

Kaynak: Kars Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği'nin 22.06.2018 tarih ve 2018/407 sayılı yazısı
Ort. Kat; ortalama da odasına esnaf ve sanatkâr sayısı olan 324'e bölümlerle herhangi bir odanın ortalamadan kaç kat fazla ve/veya az üye sayısının olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 30'a göre, Kars merkez ve 7 ilçesinde toplamda 5.537 üye bulunmaktadır. İlçe başına ortalamada yaklaşık 692 üye düşmektedir. Kars merkez en çok üyeye sahiptir (%50,66). Kars'ı %14,68 ve %12,21 payları ile Sarıkamış ve Kağızman ilçeleri takip etmektedir.

Tablo 30: İlçelere Göre Esnaf Dağılımı

Oda Unvanı	Üye Sayısı	%	Oda Unvanı	Üye Sayısı	%
Kars İli Merkez İlçe	2.805	50.66	Kars İli Kağızman İlçesi	676	12.21
Kars İli Akyaka İlçesi	175	3.16	Kars İli Sarıkamış İlçesi	813	14.68
Kars İli Arpaçay İlçesi	230	4.15	Kars İli Selim İlçesi	384	6.94
Kars İli Digor İlçesi	330	5.96	Kars İli Susuz İlçesi	124	2.24
			Toplam	5.537	100

Kaynak: Kars Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği'nin 22.06.2018 tarih ve 2018/407 sayılı yazısı

Kars İlinde Gerçekleştirilen Görüşmeler ve Değerlendirmeler

Kars Sanayi Envanteri çalışması, veri tabanlarından elde edilen sistematik bilginin yanı sıra muhtelif sektörlere dâhil olan üreticiler ile de görüşmeyi sağlamıştır. Bu amaçla, Kars genelinde 220 firma ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bahis konusu firmalara muhtelif alanlar ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Bu soruların bir bütün içinde Ekler bölümünde görülme imkânı bulunmaktadır (Tablo 64 aracılığıyla sorular görülebilir). Görüşmelerden elde edilen sonuçlar tablolar halinde verilecektir. Elde edilen sonuçların bir kısmı toplam görüşme sayısına yakınsamamaktadır. Bu durumun nedeni ise görüşme formunda ilgili firmanın bazı bölümleri doldurmamasıdır.

Kars ilinde 15 farklı alanda faaliyet gösteren ve ankete cevap veren 220 firma bulunmaktadır. Bu firmalar ile ilgili dağılımı Tablo 31: Kars İlinde Firmaların Sektörel Dağılımından görmek mümkündür. Bu firmaların toplam üretimleri ve ürettikleri mallar ile ilgili bilgiler, Tablo 61: Kars Üretilen Ürünler vasıtasıyla detaylı olarak görülebilmektedir. Tablo 31'e göre; Kars ilinde ankete yanıt veren firmaların %40,91 düzeyi gıda sektöründedir. Gıda sektörünü %13,64 oranıyla maden ve toprak sektörü takip etmektedir. Geriye kalan firmaların hepsi genel dağılımda %10'un altında pay almaktadır.

Tablo 31: Kars İlinde Firmaların Sektörel Dağılımı

Sektör	FS	Pay	Sektör	FS	Pay	Sektör	FS	Pay
Gıda	90	40,91	Diğer	10	4,55	Yapı Sanayi	4	1,82
Maden, Toprak	30	13,64	Elektrik Üretimi	10	4,55	Plastik, Kauçuk	2	0,91
Demir Alüm. Doğrama	19	8,64	Makine, İmalat	9	4,09	Yem	2	0,91
Orman Ürünleri	19	8,64	Mermer	5	2,27	Kimya	1	0,45
Mobilya, Doğrama	14	6,36	Otomotiv	5	2,27	Toplam	220	100

FS: Firma sayısı ve Pay: Sektördeki firmaların toplam firma sayısından aldığı payı ifade etmektedir.

Tablo 32: Kars Kuruluş Yıllarına Göre Firmalar ile ilgili bilgiler vermektedir. Toplam veri sayısı 220 şeklinde iken kuruluş tarihi ile ilgili bilgi aktaran firma sayısı 29 adettir. 29 adet firmanın toplam içindeki temsil durumu %13 şeklindedir. Bahis konusu 29 adet firmanın toplam firma içinde aldığı pay, homojen dağılım göstermektedir.

Tablo 32: Kars Kuruluş Yıllarına Göre Firmalar

Yıllar	Adet	Yıllar	Adet	Yıllar	Adet	Yıllar	Adet	Yıllar	Adet	Kurulma Dönemi	Kurulma Dönemi		
1975	1	1996	1	2004	2	2010	3	2016	3	1975-1980	1	2001-2005	5
1990	2	1998	1	2005	2	2011	1	2018	1	1980-1990	-	2006-2010	6
1992	1	2000	3	2007	1	2013	1	Toplam	Pay	1990-1995	4	2011-2015	4
1994	1	2003	1	2009	2	2015	2	29	%13	1996-2000	5	2016-2018	4

Kaynak: Gerçekleştirilen görüşmeler

Tablo 33: Kars Firmalarının Ticari Kaydının Bulunduğu Yer ile ilgili bilgileri sunmaktadır. Tablo 33'e göre; toplam 220 görüşmenin 214 adedi bu hususta bilgi vermiştir. 214 firmanın sağladığı ticari kayıt bilgisi, toplam içinden %97,27 pay almaktadır. Ticari kayıtların ağır basan bir biçimde Kars ilinde olduğu görülmektedir. 198 firma ticari kaydının Kars'ta olduğunu belirtmiştir. Bu büyüklük toplam firma sayısı içinden %92,52 pay alındığını göstermektedir. Ankara kayıtlı firma sayısı 8 adettir ve toplam içinden aldığı pay %3,74 şeklindedir. Genel itibarıyla bakıldığında Karadeniz ve Akdeniz Bölgeleri haricinde şehir temsilcisi bulunmaktadır.

Tablo 33: Kars Firmalarının Ticari Kaydının Bulunduğu Yer

Ticari Kayıt	Frekans	Pay	Ticari Kayıt	Frekans	Pay	Ticari Kayıt	Frekans	Pay
Kars	198	92,52	Batman	1	0,47	Erzurum	2	0,93
Ankara	8	3,74	Diyarbakır	1	0,47	İstanbul	1	0,47
Aydın	1	0,47	Elazığ	1	0,47	Kocaeli	1	0,47
Toplam							214	100

Not: 220 görüşmenin 214 adedi ticari kaydın bulunduğu yer ile ilgili bilgi aktarmıştır. Böylelikle, %97,27 oranına ulaşılmaktadır. Pay, % şeklindedir.

Tablo 34: Üretilen Malın Niteliğine göre bakıldığında toplamda 206 firma bu hususta bilgi aktarmıştır. Bilgi aktaran firma sayısının toplam görüşme içerisinden aldığı pay %93,64 düzeyindedir. Üretilen malın niteliği iki biçimdedir. Bunlar; tüketim ve ara malı olarak ayrılmaktadır. Üretilen malın biçimi hakkında bilgi veren 206 firmanın 138 tanesi tüketim malı şeklinde üretim yaptığını ifade etmektedir ki bu büyüklük bilgi veren firmaların %66,99 düzeyine denk gelmektedir. 138 firma toplam görüşme olan 220 firma içinden %62,73 pay almaktadır. Ara malı üreten firma sayısı ise 68 adettir ve bunlarında üretilen malın niteliğinde yanıtlanan toplamdan aldığı pay %33,01 şeklindedir ve toplam görüşme içerisinden aldığı pay ise %30,91 düzeyindedir.

Tablo 34: Kars Üretilen Malın Niteliği

Tüketim Malı	Toplam Pay	Ara Malı	Toplam Pay	Toplam
138	66,99 ¹	68	33,01 ²	206
138	62,73 ³	68	30,91 ⁴	220

¹: Bu oran, $(138/206)*100$ şeklindedir. ²: Bu oran, $(68/206)*100$ şeklindedir.
³: Bu oran, $(138/220)*100$ şeklindedir. ⁴: Bu oran, $(68/220)*100$ şeklindedir.

Tablo 35: Hukuki Yapılarına Göre İşletmelerde şahıs işletmesinin ağırlığı olduğunu gösteriyor. Bu hususta 217 firma yanıt vermiştir ve bu yanıtların toplam içinden elde ettiği pay, %98,64 düzeyindedir. 217 yanıtın 111 adedi şahıs işletmelerinin çokluğuna işaret etmektedir. Toplam yanıtların içerisinde şahıs işletmelerinin %51,15 pay ve toplam görüşmeden de %50,45 pay aldığı görülmektedir. Limited Şirket sayısı ise 76 adettir. Yine, şahıs şirketlerinde olduğu gibi elde edilen paylar sırasıyla %35,02 ve %34,5 düzeyine ulaşmaktadır. Bir diğer sermaye şirketi olan anonim şirket sayısı ise 27 tanedir ve sırasıyla %12,44 ve %12,3 oranında pay elde edilmektedir. Son olarak adi ortaklıkları görüyoruz. Sayısı nispeten oldukça azdır. 3 şirketin adi ortaklık olarak kurulduğu ve bunlarında %1,38 ve 1,36 düzeyinde pay elde ettikleri görülmektedir.

Tablo 35: Kars Hukuki Yapılarına Göre İşletmeler

Şahıs	Pay	Ltd. Şti.	Pay	A.Ş.	Pay	Adi Ort.	Pay	Toplam
111	51,15 ¹	76	35,02 ²	27	12,44 ³	3	1,38 ⁴	217
111	50,45 ⁵	76	34,5 ⁶	27	12,3 ⁷	3	1,36 ⁸	220

¹: Bu oran, $(111/217)*100$ şeklindedir. ²: Bu oran, $(76/217)*100$ şeklindedir.
³: Bu oran, $(27/217)*100$ şeklindedir. ⁴: Bu oran, $(3/217)*100$ şeklindedir. ⁵: Bu oran, $(111/220)*100$ şeklindedir. ⁶: Bu oran, $(76/220)*100$ şeklindedir. ⁷: Bu oran, $(27/220)*100$ şeklindedir. ⁸: Bu oran, $(3/220)*100$ şeklindedir.

Tablo 36: Kars İşletmelerinde Profesyonel Yöneticiler aile şirketinin olup olmadığı, profesyonel yönetici istihdamının durumu, yöneticinin cinsiyeti ve yöneticinin eğitim durumu ile ilgili bilgileri aktarmaktadır. Toplam 220 görüşmeden 198 adedi aile şirketi olup olmadığı şeklindeki soruya cevap vermiştir. 133 şirketin aile şirketi olduğunu görüyoruz. Aile şirketleri toplam yanıt içinden %67,17 oranında pay almaktadır. Aile şirketi haricindeki şirket sayısı ise 65 şeklindedir. Tablo 37, profesyonel yönetici istihdamı ile ilgili olarak 66 profesyonel yönetici istihdam edildiğine işaret etmektedir. Aile şirketi için cevap veren şirket sayısına göre biraz daha fazla cevapla 200 şirketin toplamda yanıt verdiği görülmektedir. 134 şirketin profesyonel yönetici istihdam etmediği anlaşılmaktadır. Profesyonel yönetici istihdam etmeme oranının yüksek olduğu ifade edilmelidir. Buradan hareketle de Kars şirketlerinin profesyonelleşme konusunda geride kaldığı ifade edilebilir. Görüşmeler neticesinde toplamda 235 yöneticinin istihdam edildiği bilgisine de ulaşılmaktadır. 235 yöneticinin 220 adedi erkektir ki bu kişi sayısı toplam içinden %93,62 pay almaktadır. Görüldüğü gibi şirket sayısından biraz fazlaca yönetici istihdam edilmektedir. Kadın yönetici istihdamı %6,38 ile

oldukça düşük düzeyde kalmaktadır. 197 şirketin yönetici istihdamı ile ilgili bilgiler verdiğini görüyoruz. Bunlar içinde lise mezunu 89 yönetici vardır ve bu yöneticilerin toplam içinden aldığı pay %45,18 düzeyindedir. İlköğretim mezunu 67 yönetici varken, lisans mezunu 41 yönetici vardır.

Tablo 36: Kars İşletmelerinde Profesyonel Yöneticiler

Aile Şirketi					Profesyonel Yönetici İstihdamı				
Evet	Pay	Hayır	Pay	Toplam	Evet	Pay	Hayır	Pay	Toplam
133	67,17	65	32,83	198	66	33	134	67,00	200
133	60,45	65	29,55	220	66	30	134	60,91	220
Yöneticinin Cinsiyeti*					Yöneticinin Eğitim Durumu*				
Erkek	Pay	Kadın	Pay	Toplam	İlköğretim	Pay	Pay	Pay	197
220	93,62	15	6,38	235	Lise	67	89	45,18	
					Lisans	41	20,81		

* Cinsiyet ve eğitim durumu toplam görüşme üzerinden analiz edilmemiştir. Pay verileri % şeklindedir.

Tablo 37: Kars İşletmelerde Çalışan Sayısı ile ilgili bilgiler vermektedir. Tablo 37'ye göre, görüşmeye katılan firmalardan 188 tanesi bu soruya cevap vermiştir. 188 firmada 5.477 kişi çalışmaktadır. Bu veriler üzerinden bakıldığında firma başına ortalama da yaklaşık 29 kişi çalışmaktadır. Erkek çalışanı olan 181 firma vardır ve 3.162 kişi çalışmaktadır. Bu büyüklük ile ortalama bir firmada yaklaşık 17 kişi çalıştığı görülmektedir. Kadın çalışan sayısı 454 şeklindedir. 44 firma da kadın çalışan bulunmaktadır ve bu durumda firma başına ortalama da 10 kişi çalıştığı anlaşılmaktadır. Yine, 196 firmadan elde edilen bilgiye göre çalışanlar ortalama 48 yaşındadır.

Tablo 37: Kars İşletmelerde Çalışan Sayısı

Cinsiyete Göre Çalışan Sayısı					
Kadın	454	Erkek	3.162	Toplam	5.477
<i>Firma Sayısı</i>	44	<i>Firma Sayısı</i>	181	<i>Firma Sayısı</i>	188
<i>Ortalama</i>	≈10,32	<i>Ortalama</i>	≈17,47	<i>Ortalama</i>	≈29,13
		<i>Evet</i>	16	<i>Evet</i>	2

Gerçekleştirilen 220 görüşme sonucunda 196 firmanın sağladığı veriye istinaden ortalama yaş, 48,08 yıl şeklindedir. Evet şeklinde sağlanan veride verilen cevaplarda yaş belirtilmemiştir.

Tablo 38: Kars İlinde İthal Ara Mamul Kullanımı ile ilgili bilgiler vermektedir. Tablo 38'e göre, toplam 183 firma bu soruya yanıt vermiştir. 16 firma ithal ara mamul kullandığını ifade etmektedir. 167 firma ise ithal ara mamulü kullanmadığını ifade etmektedir. Ara mamul kullanmayan firmaların oranı, %91,26 şeklinde gerçekleşirken, toplam görüşme sayısı üzerinden bakıldığında bu oran %75,91 düzeyine inmektedir.

Tablo 38: Kars İlinde İthal Ara Mamul Kullanımı

Evet	Pay	Hayır	Pay	Toplam
16	8.74	167	91.26	183
16	7.27	167	75.91	220

Pay, (%) şeklindedir.

Tablo 39: Kars Çalışanların Eğitim Düzeyi Dağılımı eğitim düzeyi ve işyerindeki görevlerine göre dağılım ile ilgili bilgiler aktarmaktadır. Eğitim düzeyi ile ilgili olarak 3.021 çalışanın verisi aktarılmıştır. Üç eğitim düzeyi ile birlikte toplamda 58 adet evet şeklinde işaretleme yapılmıştır. 3.021 çalışan üzerinden bakıldığında ilköğretim ve lise düzeyindeki eğitim sahibi olanların yakın düzeyde pay aldığı görülmektedir. 3.021 çalışan değil de sağlanan veri üzerinden gidilse idi toplamda 2.095 çalışan büyüklüğüne ulaşılabilecekti. Buradan hareketle bakıldığında yaklaşık %30'lar düzeyinde pay alan ilköğretim ve lise mezunlarının yaklaşık payı, %43 düzeylerine ulaşacaktı. Her ne kadar ilköğretim ve lise mezunlarının ortalama aynı ağırlığı aldığı görülse de firma sayısı açısından ilköğretim mezunları daha fazladır. Lisans mezunlarının çalıştığı firma sayısı ilköğretim ve lise mezunu çalıştıran firmaların yaklaşık %42-43 düzeyine ulaşmaktadır. Bu firmalarda mezuniyete göre ortalamada ilköğretim için 7 kişi çalışırken, lise mezunları için yaklaşık 8 kişi şeklinde gerçekleşmektedir. Lisans mezunu olarak firmalarda ortalamada 5 kişi çalışmaktadır. Yine, elde edilen görüşmeler neticesinde 3.145 çalışanın görevlerine göre dağılımı elde edilmiştir. Buna göre, 1.011 çalışan işçi olarak çalıştırılmaktadır. İşçilerin toplam çalışan içinden aldığı pay, %32,15 düzeyindedir. Sonraki en fazla istihdamı usta olarak çalışanlar için görüyoruz. Diğer çalışanların hiçbirisi %5'lik payın üzerine çıkamamaktadır. 3.145 çalışan 192 firmanın verileri ile elde edilmiştir.

Tablo 39: Çalışanların Eğitim Düzeyi Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Toplam Çalışan	T.Ç.G. İçinde Payı (%)	Firma Sayısı	Ortalama
İlköğretim ¹	904	29,2	125	≈7,23
Lise ²	905	29,96	116	≈7,80
Lisans ³	286	9,47	53	≈5,40
Toplam⁴	3.021	-	182	≈16,60
Yönetici ⁵	86	2,73	66	≈1,30
İdareci ⁶	116	3,69	84	≈1,38
Mühendis ⁷	60	1,91	35	≈1,71
Teknisyen ⁸	96	3,05	36	≈2,67
Usta ⁹	427	13,58	153	≈2,79
İşçi ¹⁰	1.011	32,15	150	≈6,74
Toplam¹¹	3.145	-	192	≈16,38

¹:Evet -27 şeklinde işaretleyen, ²:Evet- 21 şeklinde işaretleyen, ³:Evet - 10 şeklinde işaretleyen, ⁴:Erkek -1 şeklinde işaretleyen, ⁵:Evet - 15 şeklinde işaretleyen, ⁶:Evet -10 şeklinde işaretleyen, ⁷:Evet -6 şeklinde işaretleyen, ⁸:Evet -8 şeklinde işaretleyen, ⁹:Evet -18 şeklinde işaretleyen, ¹⁰:Evet -17 şeklinde işaretleyen, ¹¹:Evet -2 şeklinde işaretleyen. TÇG: Toplam Çalışan Genel şeklindedir.

Bu ortalamada firma başına yaklaşık 16 çalışan demektir. Bu 16 çalışanın da yaklaşık 7 tanesi işçidir. Aslında teknisyen sayısı olarak elde edilen 96 kişi 36 firmanın verileri ile toplanmakta ve ortalama da firma başına çalışan sayısı yaklaşık 3 kişi olarak gerçekleşmektedir. Buradan da görülebileceği gibi ortalama da usta sayısına çok yakın teknisyen istihdam edilmektedir.

Tablo 40: Kars Üretim Alanı Mülkiyet Durumu ve Büyüklüğü ile ilgili bilgiler vermektedir. Tablo 40'dan görüleceği üzere toplamda 196 firma mülkiyet ile ilgili bilgi aktarmıştır. 160 firma üretim alanının kendi sahipliğinde olduğunu ifade ederken, bu büyüklük toplam olarak bildirim yapan firma içinde %81,63 düzeyine ulaştığını göstermektedir. Kiracı sayısı ise 25 adettir ve kiracıların toplam içinden %12,76 pay aldığı görülmektedir. Görüldüğü üzere yaklaşık her 5 firmanın 4 adedi kendi mülkiyeti ile üretim yapmaktadır. Toplam üretim alanı bahsine gelindiğinde üretim alanının yaklaşık 750 dekar⁷ olduğu görülmektedir. Bu büyüklüğe 195 firmanın verisi ile ulaşılmaktadır ve ortalamada yaklaşık 3,85 dekar alana denk gelmektedir.

Tablo 40: Kars Üretim Alanı Mülkiyet Durumu ve Büyüklüğü

Kendi Mülkü	Kira	Diğer	Toplam	Toplam Üretim Alanı Büyüklüğü			
160	25	11	196	750.187,03 m ²	195 firma	Ortalama	3.847,11 m ²
81,63	12,76	5,61	100				

Tablo 41: Kars Üretim Alanı Büyüklükleri ile ilgili bilgiler vermektedir. Tablo 40: Kars Üretim Alanı Mülkiyet Durumu ve Büyüklüğü haricinde farklı büyüklükler ortaya çıkmaktadır. Tablo 41: Kars Üretim Alanı Büyüklüklerine göre 170 firmadan elde edilen veriye göre toplam üretim alanı yaklaşık 1.294 dekar şeklindedir. Buradan hareketle ortalamada firma başına yaklaşık 7,61 dekar alan düştüğü anlaşılmaktadır. Firmaların üretim yaptığı kapalı alan daha azdır. 193 firmanın veri sağladığı toplam büyüklük yaklaşık 165 dekar toplam alan ve ortalamada yaklaşık 0,85 dekara ulaşmaktadır. Yine, açık üretim alanı şeklinde sağlanan veriye göre toplamda yaklaşık 1.587,6 dekarlık bir alandan bahsetmek mümkündür. Bu büyüklük için veri sağlayan firma sayısı ise 144 şeklindedir. Bu büyüklük ortalamada bir firma için yaklaşık 11 dekar büyüklüğüne ulaşmaktadır.

Tablo 41: Kars Üretim Alanı Büyüklükleri

Toplam	Firma	Ortalama	Kapalı	Firma	Ortalama	Açık	Firma	Ortalama
1.293.981 m ²	170	7.611,65 m ²	164.960 m ²	193	854,72 m ²	1.587.576 m ²	144	11.024,83 m ²

Bir önceki Tablo 40: Üretim Alanı Mülkiyet Durumu ve Büyüklüğüne göre görüşmelerde alan büyüklükler farklı beyan edilmiştir.

⁷ 1 dekar, 1.000 m² büyüklüğündedir.

Tablo 42: Kars Firma Üretimleri, Özellikleri ve Satış Biçimleri ile ilgili bilgiler vermektedir. Toplam 202 firma üretim biçimi ile ilgili veri sağlamıştır. Üretim biçiminde genel olarak sipariş üzerine üretimin yoğun olduğu görülmektedir ki bu üretim biçiminin aldığı pay %47,03 düzeyindedir. Anketleri dolduran tüm firmalar açısından bakıldığında ise bu oran %43,18 şeklinde gerçekleşmektedir. Seri üretim biçiminde ise oranlar sırasıyla %34,16 ve %31,36 şeklindedir. Ankete firma üretimi biçimi şeklinde bilgi verenlerin toplam görüşmeden elde ettiği ağırlık %91,82 şeklindedir. Üretim yoğunluğu bahsine gelindiğinde ise işgücü ve makineyi eşit olarak kullandığını beyan eden 142 firma vardır ve üretim yoğunluğuna cevap veren toplamda 204 firma bulunmaktadır. 204 içinde eşit olarak kullandığını ifade eden firmaların aldığı pay, %69,61 şeklindedir. Bu husus ile ilgili olarak yine 220 görüşmeden elde edilen payın %92,73 düzeyine eriştiği görülmektedir. Teknoloji düzeyi ile ilgili olarak 202 firma veri sağlamıştır. Bu verilerden anlaşıldığı kadarıyla 157 firma orta ileri teknoloji ile üretim yaptığını bildirmektedir ki bu firma sayısı veri sağlayan firmaların %77,72 düzeyine tekabül etmektedir. Satış ile ilgili olarak 220 firma veri sağlamıştır ve 180 firmanın doğrudan satış gerçekleştirdiği görülmektedir. Bahis konusu 180 firmanın toplam içinden elde ettiği pay, %81,81 düzeyindedir.

Tablo 42: Kars Firma Üretimleri, Özellikleri ve Satış Biçimleri

Üretim Biçimi	Biçimi	F.S.	Pay ¹	Pay ²	Teknoloji Düzeyi	Biçimi	F.S.	Pay ¹	Pay ²
	Sipariş	95	47,03	43,18		İleri	11	5,45	5
Parti	38	18,81	17,27	Orta İleri	157	77,72	71,36		
Seri	69	34,16	31,36	Orta Düşük	27	13,37	12,27		
Toplam	202	100	91,82	Düşük	7	3,47	3,18		
Üretim Yoğunluğu	İşgücü	25	12,25	11,36	Toplam	202	100	91,82	
	Makine	37	18,14	16,82	Doğrudan	180	81,81	81,81	
	Eşit	142	69,61	64,55	Dolaylı	40	18,19	18,19	
	Toplam	204	100	92,73	Toplam	220	100	100	

F.S: Firma Sayısı şeklindedir. Pay¹: Bilgi sağlayan firmalar içinden elde edilen ve Pay²: Bilgi sağlayan firmalar için toplam görüşme içinden elde edilen oran şeklindedir.

Tablo 43: Kars Markalaşma Düzeyi ile ilgili bilgileri sağlamaktadır. Toplam 220 görüşmeden çıkan sonuçlara göre kendi markası olan firma sayısı 66 adettir ve 220 görüşme içerisinden aldığı pay, %30 düzeyindedir. Fason üretim yapan firma sayısı 63 adet olurken, fason üretim yapan firmaların elde ettiği pay ise %28,64 düzeyindedir. Bu bahiste son olarak her ikisi şeklinde veri sağlayan 70 firma vardır ve bu firmaların toplam içinden aldığı pay ise %31,82 şeklindedir.

Tablo 43: Kars Markalaşma Düzeyi

Kendi	Pay	Fason	Pay	Her İkisi	Pay
66	30,00	63	28.64	70	31.82

Pay sütunu (%) şeklindedir. Pay hesaplanırken toplam görüşme sayısı olan 220 hesaba katılmıştır.

Tablo 44: Kars İşletme Departmanları ile ilgili bilgiler vermektedir. Toplam 220 firma üzerinden yapılan analizde üretim departmanının olduğunu beyan eden 148 firma vardır ve bu firmaların toplam firma sayısından elde ettiği pay, %67,27 şeklindedir. Firmaların çoğunluğunda diğer birimlerin toplam firma sayısının yarısını geçecek şekilde departman yoğunluğunun bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 44: Kars İşletme Departmanları

Departman	FS	Pay	Departman	FS	Pay	Departman	FS	Pay
Üretim	148	67,27 ¹	İdari İşler	66	30,00	İnsan Kay.	24	10,91
Satış	81	36,82	Muh-Finans	74	33,64	Planlama	26	11,82
Satın Alma	89	40,46	Kalite	42	19,10	Ar-Ge	5	2,27
Toplam firma sayısı olarak 220 şeklindedir.						Diğer	40	18,18

F.S: Firma Sayısı ve pay (%) şeklindedir. ¹: 148 /220

Tablo 45: Kars Akademik İşbirlikleri ile ilgili bilgiler vermektedir. Tablo 45'e göre, Kamu Üniversite Sanayi İşbirliği (KÜSİ) ile ilgisi olup olmadığı şeklindeki beyana toplamda 197 firma yanıt vermiştir. Bu yanıtlardan 37 adedi olumlu şekildedir. 160 firma ilişkili olmadığını ifade etmiştir. Olumsuz yanıt verenlerin toplam içinden elde ettiği pay yaklaşık %81,22 düzeyindedir. Bu oranı 220 olan toplam görüşme şeklinde düşündüğümüzde ortaya %72,73 oranı çıkmaktadır. Yani, kabaca her on firmadan yedi tanesi KÜSİ ile ilgili herhangi bir ilişikinin olmadığını beyan etmektedir. Üniversite sanayi katkısı açısından bakıldığında KÜSİ açısından gerçekleştirilen analiz ile paralellikler olduğu görülmektedir. Toplam üniversite sanayi katkısı için veri aktarımında bulunan 203 firma vardır ve bu firmaların %81,77 düzeyi olumsuz yanıt vermektedir. Yine 220 firma üzerinden bakarsak %75,45 büyüklüğüne ulaşmak mümkündür. Bu da $\frac{3}{4}$ oranının yakalandığına işaret etmektedir. Akademik ortaklık sorusuna ise 104 firma yanıt vermiştir. Bu toplam içindeki firma sayısının %47,27 düzeyine denk gelmektedir ki 104 firma üzerinden bakıldığında 85 firma olumsuz yanıtlamaktadır. Akademik ziyaret yapıp yapılmadığına dair soruya 185 firma yanıt vermiştir ve bu yanıtların %86,49'luk düzeyi olumsuz yöndedir. 220 olan toplam görüşme içinden baktığımızda olumsuz yanıt veren firma sayısı %72,73 düzeyine ulaşmaktadır. Akademik görüşme açısından irdelendiğinde ise 178 firmanın bu soruya cevap verdiği görülmektedir. Yine, bu hususta, benzer eğilim görülmekte ve 178 firmadan 147 tanesi olumsuz yanıt vermektedir ki bu büyüklükte 178 firma içinden yaklaşık %82,58 oranına ulaşıldığına işaret etmektedir.

Tablo 45: Kars Akademik İşbirlikleri

KÜSİ		Üniversite Sanayi Katkısı		Akademik Ortaklık		Akademik Ziyaret		Akademik Görüşme	
Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
37	160	37	166	19	85	25	160	31	147
18,78	81,22	18,23	81,77	18,27	81,73	13,51	86,49	17,42	82,58
197	197	203	203	104	104	185	185	178	178
16,82	72,73	16,82	75,45	8,64	38,64	11,36	72,73	14,09	66,82
220	220	220	220	220	220	220	220	220	220

Tablo 46: Kars Firmalarının Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri ile ilgili bilgiler vermektedir. Araştırma ve Geliştirme Tesisi olup olmadığına ilişkin soruya 200 firma yanıt vermiştir. Yanıt veren firmalardan 187 tanesi Ar-Ge tesisinin olmadığını beyan etmektedir ki bu 200 firma içerisinde %93,5 payın alındığına işaret etmektedir. Toplam görüşme sayısına göre bakıldığında ise %85 oranına ulaşılmaktadır. Firmaların Ar-Ge tesisi hizmetini dışarıdan sağlayıp sağlamadığı şeklindeki soruya 158 firma bahis konusu hizmeti sağlamadığını ifade etmektedir ki bu oran 158 firma içinde %84,04 büyüklüğüne işaret etmektedir. Firmalarda Ar-Ge olmamasının nedeni olarak ise 108 firma ihtiyaç duymadıklarını ve 91 firma diğer nedenler olarak sıralamaktadır. Bu iki nedenden sonra ise 66 firma yanıtı kaynak yetersizliği olarak vermektedir.

Tablo 46: Kars Firmalarının Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri

Ar-Ge Tesis Evet	Evet	13	6,50	200	5,91	220
	Hayır	187	93,50	200	85,00	220
Ar-Ge Tesis Dışarıdan	Evet	30	15,96	188	13,64	220
	Hayır	158	84,04	188	71,82	220
Ar-Ge Olmama Nedeni	İhtiyaç ¹	108	49,09	Kaynak ²	66	30
	Diğer	91	41,36	Bilgi ³	21	9,55

Ar-Ge Olmama Nedeni oransal olarak hesaplanırken görüşülen firma sayısı temel alınmıştır. ¹: İhtiyaç Duyulmaması, ²: Kaynak Yetersizliği ve ³: Bilgi Eksikliği şeklindedir.

Tablo 47: Kars Firmalarında Kalite Sistemleri ile ilgili bilgiler vermektedir. Tablo 47'ye göre 42 firma TSE belgesine sahiptir ve toplamda herhangi bir belgeye sahip olduğunu bildiren firmalar içerisinde %25,3 pay aldığı görülmektedir. Yine, benzer şekilde ISO 9001 belgesine sahip olan firma sayısı 41 adettir. ISO 22000 HACCP belgesi için önemlidir ve toplamda 38 adet firma bahis konusu belgeye sahiptir. Yapılan 220 görüşme perspektifinden bakıldığında herhangi bir belge ve/veya belgelere sahip olan firma sayısının 220 görüşme içerisinde elde ettiği payın %75,45 oranında olduğu görülmektedir.

Tablo 47: Kars Firmalarında Kalite Sistemleri

Sistem Adı	Firma Sayısı	Pay ¹	Pay ²	Sistem Adı	Firma Sayısı	Pay ¹	Pay ²
ISO 9001	41	24,70	18,64	ISO 18001	10	6,02	4,55
ISO 22000	38	22,89	17,27	TSE	42	25,30	19,09
ISO 14001	11	6,63	5,00	CE	24	14,46	10,91
Toplam					166	100	75,45

¹: Toplam belge sayısı içinden alınan pay şeklindedir. ²: Toplam görüşme sayısı olan 220 içinden alınan pay şeklindedir. Pay, (%) şeklindedir.

Tablo 48: Kars Firmalarının Muhtelif Bilgi ve Davranış Düzeyleri ile ilgili bilgiler vermektedir. Tablo 48'e göre, 6331 sayılı kanun ile ilgili olarak 194 firma yanıt vermiştir. 138 firma bahis konusu kanun ile ilgili bilgisi olduğunu ifade etmektedir ki bu büyüklük toplam içinde %71,13 düzeyine erişmektedir. Yine, 202 firma risk analizi ve acil durum planı ile ilgili olarak yanıt sağlamaktadır. Bu yanıtlardan 109 adedi evet şeklinde verilirken, 93 adedi hayır şeklindedir. Yani, yaklaşık olarak birbirine yakın toplamdan yine yaklaşık olarak eşit pay alacak şekilde firma sayısı bulunmaktadır. İş sağlığı ile ilgili destek şeklindeki soruya 3 firma olumlu cevap verirken büyük çoğunluk destek alınmadığını ifade etmektedir. Kurumsal gelişim için destek kullanıp kullanmadığı şeklindeki soruya iş sağlığından haylice farklılaşarak 44 firma olumlu yanıt vermektedir. Bahis konusu soruyu yanıtlayan firma sayısı ise 198 adettir. Çevre kanunu kapsamında gereken lisansların olup olmadığı sorusuna 203 firma yanıt vermiştir. Bu firmalardan 89 tanesi lisansa sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu büyüklükte %43,84 düzeyine ulaşıldığını göstermektedir. Firmaların yarısından biraz fazlasının KOSGEB veri tabanına kayıtlı olduğu görülmektedir. Bu bahiste sorulan soruya 194 firma yanıt vermiştir. Kayıtlı olduğunu ifade eden firma sayısı, 100 adettir ve toplam içinden de %51,55 pay almaktadır. Firmaların 41 adedi patente sahip olduğunu ifade etmektedir. Patent sahibi olup olmadığı şeklinde sorulan soruya verilen toplam yanıt ise 197 adet şeklindedir. Firmaların 156 adedi patent sahibi olmadığını ifade etmektedir. Firmaların hiçbiri marka sahibi olmadıklarını belirtmektedir.

Tablo 48: Kars Firmalarının Muhtelif Bilgi ve Davranış Düzeyleri

6331 ¹		Risk ²		İş Sağlığı ³		Kurumsal ⁴		Çevre ⁵		KOSGEB ⁶		Patent ⁷		Marka ⁸	
E	H	E	H	E	H	E	H	E	H	K	K.sız	E	H	E	H
138	56	109	93	3	99	44	154	89	114	100	94	41	156	-	149
Pay		Pay		Pay		Pay		Pay		Pay		Pay		Pay	
194		202		102		198		203		194		197		149	
71,13	28,87	53,96	46,04	2,94	97,06	22,22	77,78	43,84	56,16	51,55	48,45	20,81	79,19	-	100

E: Evet, H: Hayır, K: Kayıtlı ve K.sız: Kayıtsız şeklindedir. Görüşmelerde sorulan ve tabloda kısa olarak aktarılan sorular; ¹: Firmanın 6331 sayılı iş sağlığı kanununun ile ilgili bilgisi var mı?, ²: Firmanın risk analizi ve acil durum planı var mı?, ³: İş sağlığı ve iş güvenliği konusunda OSGB'lerden destek alınıyor mu?, ⁴: Kurumsal gelişim için destek kullanılıyor mu?, ⁵: Çevre kanunu kapsamında gerekli GFB ve çevre lisansı bulunuyor mu?, ⁶: Firma KOSGEB veri tabanına kayıtlı mı?, ⁷: Firmaya ait patent var mı? ve ⁸: Firmaya ait marka var mı? şeklindedir. Pay, (%) olarak verilmektedir.

Tablo 49: Kars Firmalarının İhracat Yapmama Nedenleri ile ilgili bilgiler vermektedir. Verilen cevaplar içinde en yoğun olarak diğer seçeneği tercih edilmiştir. Bu tercihte soru ile ilgili anlama ve bilgi düzeyinin etkili olduğu düşünülmektedir. Toplamda 198 yanıt olduğu görülmektedir. Diğer seçeneği toplam içinden %58,08 pay almaktadır. Kaynak yetersizliği seçeneği ise %25,76 ağırlığa sahiptir. İki seçeneğe birlikte bakıldığında %83,84 düzeyine ulaşılmaktadır.⁸

⁸ Kars ilinde doğrudan ihracat yapan 2 firma vardır. Yine, dolaylı olarak ihracat yapan 3 firma bulunmaktadır. Firmalardan elde edilen bilgiler neticesinde 183 firmanın ihracat yapmadığı anlaşılıyor. Bahis konusu 5 firmanın toplamda 517.000\$ tutarından ihracat gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. İhracat yapılan ülkeler ise Gürcistan, Kazakistan ve Nahçıvan şeklindedir. Yeri gelmişken, Kars ilinde 14.652.000 ₺ ve 40.000\$ şeklinde beyan edilen bir ithalat büyüklüğü bulunmaktadır.

Tablo 49: Kars Firmalarının İhracat Yapmama Nedenleri

Neden Adı	Sayı	Oranı	Neden Adı	Sayı	Oranı
Kaynak Yetersizliği	51	25,76	Aracı İşlet. Bulmadaki Zorluk	18	9,09
Talep Ed.Kalite/Miktar. Ürün Sun.	3	1,52	Uygun Fiyatta Ürün Sun.	2	1,01
Dış Paz. Tanıma ve Bilgi Eksikliği	9	4,55	Diğer	115	58,08

Sun.: Sunamama şeklindedir. Rakamsal büyüklükler, yüzdeseldir.

Tablo 50: Kars Firmalarının Tam Kapasiteyle Çalışmama Nedenleri ile ilgili bilgiler vermektedir. Tablo 50'den de görüldüğü üzere 6 farklı neden bulunmaktadır. Bu nedenler arasında toplamda 131 kez talep yetersizliği seçilmektedir ki bu büyüklük elde edilen toplam neden arasından %45,96 oranında pay almaktadır. Hammadde yetersizliği, finansal kaynak yetersizliği ve diğer şeklindeki nedenlerle birlikte bakıldığında, yani en fazla yoğunluk gösteren ilk dört neden topluca göz önüne alındığında %92,63 düzeyinde bir orana ulaşılmaktadır.

Tablo 50: Kars Firmalarının Tam Kapasiteyle Çalışmama Nedenleri

Neden Adı	Sayı	Oranı	Neden Adı	Sayı	Oranı
Talep Yetersizliği	131	45,96	İşgücü Yetersizliği	14	4,91
Hammadde Temin Yetersizliği	52	18,25	Enerji Altyapısı Yetersizliği	7	2,46
Finansal Kaynak Yetersizliği	43	15,09	Teknoloji Yetersizliği	-	-
Diğer	38	13,33	Toplam	285	100

Diğer; Haksız Rekabet ile Altyapı ve Yetersizliği şeklindedir.

Tablo 51: Kars Firmalarının Geleceğe Dönük İhtiyaçları ile ilgili bilgiler vermektedir. Gerçekleştirilen görüşmelerde toplamda 8 ihtiyaç için 540 adet tercihte bulunulmuştur. Bu tercihlerden en fazlası 143 adetle yatırım için ek finans şeklindedir. Genelde toplam içinde %[9,63 – 15,74] aralığında pay elde eden 5 ihtiyaç belirlenmektedir. Bunlar; iç pazarda büyüme, ilave işletme sermayesi, personel eğitimi, markalaşma ve yeni dağıtım şeklindedir. Bahis konusu aralıktaki toplam tercihin ise 341 adet olması anlamlıdır ki bu büyüklük oransal olarak %63,15 düzeyine erişmektedir. Toplamda 220 görüşme üzerinden bakıldığında ortalama her görüşmede yaklaşık 2,45 büyüklüğünde ihtiyaç sayısı tercih edildiği görülmektedir. Yani, her görüşmede ortalama da en az 2 en fazla 3 adet ihtiyaç belirtilmektedir.

Tablo 51: Kars Firmalarının Geleceğe Dönük İhtiyaçları

İhtiyaçlar	Sayı	Oran	İhtiyaçlar	Sayı	Oranı
Yatırım için Ek Finans	143	26,48	Markalaşma	52	9,63
İç Pazarda Büyüme	85	15,74	Yeni Dağıtım	52	9,63
İlave İşletme Sermayesi	84	15,56	Ürün Kalitesinin İyileştirilmesi	29	5,37
Personel Eğitimi	68	12,59	Dış Pazara Açılma	27	5
			Toplam	540	100

Tablo 52: Kars Firmalarının Kapasite Kullanım Durumu ile ilgili bilgiler vermektedir. Tablo 52'ye göre, Kars ilinde toplam 200 firmanın bilgisine ulaşılmıştır. Bu firmalardan 99 tanesi yani toplam firma sayısının %49,5 düzeyi kapasitelerinin %26-50 düzeyini kullanmaktadır. Yine, 50 firmanın kapasitelerinin %51-75'lik düzeyini kullandığı görülmektedir. Bu iki kapasite kullanımı oranları bir arada değerlendirildiğinde, yani kapasite oranını %26-75 aralığı şeklinde ele aldığımızda %74,5 düzeyine ulaşmaktayız. 10 tane firmanın kapasitelerinin çoğunluğuna yakını kullandığı görülmektedir. Yine, %0 - 50 şeklinde bir tasnif daha yaptığımızda toplam firma sayısının %70'nin bu aralıkta kapasite kullandığı görülmektedir.

Tablo 52: Kars Firmalarının Kapasite Kullanım Durumu

KKO	Sayı	TP	KKO	Sayı	TP	KKO	Sayı	TP	KKO	Sayı	TP
%0-25	41	20,5	%26-50	99	49,5	%51-75	50	50	%76-100	10	5

KKO: Kapasite Kullanım Oranı, TP: Toplamdan Alınan Pay (%). Toplamda 200 firmanın bilgisine ulaşılmıştır.

Tablo 53: Kars Firmalarının Finansman Durumu ile ilgili bilgiler vermektedir. Tablo 53'e göre, toplamda 158 firmanın öz kaynaklar ile yola devam ettiği görülmektedir. Bu firma sayısı, her iki ölçeğe göre en az %70'lik düzeyde firmaların öz kaynak kullandığına işaret etmektedir. Kredi / Borçlanma yolunu tercih eden 51 firma vardır ve bu firmaların ağırlığı %24 düzeyine yaklaşmaktadır.

Tablo 53: Kars Firmalarının Finansman Durumu

Kaynak Biçimi	Sayı	Y. Oran	T. Oran	Kaynak Biçimi	Sayı	Y. Oran	T. Oran
Öz Kaynaklar	158	76,33	71,82	Kredi / Borçlanma	51	24,64	23,18

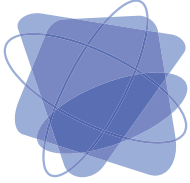
Oran hesaplanırken iki adet firmanın hem öz kaynaklar hem de kredi / borçlanma seçeneğini seçmesi nedeniyle toplam cevaplayan firma sayısı olarak 207 alınmıştır. Burada yine toplam görüşme sayısı olan 220 firma sayısı da analize eklenmiştir. Y. Oran, kullandığı kaynaklar ile ilgili bilgi veren firmalar arasındaki oran iken T. Oran toplam görüşe sayısına oran şeklindedir.

Tablo 54: Kars Firmalarının Hibe, Teşvik ve Kredi Kullanımı ile ilgili bilgiler vermektedir. Firmaların kullandıkları dış kaynakla ilgili teferruatlı bilgiler Tablo 60: Anketler ile İlgili Toplu Veriler - 4 tablosunda bulunmaktadır. Tablo 54'e göre, bu veriyi paylaşan 54 firma bulunmaktadır. Kullanılan dış kaynaklar; hibe, kredi ve teşvik şeklinde tasnif edilebilmektedir. Firmaların en çok hibe dış kaynağını ve daha sonra kredi dış kaynağını kullandığı görülmektedir. Hibe kaynağını kullanan 30 firma vardır ve bu büyüklük toplam firma sayısı içinde %55,56 düzeyine ulaşmaktadır. Kredi dış kaynağı kullanan firma sayısı 20 adettir ve toplam içinden %37,04 pay almaktadır. Kaynak kullanımında da benzer bir dağılım vardır. Fakat firma sayısı analize göre biraz farklılaşmaktadır. Buna göre toplam kullanılan hibe tutarının toplam dış kaynaktan aldığı pay %44,22 düzeyinde gerçekleşmektedir. Firma sayısı analizinde bu oran %55,56 şeklindedir. Kredi kullanımı çok az bir düşüş gösterirken teşvik mekanizmasındaki kaynak kullanımının payı yükselmektedir. Bu hususa ortalama kaynak kullanımı açısından bakıldığında biraz daha ışık getirilebilmektedir. Buna göre ortalama da en az kaynak kullanılan alan hibe şeklinde gerçekleşmektedir.

Tablo 54: Kars Firmalarının Hibe, Teşvik ve Kredi Kullanımı

Kaynak	Tutar	Firma	TİO₁	TİO₂	Ort. Kaynak
Hibe	9.976.151 ₺	30	55,56	44,22	332.538,37 ₺
Kredi	8.135.000 ₺	20	37,04	36,08	406.750 ₺
Teşvik	4.450.000 ₺	4	7,40	19,70	1.112.500 ₺
Toplam	22.561.151 ₺	54	100	100	417.799,09 ₺

TİO₁: Toplam firma sayısı içinde kaynak türlerine göre firmaların aldığı pay (%) ve TİO₂: Toplam kullanılan kaynak içinde kaynak türlerinin aldığı pay (%) şeklindedir.

Sonuç

Kars Sanayi Envanteri çalışması, il geneli için bir bakış sağlama amacını yerine getirmektedir. Bu genel amacın en temel destekçisi firmalar ile gerçekleştirilen görüşmelerdir. Görüşmeler neticesinde sağlanan verilerin yanı sıra firmaların muhtelif hususlardaki görüşleri değerli bir perspektif oluşturulması amacıyla yönelik faydalar oluşturmaktadır. Kars ilinde genel olarak tarıma dayalı hayvancılık girişimlerinin / firmalarının yoğun olarak bulunduğu görülmektedir. İldeki ticari yapı daha ziyade iç piyasaya dönüktür. Bu genel görünümünden sonra Türkiye genelinde olan sektörel ve milli gelir gelişmeleri ile ilgili bilgilerin verilmesi faydalı olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda toplam milli gelirin çoğunluğu tarım sektöründen elde ediliyordu. Zaman içerisinde tercih edilen iktisat politikaları ve dolayısıyla sektörel politikalar netice de Türkiye'nin hizmetler ve sanayi sektöründe ilerlemesine yol açmıştır. Türkiye'de karma iktisadi politikaların genel kabul gördüğünü söylemekte bir sakınca yoktur. Fakat tercih edilen ilk politikanın liberal bir yapı gösterdiği bilinmektedir. Esasen serbest ekonomik yapının dinamik bir piyasa yapısına yol açacağı öngörüsü genel olarak kabul edilmektedir. Fakat dünya konjonktüründeki gelişmeler ve Türkiye'nin içsel müteşebbis oluşturmasındaki yerleşik davranışın eksik olması gibi nedenler ile iktisat politikası arayışları değişmiştir. Türkiye genel olarak 1950 -1960 arası ve 1980 sonrası dönemde liberal politikalar uygularken, 1960 - 1980 arası dönemde daha korumacı politikalar uygulamıştır. Cumhuriyetin ilk 27 yılında, İkinci Dünya Savaşı dönemini hariç tutarsak, liberal ve planlamacı pratikler ile karşılaşmaktadır. Esasen planlamacılık perspektifi hem bir zorlama ve hem de pozitif bir uygulama sonucunda tercih edilen bir değerlendirmeye sahiptir. Sanayi sektörünün tüm diğer sektörlerden bir farkı vardır. Bahis konusu sektör, diğer sektörlerle oranla daha fazla katma değer zinciri potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle özellikle beşeri sermayenin sanayi sektörü ile kurduğu üst düzeyli ilişkinin değer oluşturma sürecinde gelir artışı ile bunun yanında da regülatif bir fonksiyon taşıdığı görülmektedir.

Türkiye'de 2009 - 2017 yılları için bakıldığında ortalama da 1,89 milyar ₺ GSYİH üretilmektedir. Yine, ortalama da 1,67 milyar ₺ gayri safi katma değer bulunmaktadır. Sabit sermaye tüketimi ise aynı dönem için 0,28 milyar ₺ düzeyindedir. Sanayi sektörünün gayri safi katma değerden aldığı pay, 0,31 milyar ₺ düzeyinde gerçekleşmektedir. Tarım sektörü toplamda 0,13 milyar ₺ gayri safi katma değer oluştururken, sanayi sektörünün tarım sektörüne oranla yaklaşık 2,39 kat daha fazla katma değer oluşturduğu görülmektedir. İnşaat sektörü, ulaştırma depolama, gayrimenkul faaliyetleri de tarım sektöründen daha fazla katma değer yaratmaktadır. Türkiye'de 2006 - 2016 yılları için ortalama 2,63 milyon girişim bulunmaktadır. 2016 yılında 5,26 Trilyon ₺ ciro bulunmaktadır. Bu dönemde ciro artışlarında genel olarak yıllık %10 düzeyinin üzerinde bir artış vardır. Ücretli çalışan sayısı 10 yıllık dönemde yaklaşık 9,3 milyon düzeyindedir. Ciro gelişimi açısından sektörler; ticaret, imalat ve finans şeklinde sıralanmaktadır. Bu üç sektörün yıllık değişim oranları ortalaması yaklaşık olarak %10 düzeyinde değişmektedir. Bölgesel olarak Marmara Bölgesi ortalama da 2,9 trilyon ₺ ciro ile önde gelmektedir. Kurum bilançolu girişim sayısının işletme hesabına

göre girişim sayısına göre daha az olmakla birlikte ciro olarak neredeyse ortalama da 50 kat daha fazla ciro oluşturmasıdır. İmalat sanayi dışının hem girişim sayısı olarak hem de ciro payı olarak sahip olduğu yüzdesel büyüklükler %75'lik payın altına düşmemektedir. KOBİ üstü ve orta ölçekli firma sayısı oldukça düşüktür. Bu iki tasnif bir arada ele alındığında ortalama da %1,8 büyüklüğüne ulaşılmaktadır. Fakat yüzdelik olarak bakmaya devam ettiğimizde ortalama da %51,4 düzeyinde bir ciro elde edildiği görülmektedir. Küçük ölçekli girişimlerin sayısı, ortalama da toplamdan %8,03 düzeyinde pay almaktadır. Ciro payı %18,63 ile orta ölçekli girişimlerin sahip olduğu paya yaklaşmaktadır. Fakat mikro ölçekli firmaların sayısının ortalama da %90,27 düzeyine ulaşmasına rağmen ciro payı ortalama da %9,87 düzeyinde kalmaktadır. Yine, mikro ölçekli firmaların yıllık değişim oranları ortalama %4,93 düzeyinde azalmaktadır ki bu azalma küçük ölçekli firmalarda %3,42 düzeyindedir.

Kars'ta 2006 - 2016 dönemi için ortalama olarak toplamda 4.651 girişim bulunmaktadır. 2016 yılında 2006 yılına göre girişim sayısı yaklaşık 3,09 kat artmıştır. 10 yıllık süre içinde 2008 yılında görülen %91,45 artışın ve yine 2013 yılında görülen %25,73 ve 2007 yılında %17,92 düzeyindeki artış gerçekleşmiştir. Girişimleri sağladıkları cirolar açısından değerlendirdiğimizde 10 yıllık dönemde herhangi bir azalma görülmemektedir. 2008 yılındaki artış (%59,33), ciro artışına da yansımaktadır. 2006 - 2016 döneminde ortalama da 6.587 kişinin ücretli olarak çalıştığı görülmektedir. 2016 yılındaki çalışan sayısı 2006 yılındaki çalışan sayısına oranla yaklaşık 3,38 kat artmıştır. 2014 - 2016 yıllarını kapsayan dönem için Kars'ta ciro anlamında en hâkim sektör toptan ve perakende ticaret sektörüdür. Bu sektör, üç yıllık ortalama da yaklaşık 1,2 milyar ₺ ciro sağlamaktadır. Ciro artışı ortalama da %5,59 düzeyindedir. İkinci olarak inşaat sektörü görülmektedir. Sektör ortalama 164 milyon ₺ ciro düzeyine erişmektedir. Üçüncü olarak ulaştırma ve depolama sektörü ortalama da 161 milyon ₺ ciro sağlamaktadır ve %4,24 büyümektedir. Kars merkez yaklaşık 1,45 milyar ₺ düzeyi ile il genelinde üretilen cironun yaklaşık %75,54 düzeyine erişmektedir. Kars genelinde işletme hesabına ve kurum bilançosuna göre girişim sayısının payı azalırken, gelir bilanço ve BUTK payı artmaktadır. Kurum bilanço tabii olarak faaliyet gösteren firmaların 2016 yılında cirolarında yüksek oranlı bir düşüş vardır. Buna mukabil gelir bilanço esasına bağlı girişimlerde ise yükseliş vardır. Kars ilinde üç yıllık ortalama da girişim sayısının %92,4'ü imalat sanayi dışında faaliyet göstermektedir. İmalat sanayi dışı ciro payı ortalama da %93,33 düzeyinde gerçekleşmektedir. Mikro ölçekli girişim sayısı 2014 yılı hariç toplam içinden ortalama %93,7 pay almaktadır. Bu paya rağmen cirodan elde edilen ortalama pay, %36,5 düzeyinde kalmaktadır.

KOSGEB, Toptan ve perakende ticaret sektöründe 860 firmaya destek sağlamıştır ve bu firma sayısı toplam firma sayısının %36,12 düzeyine denk gelmektedir. İkinci sektör olarak İmalat gelmektedir. İmalat sektörü, 392 firma ile toplam içinden %16,46 pay almaktadır. Üçüncü olarak Ulaştırma ve depolama sektörü gelmektedir. Ulaştırma ve depolama sektöründe 230 firma vardır ve bu firmaların toplam içinden aldığı pay, %9,66 şeklindedir. Yine, KOSGEB'in verilerine göre 2009 - 2016 dönemi için yıllık ortalama da 8.168 işletme bulunduğu görülmektedir. İşletme sayısında genel itibarıyla bir düşme eğilimi vardır. Kars'ın işletme ve KOBİ sayılarının her ikisinde de Türkiye'deki sıralaması aynıdır ve 81 ilden hareketle Kars'ın sıralamada sonlara yakın yer bulduğu görülmektedir.

KOSGEB, 2003 - 2016 yılları arasında toplam 304 işletmeye destek sağlanmıştır. Bu toplam işletme sayısı ile Kars, 72. il konumundadır. Bu dönemde KOSGEB yaklaşık 3,5 milyon destek dağıtmıştır. Sağlanan destek miktarı açısından Kars 71. sıradadır. 2017 yılında ise 50 işletmeye destek dağıtılmıştır. Sağlanan destek tutarı yaklaşık 3,4 milyon ₺ düzeyindedir. 2017 yılında girişimcilik destek programı kapsamında yaklaşık 2,78 milyon destek verilmiştir. Bu programı yaklaşık 0,52 milyon ₺ ile genel destek programı izlemiştir. 2003 - 2016 yılları arasında 212 işletme kredi kullanmıştır. Kars kredi kullanımını kapsamında işletme sayısı açısından 73. ildir. Kars'ta 16 adet esnaf odası vardır. Bu odalarda kayıtlı esnaf ve sanatkâr sayısı ise 5.183 şeklindedir. Ortalama da odasına yaklaşık 324 üye düşmektedir. Üye bağlamında en fazla üyeye sahip oda Şoförler ve Otomobilciler Odasıdır.

Kars ilinde 5 adet planlı üretim alanı bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesi Organize Sanayi Bölgesi şeklindedir ki altyapı inşaatı tamamlanan Organize Sanayi Bölgesi bahis konusu bölgelerden bir tanesidir. Organize Sanayi Bölgesinin yanı sıra inşaatı devam etmekte olan Kars Tarıma Dayalı İhtisas Besi Organize Sanayi Bölgesi vardır. Kars Merkez Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi şehir merkezine yakındır. Esasen ilin batıya çıkış yolu olarak kullanılan bu güzergâhta önemli tesisler mevcuttur. Kars Organize Sanayi Bölgesi'nin ve Kars Merkez Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi'nin yanı sıra Kafkas Üniversitesi, Kars Lojistik Merkezi ve Kars Çimento Fabrikası da bu güzergâh üzerindedir. Kars 2018 yılında 39 marka, 3 patent ve 2 faydalı model başvurusunda bulunmuştur. 6 adet tescilli coğrafi işaretin bulunduğu Kars'ta başvurulması planlanan coğrafi işaret sayısı 5 adettir. Yine, 5 adet geleneksel ürün bulunmaktadır. İlde 2009 - 2018 yılları arasında düzenlenen teşvik belgesi sayısı ise 103 adettir. Kars'ta sanayi sicil sistemine kayıtlı 236 firma vardır. Bu firmalar içerisinde sektörel yoğunluğun gıda firmalarında olduğu görülmektedir. Gıda sektörü bu açıdan öndedir. Gıda sektöründe toplamda 97 firma ve 864 çalışan bulunmaktadır. Gıda firmalarının haricinde yoğunluk sırasıyla mobilya ve inşaat sektöründedir. Merkez, Kağızman ve Sarıkamış ilçelerinin (merkez de ilçe olarak ele alındığında) toplam 189 şirketi ve bu şirketlerde çalışan 1.812 çalışanı bulunmaktadır. Kars'ta ciro büyüklüğü açısından ilk sekiz içinde olan firmaların toplam cirosu yaklaşık 136,46 milyon ₺ düzeyindedir. Bu firmalarda toplam 712 kişi istihdam edilmektedir.

Kars ilinde 15 farklı alanda faaliyet gösteren ve ankete cevap veren 220 firma bulunmaktadır. Kars ilinde ankete yanıt veren firmaların %40,91 düzeyi gıda sektöründedir. Gıda sektörünü %13,64 oranıyla maden ve toprak sektörü takip etmektedir. Geriye kalan firmaların hepsi genel dağılımda %10'un altında pay almaktadır. Yine ankete yanıt veren firmaların ticari kayıtlarının ağır basan bir biçimde Kars ilinde olduğu görülmektedir. Üretilen malın biçimi hakkında bilgi veren 206 firmanın 138 tanesi tüketim malı şeklinde üretim yaptığını ifade etmektedir. Ara malı üreten firma sayısı ise 68 adettir. Ankete yanıt veren 111 firma, şahıs işletmesidir. Limited Şirket sayısı ise 76 adettir. Bir diğer sermaye şirketi olan anonim şirket sayısı ise 27 tanedir. Anket sonuçlarından anlaşıldığına göre, aile şirketi sayısı 133 adettir. Aile şirketi haricindeki şirket sayısı ise 65 şeklindedir. 134 şirket profesyonel yönetici istihdam etmektedir. Toplamda da 235 yönetici istihdam edilmektedir. Bu yöneticilerin 220 adedi erkektir. Dolayısıyla, erkek yönetici istihdamı kadın yönetici istihdamına göre oldukça yüksektir. Yanıt veren 188 firma toplamda 5.477 kişi çalıştırmaktadır. Erkek çalışan 3.162 kişi iken kadın çalışan 454 kişidir. 196 firmadan elde edilen yanıtlara göre ortalama çalışan

yaşı 48'dir. Kars firmalarının büyük çoğunluğu ithal ara mamul kullanmamaktadır. Eğitim düzeyi ile ilgili olarak 3.021 çalışanın verisi aktarılmıştır. İlköğretim ve lise düzeyindeki eğitim sahibi olanların toplamı 1.809 kişi ve üniversite mezunu sayısı 286 kişidir. İlköğretim ve lise mezunlarını çalıştıran firma sayısı 241 tanedir. Çalışanların 1.011 adedi işçi, 427 adedi ise usta olarak istihdam edilmektedir.

196 firmadan 160 adedi üretim alanının kendi mülkiyeti olduğunu ifade etmektedir. Firma başına ortalama üretim alanı 3,85 dekar düzeyindedir. Toplam üretim alanı, açık ve kapalı alan olarak ele alındığında ortalamada bir firma için yaklaşık 11 dekar büyüklüğüne ulaşılmaktadır. Üretim biçiminde %47,03 düzeyinde sipariş üzerine üretim yapılmaktadır. Seri üretimin payı ise %34,16 düzeyindedir. Ankete yanıt veren firmaların yaklaşık %70'i işgücü ve makineyi eşit olarak kullandığını beyan etmektedir. Yine, 157 firma orta ileri teknoloji ile üretim yaptığını bildirmektedir. 66 firma kendi markasına sahiptir. Üretim departmanı olduğunu ifade eden firma sayısı 148 adettir. Firmaların KÜSİ ile olan ilişki düzeyleri düşüktür. Yanıt veren firmalardan 187 tanesi Ar-Ge tesisinin olmadığını beyan etmektedir. 158 firma Ar-Ge tesisi hizmetini dışarıdan sağlamamaktadır. Firmalarda Ar-Ge olmamasının nedeni olarak ise 108 firma ihtiyaç duymadıklarını ve 91 firma diğer nedenler olarak sıralamaktadır. Bu iki nedenden sonra ise 66 firma yanıtı kaynak yetersizliği olarak vermektedir. 42 firma TSE belgesine ve 41 firma ISO 9001 belgesine sahiptir. ISO 22000 HACCP belgesine sahip firma sayısı ise 38 adettir. 138 firma 6331 sayılı kanun ile ilgili bilgisi olduğunu ifade etmektedir. 109 firma risk analizi ve acil durum planı olduğunu ifade etmektedir. İş sağlığı olarak genelde destek alınmamaktadır. 44 firma kurumsal gelişim için destek kullanmaktadır. 89 firma çevre kanunu kapsamında gereken lisansların olduğunu belirtmektedir. 100 tane firmanın KOSGEB veri tabanına kayıtlı olduğu görülmektedir. Firmaların 41 adedi patente sahip olduğunu ifade etmektedir. İhracat yapılmamasının nedeni olarak diğer seçeneği üzerinde durulmuştur. Bir diğer seçenek ise kaynak yetersizliğidir. 131 firma tam kapasite çalışmamanın nedeni olarak talep yetersizliğinden bahsetmektedir. 143 firma yatırım için ek finans biçiminde gelecek ile ilgili ihtiyaç bildirmiştir. Yine, 99 firma kapasitelerinin %26-50 düzeyini kullanmaktadır. 50 firmanın kapasitelerinin %51-75'lik düzeyini kullandığı görülmektedir. 158 firmanın öz kaynaklar ile yola devam ettiği görülmektedir. Hibe kaynağını kullanan 30 firma vardır ve kredi dış kaynağı kullanan firma sayısı 20 adettir.

Kaynakça

Alizon, Fabrice, Steven B. Shooter, Timothy W. Simpson (2009) Henry Ford and The Model T Lessons for Product Platforming and Mass Customization, *Design Studies*, Vol.30, No.5

Aydın, Nevin (2016) Dış Kaynak Kullanım Nedenleri ve Uygulamaları, *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Sayı 41, s.61-79

Basalla, George (2013) **Teknolojinin Evrimi**, Ankara

Başar, Selim ve M. Sinan Temurlenk (2007) Investigating Crowding-Out Effect of Government Spending for Turkey: A Structural VAR Approach, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt.21, Sayı2. s.95-104

Çatalbaş, Nazım, Özgür Tonus, Selami Sezgin, Can Tansel Tuğcu, Ekrem Erdem, Sadık Rıdvan Karluk, Murat Doğanlar, Metin Toprak (2013) **Türkiye Ekonomisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No.2895

Çepni, Elif (2015) Ekonomik ve Finansal Göstergeler Rehberi, Güncellenmiş 7. Baskı, Seçkin Yayınevi

Doğan, Adem (2009) Ekonomik Gelişme Sürecinde Tarımın Katkısı Türkiye Örneği, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, s.365-392

Doğan, Zeki, Seçkin Arslan ve Ayberk Nuri Berkman (2015) Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt. 8, Sayı.1, s.29-41

Freeman, Chris, Luc Soete (2003) Yenilik İktisadı, TÜBİTAK Yayınları

Göker, Zeliha (2008) Kamusal Mallar Tanımında Farklı Görüşler, *Maliye Dergisi*, Sayı 155, s.108-118

Gümüşlü, Gülşen, Türkiye Milli Gelirinde Yıllar ve Sektörler İtibariyle Bünyesel Değişme, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/8368>

Güven, Aytekin (2013) Yatırımlar, Belirsizlik ve Piyasa Yapısı: Kavramsal Bir İnceleme, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi**, C.XV, S.1, s.1-22

İncekara, Ahmet (2015) Dünya ve Türkiye Ekonomisi, **İktisadi Araştırmalar Vakfı**, s.12-29, https://www.iav.org.tr/yonetim/dosya/makale/ProfDrAhmetIncekara_IAV.pdf

Kars Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği’nden Sağlanan Veriler

Kars KOSGEB İl Müdürlüğü'nden Sağlanan Veriler

Kars Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü'nden Sağlanan Veriler

Kars Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü'nden Sağlanan Veriler

Kars Sanayi ve Ticaret Odası'ndan Sağlanan Veriler

Kartal, Ali, Erdin Gündüz ve Adnan Sevim (2013) **Maliyet Yönetimi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No.3034, Eskişehir

Koç, Erdem, Mahmut Can Şenel, Kadir Kaya (2018) Dünyada ve Türkiye'de Sanayileşme I – Strateji ve Temel Sanayileşme Sorunları, **Mühendis ve Makine**, Cilt 59, Sayı 690, s.1-26

Özsağır, Arif ve Aliye Akın (2012) Hizmetler Sektörü İçinde Hizmet Ticaretinin Yeri ve Karşılaştırmalı Bir Analizi, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.11, Sayı.41, s.311-331

Özsoy, Ceyda Eren ve B. Tuğberk Tosunoğlu (2017) GSYH'nin Ötesi: Ekonomik Gelişmenin Ölçümünde Alternatif Metrikler, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cit.26, Sayı.1, s.285-311

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Sicil Bilgi Sistemi

Seyidoğlu, Halil (1998) **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, İstanbul

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013) Onuncu Kalkınma Planı 2014 -2018, Ankara

TCMB (2013) Enflasyon ve Fiyat İstikrarı, Ankara

Tekbaş, Mehmet Şükrü, Belkıs Seval, Ahmet Köse ve Murat Kıyılar (2014) **Finansal Yönetim ve Analiz**, Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kurulu

TOBB (2018) **Ekonomik Rapor 2017**, Ankara

TSPAKB (2012) Finansal Yönetim, Sermaye Piyasası Faaliyetleri İleri Düzey Lisansı Eğitimi

Ünsal, Erdal M. (2009) **Makro İktisat Gözden Geçirilmiş 8. Baskı**, İmaj Yayıncılık, Ankara

Vakıfbank (2007) Küreselleşme Sürecinde Dünya ve Türkiye Ekonomisinde Sektörel Yapıdaki Dönüşüm Üzerine Bir İnceleme, Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Hazine Başkanlığı (Ekonomik Araştırmalar Müdürlüğü), Sektör Araştırmaları

Yıldırım, Kemal ve Mustafa Özer (2013) **Makro İktisat**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No.2824, Eskişehir

Yükseler, Zafer. (2016). Türkiye İmalat Sanayi Sektörü (Kısa Vadeli İş İstatistikleri, Sektörel Gelişmeler ve Teknoloji Düzeyi). 10.13140/RG.2.1.4474.3762

https://cma.org.sa/en/Awareness/Publications/booklets/Booklet_1.pdf

<https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/DesteklenenSektorler.pdf>

<http://ticaret.satso.org.tr/>

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1108

<https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/>

<https://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/downloadPrompt.aspx>

Ekler

Tablo 55: Faaliyet Sınıflandırmasına Göre Ciro Gelişimi

Kısımlar	2016	2015	2014
G - Toptan ve Perakende Ticaret;	2.156.466,7	1.970.224,3	1.766.218,1
C - İmalat	1.310.662,6	1.194.221,7	1.069.881,7
K - Finans ve Sigorta Faaliyetleri	497.244,4	518.199,5	416.987,4
F - İnşaat	328.467,2	269.789,7	243.519,3
H - Ulaştırma ve Depolama	267.749,1	255.783,4	235.574,8
D - Elekt., Gaz, Buhar ve İklimlendirme Ürt. ve Dağ.	188.314,6	187.700,8	172.135,5
N - İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	99.569,2	89.110,7	74.195,4
J - Bilgi ve iletişim	92.406,8	82.681,8	73.497,0
I - Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	81.758,9	81.553,0	72.102,6
M - Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	83.820,1	77.084,2	61.988,2
B - Madencilik ve Taş Ocakçılığı	34.785,6	31.324,4	32.194,1
Q - İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	30.713,5	27.167,0	23.489,5
A - Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	25.374,9	22.261,1	19.168,9
P - Eğitim	15.892,8	15.622,5	13.322,6
L - Gayrimenkul Faaliyetleri	17.916,4	13.973,1	14.072,0
E - Su Temini; Kanal, Atık Ynt. ve İyileştirme Faal.	12.984,8	10.965,5	10.900,5
S - Diğer Hizmet Faaliyetleri	9.982,1	9.126,0	8.015,7
R - Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	7.073,2	8.031,3	6.733,0
O - Kamu Yönt. ve Savunma; Zorunlu Sosyal Güvenlik	1.195,1	1.711,1	1.020,6
T - Hanehalklarının İşverenler Olarak vs. Faaliyetleri	5,7	9,1	1.30

Veriler, (milyon ₺) şeklinde ve tüm girişimciler içindir. T - Hanehalklarının İşverenler Olarak Faaliyetleri; Hanehalkları Tarafından Kendi Kullanımlarına Yönelik Olarak Ayrım Yapılmamış Mal ve Hizmet Üretim Faaliyetleri şeklindedir. Tablo 56, metin içerisinde kullanılan Tablo 4, Türkiye’de Faaliyet Sınıflandırmasına Göre Ciro Gelişimi Tablosunun kaynak tablosudur.

Tablo 56: Coğrafi Bölgeler Göre Ciro Gelişimi

Bölge	2016	2015	2014
Marmara	3.181.159.627.264,1	2.947.077.423.360,5	2.578.549.936.757,7
İç Anadolu	752.875.136.961,58	688.546.383.153,28	636.812.475.883,51
Ege	453.573.424.819,99	408.612.197.404,62	362.663.855.839,95
Akdeniz	354.379.586.589,27	330.927.738.901,92	307.960.069.220,99
Güneydoğu Anadolu	236.468.972.571,05	238.111.505.789,66	196.439.155.209,8
Karadeniz	204.863.109.855,72	186.665.023.687,81	171.626.484.800,11
Doğu Anadolu	79.066.696.823,15	66.600.868.005,15	60.978.433.766,17

Veriler (₺) şeklinde ve tüm girişimciler içindir. Tablo57, metin içerisinde kullanılan Tablo 5: Türkiye’de Coğrafi Bölgelere Göre Ciro Gelişimi Tablosunun kaynak tablosudur.

Tablo 57: Anketler ile İlgili Toplu Veriler-1

Yıllar	Adet	Ticari Kayıt	Frekans	Hukuki Yapı			
				Şahıs	Ltd.Şti.	A.Ş.	Adi Ort.
1975	1	Kars	198	Şahıs	Ltd.Şti.	A.Ş.	Adi Ort.
1990	2	Ankara	8	111	76	27	3
1992	1	Aydın	1	Yöneticinin Cinsiyeti		Yöneticinin Eğitim Durumu	
1994	1	Batman	1	Erkek	Kadın	İlköğretim	67
1996	1	Diyarbakır	1	220	15	Lise	89
1998	1	Elazığ	1	Profesyonel Yönetici İstihdamı		Lisans	41
2000	3	Erzurum	2	Evet	Hayır	Cinsiyete Göre Çalışan Sayısı	
2003	1	İstanbul	1	66	134	Kadın	454
2004	2	Kocaeli	1	Aile Şirketi		Firma Sayısı	44
2005	2	Sicil Kanunu	218	Evet	Hayır	Ortalama	≈10,32*
2007	1	Sanayi Sicil Belgesi		133	65	Erkek	3.162
2009	2	-	-	İthal Ara Mamul		Firma Sayısı	181
2010	3	-	-	Evet	Hayır	Ortalama	≈17,47
2011	1	Üretilen Malın Niteliği		16	167	Evet	16
2013	1	Tüketim Malı	Ara Malı	İş Tanımı		Toplam	5.477
2015	2	138	68	Evet	Hayır	Firma Sayısı	188
2016	3	Ortalama Yaş		131	70	Ortalama	≈29,13
2018	1	196 firma	48,08			Evet	2

* Evet şeklinde işaretleme gerçekleştirilen bir anket bulunmaktadır.

Tablo 58: Anketler ile İlgili Toplu Veriler-2

Eğitim Düzeyi	Top. Çalışan	Firma Sayısı	Ortalama	Eğitim	Top. Çalışan	Firma Sayısı	Ortalama
İlköğretim ¹	904	125	≈7,23	Mühendis ⁷	60	35	≈1,71
Lise ²	905	116	≈7,80	Teknisyen ⁸	96	36	≈2,67
Lisans ³	286	53	≈5,40	Usta ⁹	427	153	≈2,79
Toplam ⁴	3.021	182	≈16,60	İşçi ¹⁰	1.011	150	≈6,74
Yönetici ⁵	86	66	≈1,30	Toplam ¹¹	3.145	192	≈16,38
İdareci ⁶	116	84	≈1,38	Üretim Alanı Büyüklüğü			
Kendi Mülkü	Kira	Diğer	Toplam	750.187,03 m ²	195	Ort.	3.847,11 m ²
160	25	11	196	Üretim Alanı Büyüklükleri			
81,63	12,76	5,61	100	Toplam	Firma	Ortalama	
Ciro				1.293.981 m ²	170	7.611,65 m ²	
Toplam		Firma	Ortalama	Kapalı	Firma	Ortalama	
263.258.809,34 TL		170	1.548.581,23 TL	164.960 m ²	193	854,72 m ²	
Toplam Üretim Alanı Büyüklüğü				Açık	Firma	Ortalama	
750.187,03 m ²	195 firma	Ortalama	3.847,11 m ²	1.587.576 m ²	144	11.024,83 m ²	

¹: Evet -27 şeklinde işaretleyen, ²: Evet- 21 şeklinde işaretleyen, ³: Evet - 10 şeklinde işaretleyen: Evet - 10 şeklinde işaretleyen, ⁴: Erkek -1 şeklinde işaretleyen, ⁵: Evet - 15 şeklinde işaretleyen, ⁶: Evet -10 şeklinde işaretleyen, ⁷: Evet -6 şeklinde işaretleyen, ⁸: Evet -8 şeklinde işaretleyen, ⁹: Evet -18 şeklinde işaretleyen, ¹⁰: Evet -17 şeklinde işaretleyen, ¹¹: Evet -2 şeklinde işaretleyen

Tablo 59: Anketler ile İlgili Toplu Veriler-3

Üretim Biçimi			Üretim Yoğunluğu			KÜSİ		Üni. Sanayi Katkısı	
Sipariş	Parti	Seri	İşgücü	Makine	Eşit	Evet	Hayır	Evet	Hayır
95	38	69	25	37	142	37	160	37	166
Teknoloji Düzeyi			Satış			Akad.Ortak		Akad.Ziyaret	
İleri	Orta İleri	Orta Düşük	Düşük	Doğrudan	Dolaylı	Evet	Hayır	Evet	Hayır
11	157	27	7	180	40	19	85	25	160
Markalaşma			Departmanlar			Akad.Görüşme		Ar-Ge Çalışanı	
Kendi	Fason	Her İkisi	Üretim	148	67,27 ¹	Evet	Hayır	128 kişi	Ort.
66	63	70	Satış	81	36,82	31	147	11 firma	128 /11
Kalite Sistemleri			Satın Alma	89	40,46	Ar-Ge Olmama Nedeni			
ISO 9001		41	İdari İşler	66	30,00	Kaynak Yetersizliği			66
ISO 22000		38	Muh. Finans	74	33,64	İhtiyaç Duyulmaması			108
ISO 14001		11	Kalite	42	19,10	Bilgi Eksikliği			21
ISO 18001		10	İnsan Kay.	24	10,91	Diğer			91
TSE		42	Planlama	26	11,82	Ar-Ge Tesis Evet		Ar-Ge Tesis Dışarıdan	
CE		24	Ar-Ge	5	2,27	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Toplam		166	Diğer	40	18,18	13	187	30	158

¹: Bu oranlar, büyüklüğün toplam şirket sayısına oranlanmasıyla bulunmaktadır.

Tablo 60: Anketler ile İlgili Toplu Veriler-4

İhracat Yapmama Nedeni		Kaynak Kullanımı		Finansman ¹		
Kaynak Yetersizliği	51	Hibe	9.976.151 ₺		Öz Kaynaklar	Kredi / Borçlanma
Talep Ed.Kalite/Miktarda Ürün Sunamama	3	SERKA	2.398.151 ₺		158	51
Dış Pazarı Tanımama ve Bilgi Eksikliği	9		2010	170h	Kapasite Kullanımı	
Aracı İşletme Bulmadaki Zorluk	18		2012 ^δ	1.429	%25	41
Uygun Fiyatta Ürün Sunamama	2		2013	244	%26-50	99
Diğer	115		2014	300	%51-75	50
Tam Kapasite ile Çalışmama Nedeni			Tarihsiz ^α	255,15	%76-100	10
Hammadde Temin Yetersizliği	52	KOSGEB	538.000 ₺		6331	
Finansal Kaynak Yetersizliği	43		2014	250	Evet	Hayır
İşgücü Yetersizliği	14		2017	50	138	56
Teknoloji Yetersizliği	-		2018	28	Risk	
Talep Yetersizliği	131		Tarihsiz ^β	210	Evet	Hayır
Enerji Altyapısı Yetersizliği	7	Tarım İl Müd.	950.000 ₺		109	93
Diğer ²	38		2010	250	İş Sağlığı	
Geleceğe Dönük İhtiyaçlar			2013	400	Evet	Hayır
Yatırım için Ek Finans	143		2017	300	3	99
İlave İşletme Sermayesi	84	TKDK	1.900.000 ₺		Kurumsal	
Ürün Kalitesinin İyileştirilmesi	29		2016 ^α	1.900	Evet	Hayır
İç Pazarda Büyüme	85	Belirsiz	4.190.000 ₺		44	154
Dış Pazara Açılma	27		2008	200	Çevre	
Markalaşma	52		2012 ^α	3.700	Evet	Hayır
Personel Eğitimi	68		2014	200	89	114
Yeni Dağıtım	52		2016 ^α	90		
İhracat		Kredi	Toplam Tutar	8.135.000 ₺		
Yapmıyor	183	Ziraat	1.190 ^h	2005 ^a	60 ^h	KOSGEB
Doğrudan İhracat	2	İşbankası	700	2008 ^a	80	Kayıtlı
Dolaylı İhracat	3	Deniz	420	2010	25	100
İhracat Tutarı	517ⁱ	TEB	400	2011	380	Kayıtsız
İhracat Yapılan Ülkeler		Halkbank	345	2012 ^a	700	94
Gürcistan		Garanti+Halk	4.000	2014	35	Patent
Kazakistan		Vakıfbank	430	2015 ^a	180	Evet
Nahçıvan		Kredi	125	2016 ^b	95	41 adet
İthalat		KOSGEB	445	2017 ^c	620	Hayır
₺ büyüklük	14.652 ^h	Esnaf Kefalet	80	2018 ^d	4.300	156
\$ büyüklük	40 ⁱ	Hibe	30	Tarihsiz ^e	1.660	Marka
		Kredi	20	Almayan^g	Teşvik^f	Hayır
		Teşvik	4	124	4.450	149

¹: 2 firma hem öz kaynak hem de kredi / borçlanma şeklinde yanıt vermiştir. ²: Haksız Rekabet, Altyapı ve Yetersizliği şeklinde ifade edilenler bulunmaktadır. ^α: 2 ayrı hibe tutarı bulunmaktadır. ^δ: 5 ayrı hibe tutarı bulunmaktadır. ^β: 6 ayrı hibe tutarı bulunmaktadır. ^a: 2 ayrı kredi bulunmaktadır. ^b: 3 ayrı kredi bulunmaktadır. ^c: 6 ayrı kredi bulunmaktadır. ^d: 4 ayrı kredi bulunmaktadır. ^e: 9 ayrı kredi bulunmaktadır. ^f: 7 adet şeklindedir. ^g: Herhangi bir destek mekanizmasından faydalanmayan firmaları temsil etmektedir. ^h: Bu sütundaki tüm büyüklükler, 1.000₺ şeklindedir. ⁱ: 1.000\$ şeklindedir.

Tablo 61: Kars Üretilen Ürünler

Ür. Adı	Miktarı	Ort.	ÜFS	Ür. Adı	Miktarı	Ort.	ÜFS
Kaşar ^δ	2.079,43 ⁴	79,94 ⁴	30	PVC Kapı	4.200 ⁵	1.050 ⁵	4
Gravyer	101,80 ⁴	25,45 ⁴	4	Alüm. Kapı	20 ⁵	20 ⁵	1
Beyaz Peynir	417,4 ⁴	83,48 ⁴	5	Ahtap. Kepçe	71 ⁵	≈23,67 ⁵	3
Çeçil	371 ⁴	123,67 ⁴	3	Trakt.Römorku	177 ⁵	35,4 ⁵	5
Lor	62,91 ⁴	20,97 ⁴	3	Silindir	116 ⁵	2,9 ⁵	4
Tereyağı ^α	168,72 ⁴	6,25 ⁴	28	Konteynır	31 ⁵	6,2 ⁵	3
Yoğurt	70 ⁴	70 ⁴	1	Asansör	78 ⁵	15,6 ⁵	5
Tuz	509 ⁴	509 ⁴	1	Toprak Kepçe	15 ⁵	15 ⁵	1
Karma Yem	6.6 ⁴ milyon	3.3 ⁴ milyon	2	Sun Tankı	30 ⁵	30 ⁵	1
Plastik	89.989 ⁵	≈44.995	2	Buzdolabı	15 ⁵	15 ⁵	1
Alüm.Doğrama	1.452 ⁵	484 ⁵	3	Mut. Tezgâhı	5 ⁵	5 ⁵	1
Tom.Kereste ^{α3}	120 ⁷	60 ⁷	2	Evye	5 ⁵	5 ⁵	1
Mut.Dolabı ^β	5.440 ⁵	≈503,64	11	Hidr. Sistem	280.000 ⁵	280.000 ⁵	1
Banyo Dolabı	2.750 ⁵	550 ⁵	5	Soba	47.000 ⁵	11.750 ⁵	4
Lavabo Dolabı	70 ⁵	70 ⁵	1	Kova	8.500 ⁵	2.833,33 ⁵	3
PVC Kapı	5.000 ⁵	5.000 ⁵	1	Agrega (mıcır)	302,4 ⁴	302,4 ⁴	1
Romal Kapı	5.000 ⁵	5.000 ⁵	1	Park Taş	20.00 adet (?)		1
Ahşap Kapı	200 ⁵	200 ⁵	1	Asfalt	180 ⁴	90 ⁴	2
Membran Kapı	600 ⁵	600 ⁵	1	Elektrik	185.329.2 ⁸	46.332,3 ⁸	4
Kapı	1.380 ⁵	230 ⁵	6	Beton ^α	1.153.600 ⁴	288.400 ⁴	8
Pencere ^α	30 ⁵	30 ⁵	1	Kum Mıcır	216.096.220 ⁴	216.096.220 ⁴	1
Vestiyer	1.175 ⁵	235 ⁵	5	Asfalt	310.000 ⁴	77.500 ⁴	4
Yatak Odası ^α	20 ⁵	10 ⁵	2	Taş Tozu	83.875,6 ⁴	41.937,8 ⁴	2
Mobilya ^α	144 ⁷	144 ⁷	1	Parke Taş	130.000 ⁶	130.000 ⁶	1
Yüklük	1.000 ⁵	1.000 ⁵	1	Beton Parke	998 ⁴	998 ⁴	1
Gardrop	5 ⁵	5 ⁵	1	Beton Büz	10 ⁴	10 ⁴	1
TV Ünitesi	500 ⁵	500 ⁵	1	Beton Boru	198 ⁴	198 ⁴	1
Demir	20 ⁵	20 ⁵	1	Ham-Bazal Taş	650 ⁴	650 ⁴	1
İnş.Kerestesi	2.679 ⁷	1.339,5 ⁷	2	Çimento	450 ⁴	450 ⁴	1
mdf	500 ⁶	500 ⁶	1	Muhtelif Boru	3.6 ⁵ milyon	3.6 ⁵ milyon	1
Dem. Doğrama	161 ⁴	40,25 ⁴	4	Bakım ^β	6.200 ⁵	3.100 ⁵	2
PVC Doğrama	2.500 ⁵	1.250 ⁵	2	Mermer	1.000 m ²	1.000 m ²	1
Dem. Kapı Pen	1.040 ⁵	1.040 ⁵	1	Hayvan Yemi ²	31.317,63 ⁴	31.317,63 ⁴	1
PVC Pencere	8.400 ⁵	2.100 ⁵	4	Yemek	4,2 ⁴	4,2 ⁴	1
				Unlu Mamul ¹	773,479 ton ⁸	16.475 ⁴	47

¹: Unlu mamuller; ekmeğ, pide, simit, yaş pasta kuru pasta, börek, poğaç, tatlı, kadayıf kalemlerinden oluşmaktadır. Adet olarak verilen somun ekmeğın 1 adedi 250 gram olarak alınmıştır. Pide, 300 gr. olarak alınmıştır. Simit, 40 gram olarak alınmıştır. Tuz, sanayi ve kaya tuzu şeklindedir. Çoğunluk olarak sanayi tuzu şeklinde üretilmektedir. Muhtelif ölçülerde plastik bidon üretimi şeklindedir. ²: Buradaki kalemler; Küspe, Arpa Unu, Melas, Buğday Kırmısı şeklindedir ve basitçe toplanmaktadır. ³: İnşaat Kerestesi ve Doğramalık Kereste kalemleri de dahil edilmektedir ama bu iki kalem için herhangi bir veri bulunmamaktadır. ⁴: Ton şeklindedir. ⁵: Adet şeklindedir. ⁶: m² şeklindedir. ⁷: m³ şeklindedir. ⁸: mWh şeklindedir. ^α: 1 adet veri sağlamayan firmayı işaret etmektedir. Bu firmalara ait ürünler; lambri, tezgâh, mıcır, kum şeklindedir. ^β: 2 adet veri sağlamayan firmayı işaret etmektedir. ^δ: 4 adet veri sağlamayan firmayı işaret etmektedir. Kısaltmalar; ÜFS: Üreten Firma Sayısı, Ür. Adı: Ürünün Adı şeklindedir.

Muhtelif kalemler aşağıdaki gibidir:

Ürün	Üretim	Firma	Ürün	Üretim	Firma	Ürün	Üretim	Firma
Ekmeğ*	772.152,25	27	Yaş Pasta	1	1	Şeker	22.220	3
Pide	1.195,16	6	Börek	2	1	Tatlı	2,7	1
Kuru Pasta	1,1	2	Poğaç	94,96 t	4	Kadayıf	7,16 t	2
Toplam							≈773.479	47

* 3 firma üretim yapmasına rağmen üretim miktarını bildirmemiştir. Üretim birimi, ton olarak verilmektedir.

Tablo 62: Kars İlinde Bulunan Sanayi Sicil Sistemine Kayıtlı Firmalar, Faaliyet Alanları ve Adresleri

Unvan	Alanı	Açık Adres
Kars Merkez İlçesi		
Akın Süt ¹	10.51	OSB 4. Cd. No.72
Bora Mandıra ¹	10.51	Çağlayan Köyü No.42
Özkar Süt Sanayi Tic.Ltd.Şti. ²	10.51	OSB
Keskinler Süt Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. ²	10.51	OSB 4.Cd.No.22, Kazımpaşa Cd. No.74
Habiloğlu Süt Sanayi Ltd. Şti. ²	10.51	Paşaçayır Mh. OSB 5.Cd.No.32
Latifoğlu Süt San. Tic. Ltd. Şti. ²	10.51	OSB No.45
Öz Iraklar Mandıra Hayvancılık Nakliye Gıda İnş. San. Tic. Ltd. Şti. ²	10.51	Hafızpaşa Mh. Hasanefendi Sk.No.13 Yenipazar Cd. No.13
Ömür Ticaret ¹	10.51	Büyük Boğatepe Köyü, Halitpaşa Cd. No.177
Yılmazel Süt ve Süt Ürünleri Canlı Hayvan Gıda İth. İhr. San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	10.51	Paşaçayır Mh. OSB 6 Cd. Ada 505 Parsel 14
Sadioğlu Süt Ürünleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. ²	10.51	OSB 1.Cd.
Yılpeysan Süt ve Süt Ürünleri İnşaat Hayv. Zah. Gıda. İth. İhr. Ltd. Şti. ²	10.51	OSB 5.Cd.
A.Y.R. Süt ve Süt Ürünleri Ltd. Şti. ²	10.51	Maksutçuk Köyü No.61
Mahmutoğulları Tic. ve San. Ltd. Şti. ²	10.51	Paşaçayır Mh. OSB 8.Cd.
Şivahanlı Süt ve Süt Ürünleri San. Tic. Ltd. Şti. ²	10.51	Paşaçayır Mh. OSB No.14
Kafkas Peynircilik Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. ²	10.51	Paşaçayır Mh. OSB
Kesginler Süt Ürünleri ve Hayvancılık Ltd. Şti. ²	10.51	Paşaçayır Mh. OSB
Talip İlmezli Süt ve Süt Ürünleri ¹	10.51	Paşaçayır Mh. OSB
Uğurlu Süt Ürünleri Gıda ve San. İth. İhr. Ltd. Şti. ²	10.51	Paşaçayır Mh. OSB 6.Cd. No.43
Galip Iraklar Süt San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	10.51	Paşaçayır Mh. OSB 2.Cd. No.76
Ser Süt San. ve Tic. A.Ş. ³	10.51	Paşaçayır Mh. OSB 1.Cd.No.5-1
Aksüt San. İth. İhr. San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	10.51	Paşaçayır Mh. OSB No.45
Boğatepe Mandıra ¹	10.51	Küçük Boğatepe Köyü No.2
Vural Gıda İnş. San. ve Tic. A.Ş. ³	10.51	Paşaçayır Mh. OSB 4.Cd.
Aysüt Sanayi Üretim ve Pazarlama ²	10.51	Paşaçayır Mh. OSB
Hacaloğlu Et ve Süt Ürünleri San. Tic. Ltd. Şti. ²	47.29	Çağlayan Köyü No.14
Ayvazoğlu Süt ve Peynir Sanayi ¹	47.29	Boğatepe Köyü No:35
Süt Tat ¹	10.51	Paşaçayır Mh. KSS Küme Evleri No.13 Blok 2
Ayvazoğlu Süt Ürünleri ¹	10.51	Boğatepe Köyü
Kazımoğlu Gıda Hay. San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	10.51	Dikme Köyü
Eren Hayvan Yetiştiriciliği ve Ürün. San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	10.51	Gelirli Köyü
P.Ş. Mandıra ¹	10.51	Boğatepe Köyü No.17
Sütpa Süt Ürünleri Gıda San. Tic. Ltd. Şti. ²	10.51	Paşaçayır Mh. OSB 502 Ada 2 Parsel
Saf Süt Ltd. Şti. ²	10.51	Paşaçayır Mh. OSB 8.Cd. 507 Ada 10 Parsel
Koçulu İth. İhr. Paz. Teks. San. ve Tic. Ltd. Şti. Kars Şubesi ²	10.51	Boğatepe Köyü
Kafkas Çiftliği ¹	10.51	Karadağ Mh. Hüseyin Atak Bv.No.312
Nayir Mandıra ¹	10.51	Çağlayan Köyü No.82
Soylu Süt ve Süt Mamul. İmalatı San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	10.51	Soylu Köyü
Mahir Merkit Safir Süt ve Süt Ürünleri ¹	46.39	Paşaçayır Mh. OSB 2.Cd. No.89/1
Öz Lezzet Tad. İmalat İnş. Gıda San. Tic. ^{9 2}	10.71	Şehitler Mh. İnönü Cd. No.21

⁹ Firmanın ticari unvanı çok uzundur: Özlezzet Tad İmalat İnşaat Gıda Sanayi Ticaret Nakliyat Akaryakıt Su ve Orman Ürünleri Turizm Taahhüt İthalat İhracat Hayvancılık Temizlik Yemek Hizmet Üretim Pazarlama 2. Kars Şubesi

Tablo 62: Devam

Özlezzet Tad İmalat İnş. Gıda San. Tic. Ltd. Şti. ²	10.71	Merkez Mh. İsmail Aytemiz Cd. No:19
İpek Sac Yufka ¹	10.71	Şehitler Mh. Hava Meydan Sk. No.7
Şık Ekmek Fırını ¹	10.71	Şehitler Mh. İnönü Cd. No.70
Ulu Ekmek Fırını ¹	10.71	Aydınlıkevler Mh. Celal Aras Cd. No.58
Lüks Halk Ekmek Fabrikası ¹	10.71	Merkez Mh. Cengiz Topel Cd. No.18
İpek 2 Ekmek Fabrikası ¹	10.71	Cumhuriyet Mh. Cumhuriyet Cd. No. 95/b
Ustam Pastanesi ¹	10.71	Merkez Mh. Yeni Pazar Cd. No.108
Arı Ekmek Unlu Mamuller Gıda Tur. San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	10.71	Ortakapı Mh. Ordu Cd. No.67
Mega Petrol İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	10.71	Yusufopaşa Mh. Atatürk Cd. No.148
Çiloğlu Karadeniz Unlu Mamülleri ¹	10.71	Cumhuriyet Mh. Ordu Cd. No.105
Başak Ekmek fabrikası ¹	10.71	İstasyon Mh. İsmail Aytemiz Cd. No.307
Meşhur Bingöl Burma Kadayıfı ¹	10.71	Şehitler Mh. 2 Kombina Yolu Sk. No.11 Z.2
Lale Ekmek Fabrikası ¹	10.71	Yeni Mh. Hat Sk. No.124
Arı Ekmek Unlu Mamul. Gıda Tur. San. ve Tic. Ltd. Şti. Kars Şubesi ²	10.71	Şehitler Mh. Turan Çelik Cd. No.7
Artvin Yusufeli Taş Fırın ve Unlu Mamüller ¹	10.71	Yusufopaşa Mh. Atatürk Cd. No.93
Kaçkar Unlu Mamüller ¹	10.71	Yusufopaşa Mh. Atatürk Cd. No.33
Kübra Taş Ekmek Fırını ¹	10.71	Bülbül Mh. Değirmendere Cd. 5. Aralık Sk. No.2
Atakan Gıda Sanayi Trabzon Vakfikebir Ekmeği ¹	10.71	Hafızpaşa Mh. Celal Aras Cd. No.2
Livaa Cafe Pastane ¹	10.72	Yusufopaşa Mh. GAMP Cd. No.116
Künefeci Hasan Usta ¹	10.71	İstasyon Mh. Davut Aksu Cd. No.2
Karbiotek Enerji Tarım Hayv. İnş. İth. İhr. Ltd. Şti. ²	94.99	Paşacıyırı Mh. OSB 5.Cd.
İkram Yemek Catering Hizmetleri A.Ş. ³	10.85	Şehitler Mh. Ebru Sk. Haluk Ateşoğlu Sit. No.3
Kafkas A.Ş (İkram Yemek) ³	10.85	Şehitler Mh. Cumhuriyet Cd. No.71
Ofis Acay Gıda Tarım Hayvancılık San. ve Tic. A.Ş. ³	10.9	30 Ekim Mh. Digor Yolu Bölge Trafik Mevkii
Hasel Yem San. Tic. Ltd. Şti. ³	10.91	Paşacıyırı Mh. OSB
Mehmet Beğbağa Un Değirmeni ¹	01.63	Verimli Köyü
Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Kars Şeker Fabrikası ³	10.81	Kars Erzurum Karayolu Üzeri 7.km
Tunç Küp Şeker ¹	10.81	Paşacıyırı Mh. KSS 6/B Blok No16/6
Gökalp Doğu Set Mobilya Sanayi ve Ticaret A.Ş. ²	16.10	Paşacıyırı Mh. OSB
Temizel Kerestecilik ¹	16.10	Paşacıyırı Mh. KSS 19/A Blok
Adıgüzeller Keres. Nakl. İth. İhr. San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	16.10	Halitpaşa Mh. A. Gaffar Okkan Bv. Havaalanı Yolu Üzeri
Kale Kerestecilik İnş. San. ve Tic.Ltd.Şti. ²	16.10	Paşacıyırı Mh. OSB
Sulobanlılar Orman Ürünleri Ltd. Şti. ²	16.21	Paşacıyırı Mh. OSB 5.Cd. No.48-50
Hacıoğlu Kereste ¹	46.13	Yeni Sanayi Sitesi No.16 B/2
Güngör Ağa Doğrama Kereste ¹	46.13	Yeni Sanayi Sitesi 7/A Blok No.2-3
Has Mobilya ¹	31.02	Yeni Sanayi Sitesi 10B Blok No.5
His Mobilya ¹	31.02	Paşacıyırı Mh. KSS 20 B Blok
Fatih Mobilya ¹	46.15	
Ertay Ticaret ve Mobilya ¹	16.23	Paşacıyırı Mh. KSS 9/B Blok No.6
Koç Ticaret ¹	16.23	Paşacıyırı Mh. KSS 8 Blok No.6
Ramazan Mor ¹	16.23	Paşacıyırı Mh. KSS 9/A Blok No.1
Şengün Mobilya ¹	95.24	Paşacıyırı Mh. KSS 10/A Blok No.2
Duru Mutfak & Banyo ¹	95.24	Paşacıyırı Mh. KSS 12/A Blok No.2
Azizoğlu Kerestecilik ¹	46.13	Paşacıyırı Mh. OSB 5.Cd. No.36

Tablo 62: Devam

Bala-Bey Orman Ürünleri ve Mobilya İmalatı ¹	46.47	Paşaçayırı Mh. KSS Küme Evleri 12/A Blok No.3
Aktif Mobilya ¹	31.02	Paşaçayırı Mh. KSS 10/A Blok No.5
Kars Erciyes Mobilya San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	31.02	Paşaçayırı Mh. KSS 17. Blok No.1
Hacı Mehdioglu Petr. Mob. İml. Nak. Paz. İth. İhr. San. ve Tic. Şubesi ²	31.02	Paşaçayırı Mh. KSS Küme Evleri No.17
Star Mobilya ¹	31.02	Paşaçayırı Mh. KSS 9/B Blok No.2
Özge Teknik Mutfak & Banyo ¹	47.59	Paşaçayırı Mh. KSS 7/A Blok No.4
Yeniğün İnşaat Doğrama ve Mobilya San. Tic. Ltd. Şti. ²	16.10	Paşaçayırı Mh. OSB 12 Blok No.2
Çağdaş Dekorasyon ¹	16.23	Paşaçayırı Mh. KSS 10/A Blok No.5
Ağçay Orman Ürünleri San. Tic. Ltd. Şti. ²	46.13	Paşaçayırı Mh. OSB 2.Cd. No.13
Okuyaz Eğitim Grç. Okul Ofis Mob. San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	31.01	Paşaçayırı Mh. Yeni Sanayi Sitesi 8 B Blok No.7
Ev-Sa Teknik ¹	31.09	Paşaçayırı Mh. KSS 10. Blok Küme Evleri No.6
Gökalp Grup ¹	22.23	Paşaçayırı Mh. OSB 8 Cd. No.60
Öner-Sal İnş. Müh. San. Tic. Ltd. Şti. ²	23.63	Yolaçan Köyü
Yaşar İnşaat San Madencilik ve Tic. A.Ş. ³	23.63	Çevre Yolu Yolaçan Köyü Mevkii 6.km
Can Kardeşler İnş. ¹⁰ Paz. San. Tic. Ltd. Şti. ²	23.61	Paşaçayırı Mh. OSB 8.Cd. No.1
Alpler Maden İnşaat Makina Demir Çelik San Tic. A.Ş. ³	23.61	Paşaçayırı Mh. OSB 1.Cd. No.8
Salduz ¹¹ San. ve Tic. Ltd. Şti (Kümbetli Köyü Mevkii Şube 3) ²	08.99	Kümbetli Köyü Mevkii
Kars Çimento San. ve Tic. A.Ş. Kars Şubesi ³	23.51	Bozkale Köyü Mevkii
Doğan Kum Eleme Tesisi ¹	08.12	Cumhuriyet Köyü
Ata-San Kum Eleme İnş. Taah. Tur. Nak. Tic. San. Ltd. Şti. ²	08.12	Paşaçayırı Mh. Çimento Yolu Sk. No.20
Ata-San Kum Eleme İnş. Taah. Turz. Nak. Tic. ve San Ltd. Şti. ²	08.12	Paşaçayırı Mh. KSS Küme Evleri No.1
Salduz Hazır Beton Nak. İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti. (Kümbetli Şubesi) ²	08.12	Kümbetli Köyü Mevkii
Salduz Hazır Beton Nakliye İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	23.69	Cumhuriyet Köyü Mevkii Erzurum Kars Yolu Üzeri 131 Ada 31 Parsel
Berat İnşaat ¹	09.90	Paşaçayırı Mh. OSB
Doğu Başak Gıda San. ve İnş. Tic. Ltd. Şti. ²	09.90	Paşaçayırı Mh. OSB 508 Ada 3 ve 4 Nolu Parsel
Palandöken Beton Prefabrik Yapı Elem. İnş. San. ve Tic. A.Ş. ³	23.69	Güzeltepe Mh. Simon Bolivar Cd. Abidin Daver Sk. No.3/3 Ankara
Doğu Başak Gıda Sanayi ve İnşaat Ticaret Şube ²	41.20	Bozkale Köyü 1922 Parsel
Sanguoğulları İnş. San. Tic. A.Ş. ³	08.11	Paşaçayırı Mh. OSB No.7
Mevlana Mermer ¹	23.70	Paşaçayırı Mh. OSB 3.Cd.
Su Mer Yapı İnş. İth. İhr. San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	41.20	Paşaçayırı Mh. KSS 19 A Blok
Karbiotek Enerji Tar. Hayv. İnş. İth. İhr. Ltd. Şti. Bozkale Şubesi ⁴	23.99	Paşaçayırı Mh. Çimento Yolu Sk.
Ferhatlar Otomotiv ¹	23.61	Paşaçayırı Mh. KSS Yeni Sanayi Sitesi 1/A Blok No.11
Haluk Harfiyat ¹	08.12	Dikme Köyü Çivilil Bölgesi
Öz Kılıçlar Tic. Yusufum Plastik İml. San. ¹	22.22	Paşaçayırı Mh. OSB Hazar Tepe Mevki 3.Cd. No.39
Cihanpen PVC Doğ. San. Tic. Ltd. Şti. ²	22.23	Ortakapı Mh. Şehit Yusufbey Cd. No. 91
Çiçek Pen ve Büfe ¹	22.23	Paşaçayırı Mh. Rauf Denктаş Cd. No.210
Dizayn Mermerit ¹	22.23	Alpaslan Mh. İsmail Hakkı Bv. No.111/212
Öz Demir Ticareti ¹	47.52	Örnek Mh. Ulu Sk. No.4
Geziciler PVC Yapı Dekorasyon ¹	47.52	Paşaçayırı Mh. OSB 2.Cd. No.5
Güney Odak Enerji Organize Şubesi ⁴	46.72	Paşaçayırı Mh. OSB 9.Cd. No.93
Kars Gazeteciler Birliği San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	58.13	Yeni Mh. Köprü Sk. No.41

¹⁰ Firmannın ticaret unvanı çok uzundur: Can Kardeşler İnşaat Nakliye Temizlik Oto Kiralama Taahhüt Hayvancılık Gıda Pazarlama Sanayi Ticaret Limited Şirketi

¹¹ Firmannın ticaret unvanı çok uzundur: Salduz Hazır Beton Nakliye İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti (Kümbetli Köyü Mevkii Şube 3)

Tablo 62: Devam

Murat Ural ¹² Dede Usta Traktör Tamiri ¹	45.20	Paşaçayırı Mh. Yeni Sanayi Sitesi 1/A Blok No.4
Cihan Petr ¹³ Ür. Ot. Yurt İşl. İnş. Taah. Gıda Paz. Tic. San. Ltd. Şti. Kars Şubesi ²	45.20	Karacaören Mevkii Çevreyolu Üzeri
Oto Eren ¹	45.20	Paşaçayırı Mh. KSS 3/B Blok No.13
Aküzüm Özkesemen Otom. İnş. Tur. Tar. San. Tic. Ltd. Şti. Şubesi ²	45.19	Yenişehir Mh. İsmail Aytemiz Bv. No.154
Başaran Otomotiv Nakliye San. Tic. Ltd. Şti. ²	45.32	Paşaçayırı Mh. Erzurum Cd. No.91
Kayalar Sanayi ¹	25.62	Paşaçayırı Mh. Eski Erzurum Yolu Cd. OSB Karşısı No.276
Halefoğlu Oto ¹	25.62	Paşaçayırı Mh. KSS 3 Blok 9/10
Erk Makina San. ve Harfiyat Ltd. Şti. ²	25.62	Paşaçayırı Mh. OSB 2/B Blok No.2
Ertuğrul Toptaş ¹	25.12	Paşaçayırı Mh. OSB 10 Cd. No.71
Yıldırım Pulluk ¹	25.12	Paşaçayırı Mh. OSB
Met-San Enerji Elek. İnş. Taah. Gıda ve Tur. San. Tic. Ltd. Şti. ²	27.40	Paşaçayırı Mh. Yeni Sanayi Sitesi 20/B Blok No.3
Göksu Metal Sanayii ¹	25.12	Paşaçayırı Mh. KSS 6/B Blok No.20
Toktay Demir Ticareti ¹	25.12	Paşaçayırı Mh. OSB 2.Cd. No.87
Rıza Mehtioğlu Metal ¹	25.62	Paşaçayırı Mh. KSS Küme Evleri No.10 A3 1 Blok
Alper Demir ¹	25.62	Paşaçayırı Mh. KSS 6/B Blok No.13
Şöreyel İnşaat Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	25.12	Paşaçayırı Mh. KSS 6/A Blok No.14
Hacı Mehtioğlu Metal Tarım Mak. İml. Paz. İth. İhr. San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	28.30	Paşaçayırı Mh. OSB Hazartepe Mevkii 2.Cd. No.7
Mızrak Metal ¹	28.30	Paşaçayırı Mh. KSS Küme Evler 5/A Blok No.10/11
Haşimoğlu Tarım Makinaları Ltd. Şti. ²	28.29	Faikbey Cd. No.258
Ufuk Lift Asansör Makina Elektrik Elektronik Müh. İml. İth. İhr. San. Ltd. Şti. ²	28.22	Şehitler Mh. Cumhuriyet Cd. No.19
Günerhan Kırtasiye ve Asansör Ticareti ¹	43.29	Ortakapı Mh. GAMP Cd. No.243
Erkmen Asansör ¹	43.29	İstasyon Mh. Cumhuriyet Cd. Nebioğlu Apt. No.147
Atlas Asansör ¹	43.29	Şehitler Mh. Ahmet Aslan Cd. No.1
Volkan Erdener Çağan Asansör ¹	43.29	Yeni Mahalle GMAP Cd. Nur Apt. No.195
Ervo Asansör ¹	43.29	Şehitler Mh. Şehitlik Cd. Yunusoğlu Apt. No.1
Öz Doğu Soğutma Buzdolabı İmalatı Yaşar Çelebiler ¹	27.51	Tahtacılar Cd. No.55
Akdeniz Kimya San. Tic. A.Ş. ³	20.41	Paşaçayırı Mh. OSB 3.Cd. No.13
Alpaslan-1 HES İşletme Müdürlüğü Dereiçi HES A.Ş. ³	35.11	EÜAŞ Alpaslan-1 HES İşletme Müd. Dereiçi HES
Sarıkamış İlçesi		
Öz Yıldız ¹	47.59	Kazım Karabekir Mh. KSS Cd. No.7
Yıldız Ticaret ¹	47.52	Kazım Karabekir Mh. Sanayi Cd. No.8 Halk Cd. No.31
Yılmaz Ticaret ¹	27.52	Sanayi Sitesi
Sarıkamış Metal San. Tic. Ltd. Şti. ²	24.10	Sanayi Sitesi Keresteciler Blok No.9
Fatih Mobilya ¹	31.02	Kazım Karabekir Mh. 1. Sanayi Cd. No.28
Güven Bıçkı ve Kereste ¹	16.10	Kazım Karabekir Mh. Sanayi Sitesi
Star İletişim ve Yıldız Kereste Fabrikası ¹	46.13	Küçük Sanayi Sitesi No.1
Yıl-Tur İnşaat Gıda Hayv. Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	41.20	Gaziler Kolordu Cd. No.14
Sarıçam Kereste Atölyesi ¹	16.10	Sanayi Sitesi No.12
Murat İnşaat Cemal Sallabaş Taahhüt İşleri ¹	43.33	İstasyon Mh. Cumhuriyet Cd. No.162
Taşkınlar İnşaat Kilitli Parke Üretimi ¹	23.61	İstasyon Mh. İstasyon Cd. No.48

¹² Firmanın ticari unvanı uzundur: Murat Ural Dede Usta Traktör Tamiri Erkunt Traktör 6. Bölge Yetkili Servisi Merkez Kars

¹³ Firmanın ticari unvanı uzundur: Cihan Petrol Ürünleri Otomotiv Yurt İşletmeciliği İnşaat Taahhüt Gıda Pazarlama Ticaret Sanayi Kars Şubesi

Tablo 62: Devam

Al-Mer Mermercilik ¹	23.70	Kazım Karabekir Mh. 1. Sanayi Cd.No.22
Sarıkamış Beton A.Ş. ³	23.63	İstasyon Mh. Eski Kars Yolu No.13
Sarıkamış Öztürk Süt Ür. Hy. Tr. Tur. İnş. İhr. G. Paz. San. Tic. Ltd. Şti.2	46.33	Yukarı Sarıkamış Şehitler Mh. Kendisi Sk. No.698
Mecitoğulları Un Değirmeni ⁷	10.61	Çatak Köyü No.57
Sarıçam Taş Ekmek Fırını1	10.61	İnönü Mh. Şehit Kemel Mutlu Cd. No. 12
Doğu Ekmek Fabrikası1	10.71	İnönü Mh. Halk Cd. No.151
Elit Pastanesi1	10.71	İnönü Mh. Kemel Mutlu Cd. No.224
Baysallar Ekmek Fabrikası1	10.71	Cumhuriyet Mh. Cumhuriyet Cd. No.83/A
Karakurt Enerji Üretim A.Ş. Sarıkamış Şubesi3	46.71	Kalebaş Köyü No.103
Digor İlçesi		
Dilek Ekmek Fırını1	10.71	Merkez Mh. Mahir Can Cd.
Müjde Odun Ekmek Fırını1	10.71	Merkez Mh. Kazım Koyuncu Cd. No.1
Cihanoğlu Ekmek Fırını1	10.71	Merkez Mh.1. Küme Evleri No.55 Dağpınar
Erkmen Ekmek Unlu Mamülleri1	10.71	Merkez Mh. 1. Küme Evşeri No.46 Dağpınar
Vargün Ekmek1	10.71	Merkez Mh. 1. Küme Evleri No.111 Dağpınar
Abay Süt1	10.51	Türkmeşen Köyü
Ova Mandıra1	10.51	Karakale Köyü No.27
Muhammed Mustafa Doğrama Atölyesi1	22.23	Dağpınar Köyü
Ölmez İnş. Elekt. Taah. San. ve Tic. Ltd. Şti. Kars İli Digor İlçesi Şubesi2	49.41	Gülhayran Köyü No.112
Arpaçay İlçesi		
Başak Traktör Arpaçay Yetkili Servisi1	33.12	Orta Mh. Fikret Avcı Cd. No.41
Zorlu Doğal Elektrik Üretimi A.Ş. Kars Şubesi3	35.11	Çıldır HES İşletme Müd. Carcı Köyü Mevkii
HED Elektrik Üretim A.Ş. Arpaçay Şubesi3	35.11	Telek Köyü Carcı Yolu Üzeri
Bayçel Grup İnş. Nakl. Mad. San. ve Tic. A.Ş. (Arpaçay Şubesi)3	23.63	Kars Tiflis Demir Yolu Şantiyesi
Bayçel Grup İnşaat San. ve Tic. A.Ş.3	09.90	Bucalıdere Köyü
Tomarlı İnşaat Nak. Tek. İth. İhr. San. Ltd. Şti.2	10.51	Orta Mh. Fikret Avcı Cd. No.21
Göksu Mandıra1	10.51	Bozyiğit Köyü No.4
Kisela Ekmek Fırını1	10.71	Orta Mh. Halitpaşa Sk. No.11
Efecan PVC Doğrama1	22.23	Cumhuriyet Cd. No.118
Harakani Pide Fırını1	10.71	Orta Mh. Fikret Avcı Cd. No.53 B
Halk Ekmek Fabrikası1	10.71	Orta Mh. Dr. İbrahim Gökçe Cd.
Selim İlçesi		
Resuloğlu Mandıra1	10.51	Hasbey Köyü No.11
Selim Kırkpınar Enerji Ürt. San. ve Tic. Ltd. Şti.2	35.11	Akpınar Köyü Mevkii
Selim Akpınar Enerji Üretim San. ve Tic. Ltd. Şti.2	35.11	Akpınar Köyü No.73
RN Ene. Üre. San. ve Tic. Ltd. Şti.2	35.11	Akpınar Köyü Mevkii
NZK Güneş Enerjisi Elektrik Üretim A.Ş.3	35.11	Akpınar Köyü Mevkii
NZY Elektrik Üretim A.Ş.3	35.11	Akpınar Köyü Mevkii
FG Enerji Üretim A.Ş.3	35.11	Akpınar Köyü Mevkii
Eyüpoğlu Bereket Un Değirmeni1	10.61	Gelinalan köyü
Mecitoğulları Un Değirmeni1	10.61	Kars Erzurum Yolu Üzeri Oluklu Köyü
Kars İl Özel İdaresi Selim Asfalt Şantiyesi7	23.99	Çarşı Mh. Kars Erzurum Ana Yol Üzeri
Salğar Harfiyat1	28.92	Kırmızı Köprü Değirmeni Mevkii İğdir Köyü

Tablo 62: Devam

Makimsan-Güneşyol6	42.11	Kars Erzurum Yolu 17.Km Benliahmet Köyü Mevki No.248
Aktürkler İnş. Tah. Mad. Haz. Bet. Nak. Taş. San. Tic. Ltd. Şti. Selim Şb. ²	23.63	Eski Sarıkamış Yolu Üzeri Karahamza Köyü Mevkii No.100
Aktürkler İnş. Tah. Mad. Hazır Beton Nak. Taş. San. Tic. Ltd. Şti. ²	23.63	Çarşı Mh. Halitpaşa Caddesi No.206
Susuz İlçesi		
Zey Yapı San. Mad. Enerji Müş. Tic. A.Ş. Kars Şubesi ⁴	23.99	Çamçavuş Köyü No.126
Kazım Toptaş ¹	08.12	Mezra Köyü Harmanlı Mevkii
Kafkas Nakliyat İnşaat Hayvancılık Gıda Paz. San. Tic. Ltd. Şti. ²	08.12	Çamçavuş Köyü
İsmert İnş. ve Malz. Nakl. Mad. Otomotiv San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	41.20	
Demiyol İnş. ve Taah. Md. Nak. Pet. En. Tur. San. Tic. Ltd. Şti. (Kars Şb.) ²	08.11	Kars Susuz Yolu Arpaçay Kavşağı No.124 Mevkii
Karbiotek Enerji Tar. Hay. İnş. İth. İhr. Ltd. Şti Çamçavuş Şubesi ⁴	23.69	Çamçavuş Köyü Mevkii No.1 A
Beril Yapı İnş. Taah. Mad. San. Tic. Ltd. Şti. ²	08.12	İnkılap Mh. Porsuklu Köyü Mevkii
Öz Karadeniz Ekmek Fırını ¹	10.71	Kazım Karabekir Mh Ardahan Cd. No.49
Somuncu Baba Ekmek Fırını ¹	10.71	Kazım Karabekir Mh. 14. Sk. No.13/11
Örnek Ekmek Fabrikası ⁷	10.71	Kazım Karabekir Mh. Ardahan Cd.
Amaç Arıcılık Mandıracılık Bilg. ve Otom. Tic. ve San. Ltd. Şti. ²	10.51	İncesu Köyü
Kağızman İlçesi		
Yıldız Ekmek Fabrikası ¹	10.71	Şahindere Mh. Narinkale Cd.No.145
Oral Un ve Unlu Mamulleri ¹	10.71	Şahindere Mh. Şehitlik Cd. No.7
Işıklar Unlu Mamüller ¹	10.71	Şahindere Mh. Narinkale Cd. No.173
Saitcanoğulları Gıda İnş. Taah. San. Tic. Ltd. Şti. ²	10.71	Şahindere Mh. İstiklal Cd. No.59
Seyitler Pastanesi ¹	10.72	Şahindere Mh. Narinkale Cd. No.7
Kristal Tuz Mad. Pet. Gıda Hay. İnş. Tur. San. ve Tic. A.Ş. ³	08.93	Bayam Mh. Kars Yolu 6.km
EBD Enerji Üretim ve Ticaret A.Ş. Kağızman Şubesi ³	35.11	Günindi Köyü Mezrası Narinkale HES İşletmesi
Hoşdere Enerji Üretim ve Ticaret A.Ş. Kars Şubesi ³	35.11	Donandı Köyü No.93/A
Değirmenüstü Enerji Üretim Tic. San. A.Ş. ³	35.11	Aydınkavak Köyü İğdir Yolu 25. km'si
Gülderen Ticaret ¹	22.23	Şahindere Mh. Hasan Acara Cd. No.45
Karaca İnş. Nakliyat Taah. San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	16.10	Narinkale Cd. No.167/A
Efe Pazarlama Gıda Yapı Malz. İnş. Taah. Nakl. Tic. Ltd. Şti. ²	23.61	Şahindere Mh. Şehitlik Cd. No.14
Teyda YDA Kıbrıs Adi Ortaklığı Ticari İşletmesi Kağızman Şubesi ⁶	23.63	Paslı Köyü Eski Yayla Mevkii
Şen Alüm. Dem. Doğ. Kapı Pen. Sis. İml. İnş. Gıda Tic. San. Ltd. Şti. ²	25.12	Şahindere Mh. Marangozlar Cd. No.42 KSS B Blok No.15
Çalışkan Demir Doğrama ¹	25.12	KSS No.13
Aksu Kaynak Atölyesi ¹	25.12	Şahindere Mh. KSS No.15
Oto Atmaca ¹	28.30	Şahindere Mh. Milli Egemenlik Cd. Halk Eğitimi Yarı No.30
Ahmet Ekinci Karlift Asansör ¹	43.29	Şahindere Mh. Hakan Acara Cd. No77
Akyaka İlçesi		
Efecan Unlu Mamülleri ¹	10.71	İstasyon Mh. Cumhuriyet Cd. No.8
Korkmaz Unlu Mamulleri San. ve Tic. Ltd. Şti. ²	10.71	İstasyon Mh. Cumhuriyet Cd. No.9

¹: Gerçek Kişi, ²: Limited Şirket, ³: Anonim Şirket, ⁴: Şube / Ofis, ⁵: Kamu İktisadi Teşebbüsü, ⁶: Adi Ortaklık ve ⁷: Bilinmiyor. Kısaltmalar; OSB: Organize Sanayi Bölgesi ve KSS: Küçük Sanayi Sitesi şeklindedir.

Tabloda kullanılan NACE kodları ile verilen faaliyet alanları aşağıdaki gibidir:

Tablo 62: Devam

- 01.63 - Hasat sonrası bitkisel ürünler ile ilgili faaliyetler,
08.11 - Süsleme ve yapı taşları ile kireç taşı, alçı taşı, tebeşir ve kayağantaşı (Arduvaz - Kayraktaşı) ocakçılığı,
08.12 - Çakıl ve kum ocaklarının faaliyetleri; kil ve kaolin çıkarımı,
08.93 - Tuz çıkarımı,
08.99 - Başka yerde sınıflandırılmamış diğer madencilik ve taş ocakçılığı,
09.90 - Madencilik ve taş ocakçılığını destekleyici diğer faaliyetler,
10.51 - Süthane işletmeciliği ve peynir imalatı,
10.61 - Öğütülmüş hububat ve sebze ürünleri imalatı,
10.71 - Ekmek, taze pastane ürünleri ve taze kek imalatı,
10.72 - Peksimet ve bisküvi imalatı; dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı,
10.81 - Şeker imalatı,
10.85 - Hazır yemeklerin imalatı,
10.91 - Çiftlik hayvanları için hazır yem imalatı,
16.10 - Ağaçların biçilmesi ve planyalanması,
16.21 - Ahşap kaplama paneli ve ağaç esaslı panel imalatı,
16.23 - Diğer bina doğramacılığı ve marangozluk ürünlerinin imalatı,
20.41 - Sabun ve deterjan ile temizlik ve parlatici maddeler imalatı,
22.22 - Plastik torba, çanta, poşet, çuval, kutu, damacana, şişe, makara vb. paketleme malzemelerinin imalatı,
22.23 - Plastik inşaat malzemesi imalatı,
23.51 - Çimento imalatı,
23.61 - İnşaat amaçlı beton ürünlerin imalatı,
23.63 - Hazır beton imalatı,
23.69 - Beton, alçı ve çimentodan yapılmış diğer ürünlerin imalatı,
23.70 - Taş ve mermerin kesilmesi, şekil verilmesi ve bitirilmesi,
23.99 - Başka yerde sınıflandırılmamış metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı,
24.10 - Ana demir ve çelik ürünleri ile ferro alaşımların imalatı,
25.12 - Metalden kapı ve pencere imalatı,
25.40 - Silah ve mühimmat (cephane) imalatı,
25.62 - Metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi,
27.40 - Elektrikli aydınlatma ekipmanlarının imalatı,
27.51 - Elektrikli ev aletlerinin imalatı,
27.52 - Elektriksiz ev aletlerinin imalatı,
28.22 - Kaldırma ve taşıma ekipmanları imalatı,
28.29 - Başka yerde sınıflandırılmamış diğer genel amaçlı makinelerin imalatı,
28.30 - Tarım ve ormancılık makinelerinin imalatı,
28.92 - Maden, taş ocağı ve inşaat makineleri imalatı,
31.01 - Büro ve mağaza mobilyaları imalatı,
31.02 - Mutfak mobilyalarının imalatı,
31.09 - Diğer mobilyaların imalatı,
31.02 - Mutfak mobilyalarının imalatı,
33.11 - Fabrikasyon metal ürünlerin onarımı,
33.12 - Makinelerin onarımı,
35.11 - Elektrik enerjisi üretimi,
41.20 - İkamet amaçlı olan veya ikamet amaçlı olmayan binaların inşaatı,
42.11 - Kara yolları ve otoyolların inşaatı,
43.29 - Diğer inşaat tesisatı,
43.33 - Yer ve duvar kaplama,
45.19 - Diğer motorlu kara taşıtlarının ticareti,
45.20 - Motorlu kara taşıtlarının bakım ve onarımı,
45.32 - Motorlu kara taşıtlarının parça ve aksesuarlarının perakende ticareti,
46.13 - Kereste ve inşaat malzemelerinin satışı ile ilgili araçlar,
46.15 - Mobilya, ev eşyaları, madeni eşyalar ve hırdavatların satışı ile ilgili araçlar,
46.33 - Süt ürünleri, yumurta ve yenilebilir sıvı ve katı yağların toptan ticareti,
46.39 - Belirli bir mala tahsis edilmemiş mağazalardaki gıda, içecek ve tütün toptan ticareti,
46.47 - Mobilya, halı ve aydınlatma ekipmanlarının toptan ticareti,
46.71 - Katı, sıvı ve gazlı yakıtlar ile bunlarla ilgili ürünlerin toptan ticareti,
46.72 - Metallerin ve metal cevherlerinin toptan ticareti,
47.29 - Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalardaki diğer gıda ürünlerinin perakende ticareti,
47.52 - Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda hırdavat, boya ve cam perakende ticareti,
47.59 - Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda mobilya, aydınlatma teçhizatı ve diğer ev eşyalarının perakende ticareti,
49.41 - Kara yolu ile yük taşımacılığı,
58.13 - Gazetelerin yayımlanması,
94.99 - Başka yerde sınıflandırılmamış diğer üye olunan kuruluşların faaliyetleri, 95.24 - Mobilyaların ve ev döşemelerinin onarımı.

Tablo 63: Kars Ticaret ve Sanayi Odasına Üye İşyerlerinin NACE Kodları ve İşyeri Sayıları

NACE	Tanımı	Adet
01.11.12	Tahıl Yetiştiriciliği (Buğday, Dane Mısır, Süpürge Darısı, Arpa, Çavdar, Yulaf, Darı, Kuyyemi vb.) (Pirinc, Hariç)	1
01.19.02	Çiçek Yetiştiriciliği (Lale, Kasımpatı, Zambak, Gül vb. ile Bunların Tohumları)	1
01.41.31	Sütlü Sağılan Büyük Baş Hayvan Yetiştiriciliği (Sütlü İçin İnek ve Manda Yetiştiriciliği)	7
01.42.09	Diğer Sığır ve Manda Yetiştiriciliği (Sütlü İçin Yetiştirilimler Hariç)	5
01.45.01	Koyun ve Keçi (Davar) Yetiştiriciliği (İşlenmemiş Süt, Kıl, Tiftik, Yapıtağı, Yün vb. Üretimi Dâhil)	5
01.47.01	Kümes Hayvanlarının Yetiştirilmesi (Tavuk, Hindi, Ördek, Kaz ve Beç Tavuğu vb.)	4
01.47.02	Kuluçkahanelerin Faaliyetleri	1
01.49.01	Arıcılık, bal ve Bal Mumu Üretimi (Arı Sütlü Dâhil)	1
01.50.06	Karma Çiftçilik (Bitkisel veya Hayvansal Üretim Konusunda Uzmanlaşma Olmaksızın Üretim)	3
01.62.01	Hayvan Üret. Dest. Olarak Sürülerin Güd., Başkalarına Ait Hayv. Beslen., Kümeslerin Temizlen., Kırkma, Sağma, Barnmak Sağl., Nalbantlık vb. Faal.	1
08.12.01	Çakıl ve Kum Ocaklığı (Taşların Kırılması ile Kil ve Kaolin Madenciliği Hariç)	1
08.93.01	Kaya Tuzunun Çıkarımı (Tuzun Elenmesi ve Kırılması Dâhil) (Tuzun Yemeklik Tuza Dönüştürülmesi Hariç)	1
08.99.90	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer Madencilik ve Taş Ocaklığı	2
10.11.01	Sığır, Koyun, Keçi vb. Hayv. Kesimi ve Kesim Sırasındaki Etin İşlenmesi (Mezbahacılık) (Taze, Soğutulmuş veya Dondurulmuş Ol. Saklanması Dâhil)	1
10.13.02	Et ve Kümes Hayv. Etler: Üret. Sosis, Salam, Sucuk, Pas., Kav. Et, Kons Et, Salam. Et, Jambon vb. Tuz., Kurut. veya Tüts. Ür. İm. (Yemek Olanlar Hariç)	2
10.51.01	Süt İmalatı, İşlenmiş (Pastörize Edilmiş, Sterilize Edilmiş, Homojenleştirilmiş ve/veya Yüksek Isıdan Geçirilmiş) (Katı veya Toz Halde Süt Hariç)	2
10.51.02	Peynir, Lor ve Çökelek İmalatı	9
10.51.05	Sütten Yapılan Diğer Ürünlerin İmalatı (Tereyağı, Yoğurt, Ayrım, Kaymak, Krema, vb.) (Krem Şanti Dâhil) (Katı veya Toz Halde Krema Hariç)	10
10.61.02	Tahılların Öğütülmesi ve Un İmalatı (Mısır Unu, Kepek, Razmol Dâhil, Pirinç Unu Hariç)	2
10.71.01	Taze Pastane Ürünleri İmalatı (Yaş Pasta, Kuru Pasta, Poğaç, Kek, Börek, Pay, Turta, Waffles vb.)	1
10.71.02	Fırın Ürünleri İmalatı (Ekmek, Sade Pide, Simit vb. Dâhil), Taze Pastane Ürünlerinin İmalatı Hariç	9
10.71.03	Hamur-Tatlıları İmalatı (Tatlandırılmış Kadayıf, Lokma Tatlısı, Baklava vb.)	1
10.72.03	Tatlandırılmamış Dayanımlı Hamur Tatlıları İmalatı (Pişirilmiş Olsun Olmasın Tatlandırılmamış Kadayıf, Baklava vb.) (Yufka İmalatı Dâhil)	1
10.81.01	Şeker Kam., Pancardan, Palmiyeden, Akça Ağaçtan Şeker (Sakkaroz) ve Şeker Ür. İmal. veya Bunların Rafine Edili. (Sıvı Şeker ve Melas Üret. Dâhil)	2
10.85.01	Hazır Yemek İmalatı (Vakumla Paketlenmiş veya Korunmuş Olanlar) (Lokanta ve Catering Hizmetleri Hariç)	1
10.91.01	Çiftlik Hayvanları İçin Hazır Yem İmalatı	2
13.92.03	Perdelerin ve İç Storların, Perde veya Yatak Saçaklarının, Farbelarının ve Malzemelerinin İmalatı (Gipür, Hazır Tül Perde ve Kalın Perdeler Dâhil)	1
16.10.01	Kereste İmalatı (Ağaçların Biçilmesi, Planıalanması, Rendelenmesi ve Şekillendirilmesi Faaliyetleri)	3
16.23.90	Başka Yerde Sınıflandırılmamış İnşaat Doğrama ve Marangozluk Ürünleri (Abaşaptan Kiriş, Kalas, Payanda, Beton Kalıbı, Çatı Padavrası, vb.) İmalatı	1
17.23.06	Kâğıt veya Mukav. Ana Nit. Bilgi İçerm. Eğ. ve Tic. Kırt. Malz. İm. (Ajandalar, Defterler, Sicil Deft., Muh. Deft., Cilt, Kayıt Form. ve Diğ. Benz. Kırt. Ür.)	1
18.12.03	Ansiklopedi, Sözlük, Kitap, Kitapçık, Müzik Eserleri ve Müzik El Yazmaları, Atlas, Harita vb. Basım Hizmetleri	1
20.30.11	Boya ve Vernikler, Akriik ve Vinil Polimer Esaslı Olanlar (Sulu Ortamda Dağlanlar, Çözülenler ve Çözeltiler) İmalatı	1
22.22.43	PİS. Poşet, Çöp T., Çanta, Torba, Çuval, File, Sandık, Kutu, Kasa, Dam, Şişe, Bıdın, Makara, Masura, Bobin, Tıpa, Kapak, Kapsül vb. Paket. Malz. İm.	1
22.23.06	Plastikten Merdiven, Merdiven Korkuluğu, Panjur, Güneşlik, Jaluzi, Stor, vb. Eşya ile Bunların Parçalarının İmalatı	1
22.23.08	Plastikten/PVC den Kapa, Pencere, Bunların Kasaları, Pervazları, Kapı Eşikleri, vb. İmalatı	2
23.32.01	Fırın, Ateşe Day. Olm. Kil ve Top. Baca Klink. ve Baş. Şömv. ve B. Bor., Ol. ve Bğ. Prç. ile Tuğ., Kır, Karo vb. İ. Mlz. İm. (Ser. Oluk, Bor. ve Bağ. P. Dâhil)	1
23.63.01	Hazır Beton İmalatı	5
23.69.02	Beton, Çimento ya da Suni Taştan Yap. Diğ. Ür. İmalatı (Heykel, Alçak Ve Yüksek Kabartma, Vazo, Çiçek Sakıısı, Mimari Süsler, Bahçe Süsleri, vb.)	1

Tablo 63: Devam

23.70.01	Taş ve Mermerin Kesilmesi, Şekil Verilmesi ve Bitirilmesi (Doğal Taşlardan, Mermerden, Su Mermerinden, Travertenden, Kayağatasından Lev-ha/Tabaka, Kurma, Lavabo, Karo, Kaldırım Taşı, Yapı Taşı, Mezar Taşı, vb. İmalatı Dâhil, Süs Eşyası Hariç)	2
23.99.05	Bitümlü Karışımların İmalatı (Doğal veya Suni Taştan Malz. ile Bir Bağlayıcı Ol. Bitüm, Doğal Asfalt veya İlgili Mad. Karıştırılmasıyla Elde Edilenler)	2
24.45.01	Maden Cevherlerinden ya da Oksitlerden İşlenmemiş Krom, Manganez, Nikel, Tungsten, Molibden, Kobalt, Bizmut, Titanyum, Zirkonyum, Berilyum, Germanyum vb. İmalatı (Alaşım Dâhil)	1
25.12.04	Alüminyum Kapı, Pencere, Bunların Kasaları, Kapı Eşiği, Panjur, vb. İmalatı	1
25.61.01	Metallerin Isıl İşlem ve Anodlama, Sertleştirme, Vermikülme, vb. Yüzey İşlemleri, Elektroliz, Çinkoyla Galvanizleme veya Kimyasal İşlemlerle Metalik Kaplama (Kalay ve Nikel Kaplama Hariç) Ve Plastik, Teflon, vb. Metal Dışı Malzemelerle Kaplama Faaliyeti	1
25.99.14	Adı Metallerden İşaret Levhaları ve Tabelaları ile Rakamlar, Harfler ve Diğer Sembollerin İmalatı (Oto Plakaları Dâhil, Işıklı Olanlar Hariç)	1
26.51.04	Hız ve Mesafe Ölçümünde Kullanılan Alet ve Cihazların İmalatı (Taşıt Hız Göstergesi, Takometre, Taksimetre vb.)	1
27.40.04	Sokak Aydınlatma Donanımlarının İmalatı (Trafik Işıkları Hariç)	2
27.40.06	Işıklı Tabela, Işıklı Reklam Panosu ve Benzerlerinin İmalatı	2
27.33.02	Kablolamada Kullanılan Gereçlerin İmalatı (Fiş, Soket, Baskılı, Düğmeli vb. Anahtar; Priz, Duy, Plastikten Elektrik Boru ve Kablo Tablaları, Makine ve Cihazları İzole Edici Plastik Bağlantı Parçaları, vb.) (Elektronik Bileşenlerde Kullanılanlar Hariç)	1
28.21.10	Güneşle (Güneş Kolektörleri), Buharla ve Yağla Isıt. Sist. ile Benzeri Ocak ve Isın. Donanımları Gibi Elektriksiz Ev Tipi Isıt. Donanımlarının İmalatı	1
28.30.08	Tarımsal Amaçlı Römoork veya Yarı-Römoork İmalatı	1
28.30.09	Yumurta, Meyve ve Diğer Tarımsal Ürünlerin Temizlenmesi, Tasnif Edilmesi veya Derecelendirilmesi için Kull. Makine ve Ekipmanların İmalatı	1
29.20.02	Mot. Kara Taş. için Karoser, Kabin, Kupa, Dorse ve Dam. İm. (Otom., Kam., Kamy., Obüs, M.büs, Traktör, D. Kamyon ve Özel. Am. Mot. Kara Taş. Kar.)	1
31.01.01	Büro, Okul, İbadethane, Otel, Lokanta, Sinema, Tiyatro vb. Kapalı Alanlar için Mobilya İmalatı (Taş, Beton, Seramikten Olanlar Hariç) (Vestiyer, Dosya Dolapları, Mıhraplar, Minceberler, Kürsüler, Öğrenci Sıraları, Büro Tipi Sandalye ve Koltuklar, vb.)	1
31.01.03	Mağazalar için Tezgâh, Banko, Vitrin, Raf, Çekmeceli Dolap vb. Özel Mobilya İmalatı (Laboratuvarlar ve Teknik-Bürolar için Olanlar Hariç)	1
32.12.01	Değerli Metallerden Taka ve Mücevherlerin İmalatı (Değerli Metallerle Baskı, Yapıştırma vb. Yöntemler: Giydirilmiş Adi Metallerden Olanlar Dâhil)	12
33.12.30	Tarımsal Amaçlı Kullanılan Römoorkların Bakım ve Onarımı	1
33.12.90	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer Makinelerin Bakım ve Onarımı (Yangın Söndürme Tüplerinin Dolumu ve Tamiri Dâhil)	1
35.11.19	Elektrik Enerjisi Üretimi	17
35.13.01	Elektrik Enerjisinin Dağıtımı (Üretim Kaynğından veya İlet. Sist. Son Kullanıcıya İletim Sistemiyle Taşınan Elek. Enerjisi Dağıtım Sist. İşletilmesi)	1
41.10.01	Bina Projelerinin Geliştirilmesi (Satsa Yönelik Bina Projeleri için Mali, Teknik ve Fiziksel Araçların Bir Araya Getirilmesi Suretiyle Konut veya Diğer Amaçlı Kullanıma Yönelik Bina Projelerinin Organize Edilmesi) (Yapı Kooperatifleri Hariç)	2
41.10.02	Konut Yapı Kooperatiflerinin Faaliyetleri	2
41.10.03	İşyeri Yapı Kooperatiflerinin Faaliyetleri	3
41.20.01	İkamet Amaçlı Olmayan Binaların İnşaatı (Fabrika, Atölye vb. Sanayi Üretimini Amaçlayan Binalar ile Hastane, Okul, İşyeri, Mağaza, Alışveriş Merkezi, Lokanta, Kapalı Spor Tesisleri, Cami, Kapalı Otopark, Tuvalet, vb. İnşaatı)	58
41.20.02	İkamet Amaçlı Binaların İnşaatı (Müst. Konutlar; Birden Çok Ailenin Oturduğu Binalar, Gökdelenler vb.nin İnşaatı) (Alışıp Binaların İnşaatı Hariç)	166
41.20.05	Mevcut İkamet Amaçlı Olan veya İkamet Amaçlı Olmayan Binaların Yeniden Düzenlenmesi veya Yenilenmesi (Büyük Çaplı Revizyon)	1
42.11.01	Oto Yollar, Kara Yolları, Şehir İçi Yollar ve Diğer Araç veya Yaya Yollarının İnşaatı	1
42.11.02	Yol Yüzeylerinin Asfaltlanması ve Onarımı, Kaldırım, Kasis, Bisiklet Yolu vb.lerin İnşaatı, Yolların vb. Yüzeylerin Boyayla İşaretlenmesi, Yol Bariyeri, Trafik İşaret ve Levhaları vb.nin Kurulumu Gibi Yol, Tünel vb. Yerlerdeki Yüzey İşleri	2
42.21.03	Ana Su Şebekeleri ve Su Hatları ile Su Arıtma Tesis., Kanalizasyon Bertaraf Tesisleri ve Pompa İstasyonları İnşaatı (Sulama Sist. (Kanallar) Dâhil)	1
42.22.01	Uzun Mesafe Elektrik Hatlarının İnşaatı (Uzun Mesafe Yüksek Ger. Elekt. İletim Hatları ile Uzun Mesafe Yer-Üstü/Altı veya Deniz Altı İletim Hatları)	3
42.22.02	Enerji Santralleri İnşaatı (Hidroelektrik Santrali, Termik Santral, Nükleer Enerji Üretim Santralleri vb.)	2
42.91.04	Baraj ve Bentlerin İnşaatı	1
43.12.01	Zemin ve Arazi Hazırlama, Alanın Temizlenmesi ile Kazı ve Hafriyat İşleri (Tarımsal Arazinin Hazırlanması, Dinamitleme ve Kayaların Kaldırılması, İnşaat Tarım vb. Alanların Drenajı, Hafriyat, Kazı, Dolgu vb. İşler) (Madencilik için Yapılanlar Hariç)	6

Tablo 63: Devam

43.21.01	Bina ve Bina Dışı Yapıların (Ulaşım İçin Aydınlatma ve Sinyalizasyon Sist. Hariç) Elektrik Tesisatı, Kabloolu Televizyon ve Bilgisayar Ağı Tesisatı ile Konut Tipi Antenler (Uydu Antenleri Dâhil), Elekt. Güneş Enerjisi Kolektörleri, Elekt. Savaşçılar, Yangın ve Hırsızlık Alarm Sistemleri vb. Kurulumu	3
43.22.01	Bina Veya Diğer İnşaat Projelerinde Isıtma, Havalandırma, Soğutma Ve İklimlendirme Sistemlerinin Tesisatı (Ev Tipi Boyler (Kombi, Kazan Vb.) Ve Brülörlerin Bakım, Onarım Ve Kurulumu İle Elektriksiz Güneş Enerjisi Kolektörlerinin Kurulumu Dâhil)	6
43.29.01	Asansörlerin, Yürüyen Merdivenlerin, Yürüyen Yolların, Otomatik ve Döner Kapıların Bakım ve Onarımı Dâhil Kurulum İşleri	4
43.29.03	Isı, Ses veya Titreşim Yalıtımı ile Diğer İnşaat Tesisatı İşleri (Manitolama ve Vakumlu Temizleme Sistemlerinin Kurulumu Dâhil)	1
43.33.01	Bina ve Diğer Yapıların İç veya Dışında Yer ve Duvar Kaplama Faaliyetleri (Mermer, Mozaik, Granit, Karo ve Kaldırım Taşlarının, Parke Dahil Ahşap Yer ve Duvar Kaplamalarının Döşenmesi vb.) (Hali, Taban Muşambası ve Kağıt Kaplama Hariç)	1
43.99.05	İnşaatlarda Beton İşleri (Kalıp İçerisine Beton Dökülmesi vb.)	6
43.99.07	İnşaat İskelesi ve Çalışma Platformunu Kurma ve Sökme İşleri	2
45.11.11	Otomobillerin ve Hafif/Motorlu Kara Taşıtlarının Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Magazalarda Perakende Ticareti (Ambulans ve Minibüs Benzeri Motorlu Yolcu Taşıtları Dahil (3,5 Tondan Daha Az)) (Galericiler Dahil)	11
45.19.02	Diğer Motorlu Kara Taşıtlarının Perakende Ticareti (Kamyonlar, Çekiciler, Otobüsler, Römorklar, Yarı Römorklar, Karavanlar ve Mot. Karavanlar)	3
45.20.03	Araba Yağlama, Yıkama, Cilalama ve Benzeri Faaliyetler	1
45.20.06	Mot. Kara Taşıtlı Gn. Bakım ve Onarımı (Radyatör, Klima ve Egzoz Bak. ve On. Dâhil, Aynı İşlet. Yap. ile Elekt. Sist. Teker. ve Karoser On. Hiz. Hariç)	1
45.20.07	Mot. Kara Taşıtlarının Gen. Bak. ve On. Hizmetleri (Aynı İşlet. Mek. Elekt. Sist., Kaporta, Boya, Fren Sist., Cam, Pencere vb. Bak. ve Onar. Yapılması)	1
45.20.08	Motorlu Kara Taşıtlarına LPG Sistemi Montajı ve Bakımı Hizmetleri	1
45.31.11	Motorlu Kara Taşıtlarının Parçalarının Toptan Ticareti (Dorse, Dampere, Akü Dâhil, Motosiklet Parça ve Aksesuarları Hariç)	2
45.31.12	Motorlu Kara Taşıtlı Lastiklerinin ve Jantlarının Toptan Ticareti (Motosiklet ve Bisiklet Lastiği ve Jantları Hariç)	1
45.32.02	Mot. Kara Taşıtlı. Parç. Belirli Bir Mala Tahsis Edil. Mag. Per. Ticareti (Dorse, Dampere, Akü Dâhil, Lastik ve Camlar ile Motos. Parça ve Akses. Hariç)	8
45.32.03	Mot. Kara Taşıtlı Lastiklerinin ve Jantlarının Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Magazalarda Perakende Ticareti (Motosiklet Parça ve Aksesuarları Hariç)	2
45.32.04	Mot. Kara Taşıtlarının Aksesuarlarının Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Magazalarda Perakende Ticareti (Motosiklet Parça ve Aksesuarları Hariç)	1
45.32.90	Motorlu Kara Taşıtlarının Parça ve Aksesuarlarının Diğer Perakende Ticareti (Uzmanlaşmamış Olanlar ile İnternet, Posta, Tezgaah, Pazar vb. Yoluyla Yapılanlar) (Motosiklet Parça ve Aksesuarları Hariç)	1
46.11.02	Canlı Hayvanların Bir Ücret veya Sözleşmeye Dayalı Olarak Toptan Satışını Yapan Araçlar	4
46.13.01	İnşaat Malzemesinin Bir Ücret veya Sözleşmeye Dayalı Olarak Toptan Satışını Yapan Araçlar (İnşaat Demiri ve Kerestesi Hariç)	1
46.13.02	Kereste ve Kereste Ürünlerinin Bir Ücret veya Sözleşmeye Dayalı Olarak Toptan Satışını Yapan Araçlar	1
46.14.02	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Tarım, Makine ve Sanayi Ekipmanlarının Bir Ücret veya Sözleşmeye Dayalı Olarak Toptan Satışını Yapan Araçlar	1
46.15.02	Hırdavatçı (Nalburuya) Eşyalarının ve El Aletlerinin Bir Ücret veya Sözleşmeye Dayalı Olarak Toptan Satışını Yapan Araçlar	1
46.15.04	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Çatal-Bıçak Tak. Diğ. Kesici Alet. ve Ev Eşyalarının Bir Ücret veya Söz. Dayalı Olarak Toptan Satışını Yapan Araçlar	1
46.16.03	Giyim Eşyalarının Bir Ücret veya Sözleşmeye Dayalı Olarak Toptan Satışını Yapan Araçlar (Deri Giyim Eşyaları Hariç)	1
46.16.04	Tekstil Ürün. Bir Ücret veya Söz. Dayalı Olarak Toptan Satışını Yapan Araçlar (İplik, Kumaş, Ev Tekstili, Perde vb. Ürünler) (Giyim Eşyaları Hariç)	3
46.17.01	Gıda Maddelerinin Bir Ücret veya Sözleşmeye Dayalı Olarak Toptan Satışını Yap. Araçlar (Aracı Üretici Birlikleri Dâhil, Yaş Sebze ve Meyve Hariç)	8
46.17.02	Yaş Sebze ve Meyvelerin Bir Ücret ve Sözleşmeye Dayalı Olarak Toptan Satışını Yapan Araçlar (Kabzomalılık ve Aracı Üretici Birlikleri Dâhil)	2
46.19.01	Çeşitli Malların Bir Ücret veya Sözleşmeye Dayalı Olarak Toptan Satışını Yapan Araçlar	2
46.21.01	Hayvan Yemi Toptan Ticareti (Kuşyemi, Yemlik Kökleri, Yemlik Kıvrıkcık Lahana, Darı, Kaplıca, Yonca, Yemlik Mısır vb. ile Kepek, Kurma, Küşpe, vb.)	3
46.21.02	Tahıl Toptan Ticareti (Buğday, Arpa, Çavdar, Yulaf, Mısır, Çeltik vb.)	2
46.23.01	Canlı Hayvanların Toptan Ticareti (Celepçilik) (Kümes Hayvanları Hariç)	15
46.23.02	Canlı kümes hayvanları (Tavuk, Hindi, vb.) Toptan ticareti	3
46.31.04	Diğer Taze Meyve Sebze Toptan Ticareti (Patates Dahil)	8
46.31.09	Kavrulmuş veya İşlenmiş Kuruyemiş Toptan Ticareti (Leblebi, Kavrulmuş Fındık, Fıstık, Çekirdek vb.)	1

Tablo 63: Devam

46.32.01	Kümes Hayvanları Ve Av Hayvanları Ederinin Toptan Ticareti	1
46.32.04	Et Ürünlerinin Toptan Ticareti (Salam, Sosis, Sucuk, Pastırma vb.)	2
46.33.01	Süt Ürünleri Toptan Ticareti (İşlenmiş Süt, Süt Tozu, Yoğurt, Peynir, Kaymak, Tereyağ vb.)	8
46.33.02	Yumurta ve Yumurta Ürünleri Toptan Ticareti	1
46.34.01	Alkollü İçeceklerin Toptan Ticareti	2
46.34.02	Meyve ve Sebze Suları, Maden Suyu, Meşrubat ve Diğer Alkolsüz İçeceklerin Toptan Ticareti (Su Hariç)	2
46.36.03	Şeker Toptan Ticareti (Toz Şeker, Kesme Şeker, Kristal Şeker vb.)	1
46.37.01	Çay Toptan Ticareti	1
46.38.01	Balık, Kabuklular, Yumuşakçalar ve Diğer Su Ürünleri Toptan Ticareti	1
46.38.03	Gıda Tuzu (Sofra Tuzu) Toptan Ticareti	1
46.38.06	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer Gıda Ürünlerinin Toptan Ticareti (Doğal Bal, Malt, Hazır Yemek, Sırke vb.)	1
46.39.01	Belli Bir Mala Tahsis Edilmemiş Magazalarda Dondurulmuş Gıda Toptan Ticareti	4
46.39.02	Belli Bir Mala Tahsis Edilmemiş Magazalarda Gıda (Dondurulmamış), İçecek ve Tütün Toptan Ticareti	30
46.42.02	Ayakkabı Toptan Ticareti (Terlik, Çarık, Mes, vb. Dâhil, Spor Ayakkabıları Hariç)	1
46.42.05	Diş Giyim Eşyalarının Toptan Ticareti (İş Giyileri ile Triko Olanlar Dâhil, Kürk ve Deriden Olanlar Hariç)	1
46.43.01	Beyaz Eşya Toptan Ticareti (Buzdolabı, Çamaşır Makinesi, Bulaşık Makinesi, Fırın, Çamaşır Kurutma Makinesi vb.)	1
46.43.05	Elektrik Malzemeleri Toptan Ticareti (Kablo, Sigorta, Duy, Fiş, Priz, Ampul, Elektrik Anahtarı, Devre Kesici, Şalter, Röle, Pil, Batarya, vb.) (Endüstriyel Olanlar ile Elektrikli Makine, Cihaz ve Aletlerde Kullanılanlar Hariç)	3
46.44.02	Temizlik Malzemesi Toptan Ticareti (Deterjan, Ovma Krem ve Tozlar, Yumuşatıcılar, Arap Sabunu, vb. Dahil, Kişisel Temizlik Sabunları Hariç)	1
46.45.02	Sabun Toptan Ticareti (Kişisel Temizlik İçin)	1
46.46.01	Cerrahi, Tıbbi ve Ortopedik Alet ve Cihazların Toptan Ticareti	5
46.47.01	Mobilya ve Mobilya Aksesuarları Toptan Ticareti (Yatak Dâhil)	2
46.49.03	Kırtasiye Ürünleri Toptan Ticareti	2
46.49.06	Müzik Aletleri Toptan Ticareti	2
46.49.12	Hediyelik Eşya Toptan Ticareti (Pipo, Tespil, Bakır Süs Eşyaları, İmitasyon Takılar Dâhil)	1
46.51.01	Bilgisayar, Bilgisayar Çevre Birimleri ve Yazılımlarının Toptan Ticareti (Bilgisayar Donanımları, POS Cihazları, ATM Cihazları vb. Dahil)	1
46.61.02	Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık Makine ve Ekipmanları ile Aksam ve Parçalarının Toptan Ticareti (Traktör, Tarımsal Römork, Pulluk, Gübre Yayma Makinesi, Milbzer, Biçer Döver, Süt Sağma Makinesi, Kümes Hayvanları Makineleri, Arıcılık Makineleri, vb.)	17
46.71.01	Sıvı Yakıtlar ve Bunlarla İlgili Ürünler: Top. Ticareti (Ham Petrol, Ham Yağ, Mazot, Benzin, Biodizel, Fuel Oil, Gaz Yağı, Mad. Yağlar, Gres Yağları vb.)	1
46.71.02	Katı Yakıtlar ve Bunlarla İlgili Ürünler: Top. Ticareti (Linyit, Taş Kömürü, Odun Kömürü, Kok Kömürü, Yakacak Odun vb.)	4
46.71.03	Gazlı Yakıtlar ve Bunlarla İlgili Ürün. Top. Ticareti (LPG (Bütan ve Propan), Tüpgaz, Dgaz (LNG, CNG) vb. Dâhil, Şebeke Üzerinden Yapılanlar Hariç)	3
46.72.08	Demir/Çelikten Haddelenmiş/Soğuk Çekilmiş Yassı Ürünlerin Toptan Ticareti	1
46.73.05	Banyo Küvetleri, Lavabolar, Eviyeler, Klozet Kapakları, Tuvalet Taşı ve Rezervuarları ile Seramikten Karo ve Fayans vb. Sıhhi Ürünlerin Toptan Ticareti (Seramik, Cam, Mermer, Plastik, Mermerit, Demir, Çelik, Bakır veya Alüminyum vb.)	1
46.73.07	Çimento, Alçı, Harç, Kireç, Mozaik vb. İnşaat Malzemeleri Toptan Ticareti	3
46.73.08	Tuğla, Kiremit, Briket, Kaldırım Taşı vb. İnşaat Malzemeleri Toptan Ticareti	3
46.73.09	Taş, Kum, Çakıl, Micir, Kil, Kaolin vb. İnşaat Malzemeleri Toptan Ticareti	1
46.73.16	Beton, Çimentodan ve Suni Taştan Prefabrik Yapıların, Yapı Elemanlarının ve Diğer Ürünlerin Toptan Ticareti	2
46.74.01	Hırdavat (Nalburıye) Malzemesi ve El Aletleri Toptan Ticareti (Çivi, Raptiye, Vida, Adı Metalden Kilit, Mentese, Bağlantı Parçası, Çekici, Testere, Pense, Tormavida, Takım Tezgâhı Uçları, Çengel, Halke, Perçin, vb.)	5
46.74.07	Tarım ve Ormancılık Alet ve Malzemeleri Toptan Ticareti (Balta, Kazma, Orak, Tırpan, vb. Dâhil, Tarımsal Amaçlı Makine ve Ekipmanlar Hariç)	2

Tablo 63: Devam

46.75.02	Suni Gübrelerin Toptan Ticareti (Gübre Mineralleri, Gübre ve Azot Bileşikleri ve Turba ile Amonyum Sülfat, Amonyum Nitrat, Sodyum Nitrat, Po-tasyum Nitrat vb. Dâhil, Nitrik Asit, Sülfonitrik Asit ve Amonyak Haric)	1
46.76.05	Sanayide Kullanım Amaçlı Plastik Poşet, Çanta, Torba, Çuval, vb. Ambalaj Malzemelerinin Toptan Ticareti	1
46.90.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmemiş Mağazalardaki Toptan Ticaret (Çeşitli Malların Toptan Satış) (Bir Başka Ülkeye Yapılan Toptan Ticaret Haric)	1
46.90.04	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmemiş Mağazalardaki Bir Başka Ülkeye Yapılan Toptan Ticaret (Çeşitli Malların Toptan Satış)	6
47.11.01	Bakikal ve Marketlerde Yapılan Perakende Ticaret (Belirli Bir Mala Tahsis Edilm. Mağazalarda Gıda, İçecek veya Tütün Ağırlıklı Perakende Ticaret)	74
47.11.02	Süpermarket ve Hipermarketlerde Yapılan Per. Ticaret (Belirli Bir Mala Tahsis Edilm. Mağazalarda Gıda, İçecek veya Tütün Ağırlıklı Per. Ticaret)	10
47.19.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmemiş Mağazalarda Yapılan Diğer Perakende Ticaret (Giyim Eşyası, Mobilya, Bilgisayar, Hırdavat, Kozmetik, Mücevher, Oyuncak vb. Reyonları Olan Mağazalar (Gıda, İçecek ve Tütün Ağırlıklı Olmayanlar))	6
47.21.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Taze Sebze ve Meyve Perakende Ticareti (Manav Ürünleri ile Kültür Mantarı Dâhil)	5
47.21.05	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Kuruyemiş Perakende Ticareti	1
47.22.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Et Perakende Ticareti (Sakatatlar, Av ve Kümes Hayvanı Etleri ile Kasaplar Dâhil)	6
47.23.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Balık, Kabulü Hayvanlar ve Yumuşakçaların Perakende Ticareti (Canlı, Taze, Soğutulmuş ve Dondu-rulmuş Olanlar ile Balık Filetosu Gibi Bunlardan Yapılan Ürünler Dâhil)	1
47.24.01	Bel. Bir Mala Tahsis Edil. Mağazalarda (Büfeleer Dâhil) Ekmek, Pas. ve Unlu Mam. Per. Ticareti (Ekmek, Bisküvi, Pasta, Çörek, Dondurma Külahı Vb.)	5
47.25.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda (Büfeleer Dâhil) Alkollü ve Alkolsüz İçeceklerin Perakende Ticareti (Raki, Bira Gibi Alkollü İçkiler ile Meyve Suyu, Şıra, Şalgam Suyu, Gazlı İçecekler Vb. Dâhil (İçme Suyu Haric))	3
47.26.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edil. Mağazalarda (Büfeleer Dâhil) Tütün ve Tütün Ürünleri Per. Ticareti (Nargile Tütünü, Pipo Tütünü, Sigara, Puro Vb.)	2
47.29.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Süt ve Süt Ürünleri Perakende Ticareti	27
47.29.06	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Hububat, Un ve Zahir Ürünleri Perakende Ticareti (Bulgur, Pirinç, Mısır, vb)	15
47.29.90	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer Gıda Ürünlerinin Perakende Ticareti (Hazır Yemek, Gıda Tuzu, Sos, Maya, Çorba, Pekmez, Reçel, Fındık Ezmesi, Makarna, Bal, Ev Hayvanı Yemleri vb.)	2
47.30.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Motorlu Kara Taşıtı ve Motosiklet Yaktının (Benzin, Mazot, Dizel, Biodizel, LPG, CNG vb.) Per. Ticareti	59
47.30.02	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Motorlu Kara Taşıtları İçin Yağlama ve Soğutma Ürünler Perakende Ticareti (Madeni Yağ, Antifriz vb.)	1
47.41.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Bilgisayarların, Çevre Donanımlarının ve Yazılımların Per. Ticareti (Video Oyun Konsolları Dâhil)	2
47.42.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Telekomünikasyon Teçhizatının Perakende Ticareti (Telefon, Cep Telefonu, Faks vb.)	8
47.51.03	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Tuhafiyeye Ürün. Per. Ticareti (İğne, Dikiş İpliği, Orlon, Dügme, Fermuar, Çıtçı, Fisto, Dantel, Gıpur vb.)	3
47.51.05	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Evde Kullanılan Tekstil Takımları ve Çeşitli Tekstil Malzemesinden Ev Eşyaları Perakende Ticareti (Çarşaf, Yatak Takımı, Yastık Kılıfı, Masa Örtüsü, Havlu, Battaniye, Yorgan, Diğer Mefruşatlar vb.)	7
47.52.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Çimento, Alçı, Harç, Kireç, Tuğla, Kiremit, Briket, Taş, Kum, Çakıl vb. İnşaat Malzemeleri Per. Ticareti	6
47.52.02	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Hırdavat (Nalburkiye) Malzemesi ve El Aletleri Perakende Ticareti (Çivi, Vida, Kilit, Mentеше, Çekici, Testere, Pense, Tornavida, Takım Tezgahı Uçları, Perçin, vb.) (Tarım ve Bahçecilik El Aletleri Dâhil)	12
47.52.03	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Boya, Vernik ve Lak Perakende Ticareti	3
47.52.09	Belirli Bir Mala Tahsis Edil. Mağ. Plas. Kapı, Pen. ve Bun. Kasaları ile Kapı Eşikleri, Panjurlar, Jaluziler, Storlar ve Ben. Eşya. Per. Tic. (PVC Ol. Dâhil)	5
47.52.10	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Ağacın İlk İşlemesinden Elde Edilen Ürünlerin Perakende Ticareti (Kereste, Ağaç Talaşı ve Yöngası, Kontrplak, Yonga ve Lifli Levhalar (MDF, Sunta vb.)), Parke, Ahşap Varil, Fiç ve Diğer Muhafazalar, vb.)	6
47.52.11	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Banyo Küveti, Lavabo, Klozet Kapağı, Tuvalet Taşı ve Rezervuarı ile Seramikten Karo ve Fayans vb. Sihhi Ürünlerin Perakende Ticareti (Seramik, Cam, Mermerit, Plastik, Demir, Çelik, Bakır vb. Dâhil, Mermer Haric)	1
47.52.13	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Demir/Çelikten Bar ve Çubukların, Profilin, Tüp ve Boruların Perakende Ticareti	1
47.52.17	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Ahşap Kapı, Pencere ve Bunların Kasaları ile Kapı Eşiklerinin Perakende Ticareti	2
47.53.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Perde, İç Stor, Perde veya Yatak Saçağı ve Farbelası Perakende Ticareti	3
47.53.02	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Halı, Kilim ve Diğer Tekstil Yer Döşemeleri Perakende Ticareti (Keçeden Olanlar Dâhil)	6

Tablo 63: Devam

47.54.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Beyaz Eşya ve Elektrikli Küçük Ev Aleti Perakende Ticareti (Buzdolabı, Çamaşır Makinesi, Su Isıtıcı, Ventilator, Davlumbaz, Tost Makinesi, Mutfak Robotu, vb.) (Radyo, Televizyon ve Fotoğrafçılık Ürünleri Hariç)	12
47.54.03	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Evde Kullanım Amaçlı Elektrik Tesisat Malzemesi Perakende Ticareti (Transformator; Sigorta, Röle, Pli ve Batarya, Elektrik Akümülatörü, Koaksiyel Kablo, Elektrik İletkenleri, Anahtar, Duy, Bys, Fiş, Priz, vb.)	5
47.54.90	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Bys. Elektrikli Ev Aletleri Perakende Ticareti (Ev Tipi Hırsız ve Yangın Alarmı, Tıraş, Dikiş, Dokuma ve Örgü Makinesi, Fırın, Soba, Radyator, Ev Tipi Klima vb.) (Radyo, TV ve Fotoğrafçılık Ürünleri Hariç)	6
47.59.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Elektrikli Olmayan Ev Aletleri ile Çatal Bıçak Takımı, Tabak-Çanak, Cam Eşya, Porselen ve Çömlek Ürünleri Gibi Ziaccıyıcı Ürünlerinin Perakende Ticareti (Metal Tabak-Çanak Hariç)	2
47.59.02	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Aydınlatma Teçhizatı Perakende Ticareti (Lambalar, Aydınlatma Armatürleri, Avize, Abajur, Işıklı Tabela, Portatif Elektrik Lambaları vb.) (Elektrik Malzemeleri Hariç)	1
47.59.03	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağaz. Ev Mob. ve Aksesuarlarının Per. Tic. (Baza, Somya, Karyola Dâhil, Hasır ve Sepetçi Söğüdü Gibi Malz. Ol. Hariç)	18
47.62.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Kırtasiye Ürünlerinin Perakende Ticareti	5
47.62.03	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda (Büfeler Dâhil) Gazete ve Dergilerin Perakende Ticareti	1
47.64.90	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Diğer Spor Malzemelerinin Perakende Ticareti (Paraşütler, Rotoşütler, Çankurtaran Yelekleri, Çankurtaran Simitleri, Spor Amaçlı İp ve Organlar, Bincilik Kamçuları, Kayak ve Patenler vb.)	1
47.71.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Bebek ve Çocuk Giyim Eşyası Perakende Ticareti (Bebek İç Giyim Eşyası Dâhil)	1
47.71.04	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağaz. Diğ. Dış Giy. Per. Sat. (Paltó, Kaban, Anorak, Takım Elbise, Çeket, Pant., Şort (Tekstil Kum. veya Örgü ve Tığ İşli))	28
47.71.05	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda İç Giyim ve Çorap Perakende Ticareti (Çömlek, Külot, Slip, Gececik, Pijama, Bornoz, Ropdöşambur, Kombinezon, İç Etek, Jüpon, Sabahlık, Atlet, Familia, Sütyen, Korse, Tişört, Külotlu Çorap, Tayt, vb.)	2
47.72.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağaza. Ayakkabı, Terlik vb. Per. Ticareti (Kavafiye Dahil, Spor Ayakkabıları ile Tamamı Tekstilden Olanlar Hariç)	4
47.72.90	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağaz. Başka Yer. Sınıflar. Deriden veya D. Bileşimlerinden Diğ. Ür. Per. Tic. (Deri veya D. Bileşimli Giy. Eşyası Hariç)	1
47.73.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda İnsan Sağlığına Yönelik Eczacılık Ürünlerinin Perakende Ticareti	1
47.75.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Kozmetik ve Kişisel Bakım Malzemelerinin Perakende Ticareti (Diş Fırçaları, Saç Fırçaları, Elektriksiz Tıraş Makineleri, Jilet, Ustura, Parfümeri Ürünleri ve Kolonya, Doğal Sünger, Sabun Dâhil)	1
47.76.03	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağaz. Gübre ve Ziraat Kim. Ür. Per. Tic. (Turba, Kim. Gübreler, Hayv. veya Bit. Gübreler, Haşere İlaç., Yab. Ot İlaçları vb.)	1
47.77.01	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağaz. Altın ve Diğ. Değ. Metal. Takı, Eşya ve Mücev. Per. Ticareti (Kuyum. Ür. Per. Tic. Dâhil, Gümüşten Olanlar Hariç)	7
47.78.02	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Kömür ve Yakacak Odun Perakende Ticareti	15
47.78.08	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağaz. Büro Mak. ve Ekip. Per. Tic. (Hes. Mak., Daktilolar, Fot. Makineleri, Tar. ve Faks Cihazları, Çizim Masaları vb.)	1
47.78.10	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Evlerde Kullanılan Tüpgaz Perakende Ticareti	6
47.78.22	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Fotoğrafçılık Malzemeleri ve Aletlerinin Perakende Ticareti	1
47.78.28	Belirli Bir Mala Tahsis Edilmiş Mağazalarda Canlı Büyükkbaş Hayvanların Perakende Ticareti (Ev Hayvanları Hariç)	1
47.81.03	Tezgâhlar ve Pazar Yerleri Vasıtasıyla Et ve Et Ürünleri (Sucuk, Salam, Pastırma, Kümes Hayvan Eti, vb.) Per. Ticareti (Seyyar Satıcılar Hariç)	1
47.81.06	Tezgâhlar ve Pazar Yerleri Vasıtasıyla Sigara, Tütün vb. Perakende Ticareti (Seyyar Satıcılar Hariç)	1
47.91.14	Radyo, TV, Posta Yoluyla veya İnternet Üzerinden Yapılan Perakende Ticaret	2
47.99.11	Mağaza, Tezgâh, Pazar Yeri Dışında Yapılan Perakende Ticaret (Ev Ev Dolaşarak veya Komisyoncular Tarafından Perakende Olanak Yapılanlar)	1
49.31.06	Mimibüs ve Dolmuş ile Yapılan Şehir İçi ve Banliyö Yolcu Taşımacılığı (Belirlenmiş Güzeğâhlarda)	5
49.31.90	K. Yolu Taşım. ile Yap. Diğ. Ş. İçi ve Banliyö Y. Taşımacılığı (Trolleybüs, vb. Dâhil, H. Obüsü, M.büs, Bel. Obüsü ile H.alam Obüsü Har.) (Belir. Güzer.)	2
49.39.01	Ş. Ar. Tar. K. Yolu Yolcu Taşım. (Ş. Ar. Obüs ve Tramvay, Ş. Arası Per. ve O. Ser. vb. Dahil, Ş. İçi ve Ş. Ar. H.alam Ser. ile Ş. İçi H.alam Obüsleri Hariç)	17
49.39.03	Şehir İçi, Banliyö ve Kursal Alanlarda Kara Yolu ile Personel, Öğrenci, vb. Grup Taşımacılığı (Şehir İçi Personel ve Okul Servisleri, vb.)	2
49.39.04	Kara Yolu (Otobüs, vb.) ile Uluslararası Yolcu Taşımacılığı	1
49.39.06	Sürücüsü ile Birlikte Obüs, M.büs vb. Kiralama (Belirlenmemiş Güzer. İçin) ile Geziler İçin K. Yolu Yolcu Tış. (Şehir Turu Otob., Gezi Otob. vb. Dâhil)	1
49.41.01	Karayolu ile Şehir İçi Yük Taşımacılığı (Gıda, Sıvı, Kuru Yük, vb.) (Gaz ve Petrol Ürünleri Hariç)	3

Tablo 63: Devam

49.41.02	Kara Yolu ile Şehirler Arası Yük Taşımacılığı (Gıda, Sıvı, Kuru Yük, vb.) (Gaz ve Petrol Ürünleri Hariç)	16
49.41.03	Kara Yolu ile Uluslararası Yük Taşımacılığı (Gıda, Sıvı, Kuru Yük, vb.) (Gaz ve Petrol Ürünleri Hariç)	3
49.41.05	Kara Yolu ile Canlı Hayvan Taşımacılığı (Çiftlik Hayvanları, Kümes Hayvanları, Vahşi Hayvanlar vb.)	1
49.41.06	Şoförü ile Birlikte Kamyon ve Diğer Motorlu Yük Taşıma Araçlarının Kiralanması	1
49.42.01	Kara Yolu Taşımacılığı ile Ev ve İş Yerlerinin Taşınması (Evden Eve Nakliyat, vb.)	1
52.10.04	Petrol, Petrol Ürünleri, Kimyasallar, Gaz, vb. Depolama ve Antrepoculuk Faaliyetleri	1
52.21.04	Kara Yolu Taşımacılığı ile İlgili Özel ve Ticari Araçlar İçin Çekme ve Yol Yardımı Faaliyetleri	1
52.21.07	Otopark ve Garaj İşletmeciliği (Bisiklet Parkları ve Karavanların Kışın Saklanması Dahil)	1
52.21.09	Kara Yolu Yolcu Taşımacılığına Yönelik Otobüs Terminal Hizmetleri	3
52.21.10	Kara Yolu Yolcu Taşımacılığına Yönelik Otobüs, Minibüs ve Taksi Duraklarının İşletilmesi (Otobüs Terminal Hizmetleri Hariç)	1
52.21.13	Yolcu Taşımacılığı Kooperatiflerinin Faaliyetleri	7
52.21.90	Kara Taşımacılığı Destekleyici Diğer Hizmetler (Kamyon Terminal İşletmeciliği Dahil)	2
52.23.04	Havaalanı İşletmeciliği (Uçak Pisti İşl., Y. Terminali ve Hiyolu Şirket. Kendi Bilet Satış Hiz. Dahil; H. Alanı Yer. Hiz. ve Bilet Acentelerinin Faal. Hariç)	1
52.24.10	Kara Yolu Taşımacılığıyla İlgili Kargo Yükleme Boşaltma Hizmetleri	1
52.29.04	Gümrük Komisyoncularının Faaliyetleri	1
52.29.06	Kara Yolu Yük Nakliyat Acentelerinin Faaliyetleri	2
52.29.07	Kara Yolu Yük Nakliyat Komisyoncularının Faaliyetleri	1
52.29.09	Yetkili Gümrük Müşavirliği veya Gümrük Müşavirliği	1
53.20.09	Kurye Faaliyetleri (Kara, Deniz ve Hava Yolu ile Yapılanlar Dahil, Evrensel Hizmet Yükümlülüğü Altında Postacılık Faaliyetleri Hariç)	1
53.20.10	Paket ve Koli Gibi Kargo, Toplu, Sınıfları, Taşın. ve Dağı. Faaliyetleri (Dökme Yükleme ve Evrensel Hiz. Yüktüm. Altında Postacılık Faaliyetleri Hariç)	4
55.10.02	Otel vb. Konaklama Yer. Faaliyetleri (Günlük Tem. ve Yatak Yapma Hiz. Sağl. Yerl. Faal.) (Kendi Müş. Restoran Hiz. Verm. ile Devre Mülekler Hariç)	17
55.10.05	Otel vb. Konaklama Yer. Faaliyetleri (Günlük Tem. ve Yatak Yapma Hiz. Sağl. Yerl. Faal.) (Kendi Müş. Restoran Hiz. Vermen. ile Devre Mülekler Hariç)	3
55.90.01	Öğrenci ve İşçi Yurtları, Pansiyonlar ve Odası Kiralanan Evlerde Yapılan Konaklama Faaliyetleri (Tatil Amaçlı Olanlar Hariç)	3
55.90.02	Misafirhaneler, Ordu Evi, Polis Evi ve Öğretmen Evleri ile Eğitim ve Dinlenme Tesisleri Gibi Konaklama Yerlerinin Faaliyetleri	1
56.10.08	Diğer Lokanta ve Rest. (İçkili ve İçkisiz) Faaliyetleri (Garson Ser. Sun. ile Self Servis Sun. Dahil, İml. ve Al Götür Tes. Faal. ile Seyyar Olanlar Hariç)	15
56.10.09	Pastanelerin ve Tatlıcılığın (Sütlü, Şerbetli vb.) Faaliyeti (Garson Ser. Sun. ile Self Sr. Sun. Dahil, İml. ve Al Götür Tes. Faal. ile Seyyar Olanlar Hariç)	1
56.10.18	Oturacak Yeri Olan Fast-Food (Hamburger, Sandviç, Tost vb.) Satış Yerleri (Büfeler Dahil) Tarafından Sağ. Yemek Hazırlama ve Sunum Faaliyetleri	1
56.10.19	Yiyecek Ağırıklı Hizmet Veren Kafeler ve Kafeteryaların Faaliyetleri	5
56.29.01	Kantinlerin Faaliyetleri (Spor, Fabrika, Okul veya İşyeri Kantinleri, vb.)	4
56.29.90	Dişarıya Yemek Sunan Diğ. İşlet. Faaliyetleri (Spor, Fabrika, İşyeri, Üni., vb. Mensupl. İçin Tabldot Ser. vb. Dahil, Özel Günlerde Hiz. Verenler Hariç)	2
56.30.02	Çay Ocakları, Kiraathaneler, Kahvehaneler, Kafeler (İçecek Ağırıklı Hiz. Veren), Meyve Suyu Salonları ve Çay Bahçelerinde İçecek Sunum Faaliyeti	4
58.13.01	Gazetelerin Yayınlanması (Haftada En Az Dört Kez Yayınlananlar) (Reklam Gazeteleri Dahil)	3
60.10.09	Radio Yayıncılığı (Radio Yayın Stüdyoları vb.)	1
60.20.01	Televizyon Programcılığı ve Yayıncılığı Faaliyetleri	1
61.90.90	Bys. Diğ. Telekom. Faaliyetleri (Uydu dan İzl, İlet. Telemetresi vb. Uzm. Ger. Telekom. Uyg. Sağl, Çevrim İçi İnt. Erjişimi Sağl, VOIP Sağlanması, vb.)	1
62.02.01	Bilgisayar Danışmanlık Faaliyetleri (Donanım Gereksinimleri Gibi Donanım İlgili Bilişim Konularında Uzman Görüşü Sağlanması, Bilgisayar Ge-reksinimlerinin Belirlenmesi, Bilgisayar Sistemlerinin Planlanması ve Tasarlanması vb.)	2
63.91.01	Haber Ajanslarının Faaliyetleri (Medya İçin Haber, Resim ve Röpörtaj Tedarik Eden Haber Bürosu ve Haber Ajanslarının Faaliyetleri)	1
64.19.01	Bankaların Faaliyetleri (Katılım Bankaları, Tasarruf Bankaları, Kredi Birlikleri vb. Dahil, Merkez Bankası ve Yatırım Bankaları Hariç)	29
64.92.04	Tarım Kredi Kooperatiflerinin Kredi Verme Faaliyetleri	9

Tablo 63: Devam

65.12.13	Hayat Sigortası Dışındaki Sigortacılık Faaliyetleri (Sağlık, Yangın, Motorlu Taşıt, Konut, Tarım, Denizcilik, Havacılık, Kazı, Doğal Afet, Ulaştırma, Nakliyat, Para Kaybı, Borçlanma, Mali Sorumluluk, vb.)	7
66.19.06	Esnaf ve Sanatkarlar Kredi Kefalet Kooperatiflerinin Kredi Aracılık Faaliyetleri ile Kredi Garantisi Fonunun Faaliyetleri	4
66.22.01	Sigorta Acentelerinin Faaliyetleri	14
68.10.01	Kendine Ait Gayrimenkulün Alım Satılması (Kendine Ait Binalar, Devre Mülkler, Araziler, Müstakil Evler, vb.)	1
68.20.02	Kendine Ait veya Kiralanan Gayrimenkullerin Kiraya Verilmesi veya Leasing (Kendine Ait Binalar, Devre Mülkler, Araziler, Müstakil Evler, vb.)	4
68.31.01	Gayrimenkul Acentelerinin Faaliyetleri (Gayrimenkul Ücret veya Söz. Tem. Dayalı Olarak Satın Alınması ve Kiralanmasında Aracılık, vb.)	3
68.31.02	Bir Ücret veya Sözleşmeye Dayalı Olarak Yapılan Gayrimenkul Danışmanlık ve Ekspertiz Faaliyetleri	1
68.32.03	Bir Ücret veya Sözleşmeye Dayalı Olarak Yapılan Kıra Toplama Faaliyetleri	1
70.22.02	İşletme ve Diğer İdari Danışmanlık Faaliyetleri (Bir Organizasyonun Stratejik, Mali, Pazarlama, Üretim, İş Süreçleri, Proje vb. Yönetim Hizmetleri ile Ticari Marka ve İmtiyaz Konularında Danışmanlık)	6
71.11.01	Mimarlık Faaliyetleri ve Mimari Danışmanlık Faaliyetleri	8
71.12.01	Yer-Yüzeynin Araştırılması ve Harita Yapımına Yönelik Mühendislik Faaliyetleri (Jeodezik, Fotogrametrik ve Hidrografik Ölçüm Yapma, Topografya Hizmetleri ile Yol, Kadaströ, Topografik, vb. Haritaların Hazırlanması)	4
71.12.03	Bina Projelerine Yönelik Mühendislik ve Danışmanlık Faaliyetleri	26
71.12.04	Jeolojik, Jeofizik ve İlgili Arş. ve Dan. Hiz. Yön. Müh. Faaliyetleri (Mad. Yatağı, Yer Altı Toprak Oluşumu, vb. Hiz.) (Petrol ve D.gaz İçin Olanlar Hariç)	1
71.12.06	Ulaştırma Projelerine Yönelik Müh. ve Dan. Faaliyetleri (Karayolu, Köprü, Tünel, D. Yolları, Halamı, Petrol ve Gaz Taşımacılık Projeleri, Liman vb.)	1
71.12.09	Enerji Projelerine Yönelik Mühendislik ve Danışmanlık Faaliyetleri (Kömür, Petrol ve Gaz Gibi Enerji Yakıtları Kullanılanlar ile Nükleer, Su, Güneş, Rüzgâr ve Diğer Enerjiler İçin Santraller ve Enerji İletim ve Dağıtım Hatlarına Yönelik Hizmetler)	1
71.12.10	Mühendislik Danışmanlık Hizmetleri (Bir Projeye Bağlantılı Olarak Yapılanlar Hariç)	6
71.12.11	Yapı Denetim Kuruluşları (A Sınıfı)	3
71.12.90	Diğer Projelere Yön. Müh. ve Danış. Faal. (Telekom. ve Yayın. Projeleri, D.gaz ve Buhar Dağ. Projeleri ve Diğ. ile İnş. Projelerinin Yönetimi Dâhil)	4
71.20.09	Fiziksel Özellikler Konusunda Teknik Test ve Analiz Faaliyetleri (Metal, Plastik, Tekstil, Beton ve Diğer Maddelerin Mukavemeti, Esnekliği, İletkenliği Gibi Fiziksel Özellikleri ile Gerilim, Sertlik, Darbe Direnci vb. Test ve Analiz Faaliyetleri)	3
73.11.01	Reklam Ajans. Faaliyetleri (Kull. Med. Seçimi, Rek. Tasarımı, Söz. Yazılması, Rek. Filmleri İçin Sen. Yazımı, Satış Nokt. Rek. Ürün. Göst. ve Sun. vb.)	2
73.11.03	Reklam Arac. ve Eşantiyonların Dağıtımını ve Teslimi Faaliyetleri	1
74.20.22	Tüketicilere Yönelik Fotoğrafçılık Faaliyetleri (Pasaport, Okul, Düğün vb. İçin Vesikalık ve Portre Fotoğrafçılığı vb.)	2
74.30.12	Tercüme ve Sözlü Tercüme Faaliyetleri (Yeminli Tercüme Büroları, Mütercimlik ve Tercümanlık Faaliyetleri vb. Dâhil)	1
74.90.90	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler (Çevre Danışmanlığı, Güvenlik Danışmanlığı, Matematikçiler, İstatistikçiler, Agronomlar vb. Tarafından Verilen Danışmanlık Hizmetleri, Patent Aracılığı vb.)	2
77.11.01	Mot. Hafif Kara Taşıt. ve Araba. Sürücüsüz Ol. Kira. ve Leasing (3.5 Tondan Daha Az Ol. Otom., Kamyonet, vb. Dâhil, Motos. Hariç) (Fin. Leas. Hariç)	4
78.30.03	Diğer İnsan Kaynaklarının Sağlanması (Uzun Süreli Çalışma Dönemleri İçin Personel Sağlanması Hizmetleri)	2
79.11.01	Seyahat Acentesi Faaliyetleri (Hava Yolu, Deniz Yolu, Kara Yolu, Demir Yolu Ulaşımı İçin Bilet Rezervasyon İşlemleri ve Bilet Satışı, Seyahat, Tur, Ulaşım ve Konaklama Hizmetlerinin Toptan veya Perakende Satışı, vb.)	7
79.12.01	Tur Operatörü Faaliyetleri (Turların Düzenlenmesi)	2
79.90.90	Bys. Diğer Rezerv. Hizm. ve İlgili Faaliyet. (Devre Mülk Takas Faal., Turizmci Artırma Faal., vb. Dahil, Sey. Acente. ve Tur Operatörlerinin Faal. Hariç)	1
80.10.05	Özel Güvenlik Faaliyetleri (Şirketlerce Zırlı Araç Sağlama, Para, vb. Değerli Şeylerin Toplanması ve Dağıtımını, Koruma ve Devriye, Araç Park Kontrol, Koruma Köpeği Eğitimi, Parmak İzi Tespiti vb. Dâhil, Kamu Güvenliği Hariç)	3
81.10.01	Tesis Bünyesindeki Kombine Destek Hizmetleri (İşletme veya Tesis Bünyesinde Temizlik, Bakım, Çöplerin Bertarafı, Koruma ve Güvenlik, Posta Dağıtım, Çamaşırhane, Resepsiyon vb. Yardımcı Hizmet ve Görevlerin Bir Den Fazlasının Sağlanması)	1
81.21.01	Bina. Gen. Tem. (Daire, Apart., Büro, Fabrika, Kurum, Mağaza vb. Her Türü Bn. Gen. Tem. Dâhil, Pen., Baca, San. Mak., vb. Uzman. Tem. Faal. Hariç)	19
81.29.03	Park ve Caddelerin Süpürülerek Yıkılması, Temizlenmesi Faaliyetleri	1

Tablo 63: Devam

81.30.01	Gürültü, Rüzgâr, Erozyon, Yansıma, vb.ne Karşı Konuyucu Bitkilerin Dikimi ve Bakımı	1
81.30.90	Diğer Çevre Düzenlenmesi ve Bakımı ile Peyzaj Projelerinin Uygulanması Faaliyetleri (Park, Bahçe ve Yeşil Alanların Dikimi, Bakım ve Onarımı)	2
82.20.01	Çağrı Merkezlerinin Faaliyetleri	1
82.92.01	Tehlikesiz Ürünleri Paketleme Faaliyetleri (Bir Ücret veya Sözleşme Temelinde Yiyecek, İçecek Dâhil Sıvıların Şişelenmesi, Katı Maddelerin Paketlenmesi, Etiketleme, Damgalama, Marka Basma, Paket Ambalajlama, vb.)	1
82.99.08	İş Takipçiliği Faaliyeti	1
84.12.11	Eğitime İlişkin Kamu Yönetimi Hizmetleri	7
85.10.01	Kamu Kurumları Tarafından Verilen Okul Öncesi Eğitim Faaliyeti (Okula Yönelik Eğitim Verilmeyen Gündüz Bakım (Kres) Faaliyetleri Hariç)	1
85.10.02	Özel Öğretim Kurumları Tarafından Verilen Okul Öncesi Eğitim Faaliyeti (Okula Yön. Eğitim Verilmeyen Gündüz Bakım (Kres) Faaliyetleri Hariç)	2
85.31.14	Özel Öğretim Kurumları Tarafından Verilen Genel Ortaöğretim (Ortaokul/Lise) Faaliyeti (Engellilere Yönelik Verilen Eğitim Hariç)	5
85.32.12	Özel Öğretim Kurumları Tarafından Verilen Fiziksel veya Zihinsel Engellilere Yönelik Teknik ve Mesleki Ortaöğretim (Ortaokul/Lise) Faaliyeti	1
85.32.90	Mesleki Amaçlı Eğitim Veren Diğer Kursların Faaliyetleri	1
85.42.03	Özel Öğretim Kurumları Tarafından Verilen Yükseköğretim Faaliyeti (Yükseköğretim Düzeyinde Eğitim Sağlayan Konservatuvarlar Dâhil)	1
85.53.01	Sürücü Kursu Faaliyetleri (Ticari Sertifika Veren Sürücülük, Havacılık, Yelkencilik, Gemicilik Eğitimi Hariç)	4
85.59.05	Orta Öğretim, Yüksek Öğretim, Kamu Personeli vb. Sınavlara Yönelik Kurs ve Eğitim Merkezlerinin Faaliyetleri	8
85.59.09	Dil ve Konuşma Becerileri Eğitimi Veren Kursların Faaliyetleri (Temel, Orta ve Yükseköğretim Düzeyinde Verilen Eğitim Hariç)	2
85.60.02	Eğitimi Destekleyici Faaliyetler (Eğitim Rehberlik, Danışmanlık (Yurt Dışı Eğitim Danışmanlığı Dahil), Test Değerlendirme, Öğrenci Değişim Programlarının Organizasyonu, Yapırak Test ve Soru Bankası Hazırlama Gibi Eğitimi Destekleyen Öğretim Dışı Faaliyetler)	2
86.21.04	Özel Muayenehanelerde Sağlanan Yatılı Olm. Gen. Hek. Uyg. Faaliyetleri (Hast. ve Pol. Faal. ile Ebe, Hemşire ve Fizyoter. Paramedikal Faal. Hariç)	1
86.21.90	Diğer Yatılı Olmayan Genel Hekimlik Uygulama Faaliyetleri (Ev, İş Yeri, Okul vb. Yerlerde Sağ. Dâhil, Ebe, Hemşire ve Fizyoter. Param. Faal. Hariç)	2
86.23.03	Özel Muayenehanelerde Sağlanan Diş Hekimliği Uygulama Faaliyetleri (Yat. Hastane Faal. ile Diş Hiyemistleri Gibi Param. Diş Sağ. Pers. Faal. Hariç)	2
86.90.06	Fizyoterapi Hizmetleri (Tıp Doktorları Dışında Yetkili Kişilerce Sağlanan Fizyoterapi, Ergoterapi vb. Alanlardaki Hizmetler) (Hastane Dışı)	2
86.90.10	Tıbbi Laboratuvarların Hizmetleri (Adli Tıp ve Diş Laboratuvarlarının Faaliyetleri Hariç) (Hastane Dışı)	1
88.91.01	Çocuk Gün. Bakım (Kres) Faaliyetleri (Eng. Çocuklar İçin Ol. ile Bebek Bak. Dâhil) Okul Ön. Eğt. Faal. ile Çocuk Kulüp. (6 Yaş ve Üz. Çoc. İçin) Hariç)	1
88.99.09	Barnacak Yer Sağlanmaksızın Çocuk ve Gençlere Yön. Rehab. Hizmetleri (Zih. Engelliler İçin Olanlar Dâhil, Bed. Engellilere Yönelik Olanlar Hariç)	2
91.03.02	Tarihi Alanlar ve Yapılar ile Benzeri Turistik Yerlerin İşletilmesi (Tarihi Alanların ve Yapıların Korunması Dâhil)	1
93.12.03	Futbol, Voleybol, Basketbol vb. Kulüplerinin Faaliyetleri	1
93.21.01	Eğlence Parkları ve Lunaparkların Faaliyetleri	1
93.29.02	Düğün, Balo ve Kokteyl Salonlarının İşletilmesi	1
94.12.05	Mesleki Birlikler, Dernekler ve Odaların Faaliyetleri (Mimar, Mühendis, Tabip, Muhasebeci, Yazar vb. Dernek ve Odaların) (Barolar Hariç)	2
94.99.09	Üyelik Gerektiren Kültür, Dayanışma ve Eğlence Dernek ve Birliklerinin Faaliyetleri	1
95.11.01	Bilgisayarların ve Bilgisayar Çevre Birimlerinin Onarımı (ATM ler ve POS Cihazları Dâhil)	2
95.22.01	Evde Kullanılan Elektrikli Cihazların Onarımı (Buzdolabı, Fırın, Çamaşır Makinesi, Bulaşık Makinesi, Oda Kliması, Elektrikli Küçük Ev Aletleri, vb.)	1
95.22.02	Ev ve Bahçe Gereçlerinin Onarımı (Mutfağ Eşyası, Makas, Çim Bıçma Makinesi, Budama Makasları, vb.)	1
96.01.01	Çamaşırhane Hizmetleri (Para veya Jetonla Çalışan Makinelerle Yapılanlar Dâhil)	1
96.01.04	Kuru Temizleme Hizmetleri (Güysi ve Diğer Tekstil Ürünlerinin, Kürk ve Deri Ürünlerinin Kuru Temizlenmesi)	1
96.02.01	Güz. Salonlarının Faaliyetleri (C. Bakımı, Kaş Alma, Ağda, Manikür, Pedikür, Makyaj, Kalıcı Makyaj Vb. nin Bir Ard. Sun. Salon.) (Sağ. Bak. Hiz. Hariç)	2

Kaynak: Kars Ticaret ve Sanayi Odası

Tablo 64: Çalışmada Yöneltilen Sorular

Soru / Talebin Başlığı	Beklenen Cevaplar
Firmanın Ticari Kaydı	Kars ve Diğer
Sanayi Sicil Kanununa Göre Sanayi Kuruluşu mu?	Evet / Hayır
Firmanın Sanayi Sicil Belgesi	Var (varsa No) / Yok
Faaliyet Konusu	Gıda / Yem / Seramik, Porselen, Cam / Çini / Tekstil, Konfeksiyon / Maden, Toprak / Mermer / Orman Ürünleri / Mobilya, Doğrama / Otomotiv / Kimya / Plastik Kauçuk / Makine İmalat / Demir, Alüminyum Doğrama / Elektrik Elektronik / Yapı Sanayi /Ambalaj / Diğer
Temel ürünler ve 2017 yılı ortalama üretim miktarı	Ürün ve Miktarı (Kg, adet,m ²)
Temel ürünlerde kullanılan ana hammaddeler ve miktarları	Ürün ve Miktarı (Kg, adet,m ²)
Firmanın ürünü	Ara Malı / Tüketim Malı
İşletme yöneticisinin eğitimi	Yaşı / Cinsiyeti (Erkek, Kadın) / Eğitimi Durumu (İlköğretim, Lise, Üniversite, Yüksek Lisans ve Üstü)
Firmada profesyonel yönetici istihdam ediliyor mu?	Evet / Hayır
Firma aile şirketi mi?	Evet / Hayır
İthal edilen ara mamul ürünü var mı?	Evet / Hayır
Firmada personelin iş tanımları yapılmış mı? İş süreçleri tanımlanmış mı?	Evet / Hayır
Çalışan sayısının cinsiyete göre dağılımı	Kadın / Erkek /Toplam
Çalışan sayısının eğitim durumuna göre dağılımı	İlköğretim / Lise /Üniversite ve Üzeri /Toplam
Üretim alanı büyüklüğü	m ²
Çalışan sayısının pozisyona göre dağılımı	Yönetici / İdareci / Mühendis / Teknisyen / Usta / İşçi / Toplam
İşyeri Mülkiyeti	Kendi Mülkü / Kira / Diğer
İşyeri Büyüklüğü	Kapalı (m ²) / Açık (m ²) / Toplam (m ²)
Toplam Satış Cirosu	TL
Üretim Yöntemi	Siparişe Göre Üretim / Parti Üretimi / Sürekli (Seri) Üretim
Üretim Teknolojisi	İşgücü Yoğun / Makine Yoğun / İşgücü – Makine eşit yoğunlukta
Firmanın Teknoloji Sınıfı	İleri Teknoloji / Orta İleri Teknoloji / Orta Düşük Teknoloji / Düşük Teknoloji
Satış Şekli	Kendi Markası / Müşterinin istediği marka (Fason) / Her ikisi
Dağıtım Kanalları	Doğrudan Satış (Aracı olmadan) / Dolaylı Satış (Toptancı, Perakendeci, Komisyoncu, vb.)
Departmanlar	Üretim / Satış ve Pazarlama / Satın Alma / İdari İşler / Muhasebe – Finansman / Kalite Kontrol / İnsan Kaynakları / Planlama ve/veya Kontrol / Ar-Ge /Diğer
Firmaya ait marka var mı?	Evet - Kaç Tane / Marka veya Markaların ismi / Hayır
Firmaya ait patent var mı?	Evet: Kaç Tane / Hayır
Firmanın kalite belgesi var mı?	ISO 9001 / ISO 22000 / ISO 14001 / ISO 18001 /TSE /CE
Firmanın Üniversite – Sanayi – Kamu İşbirliği Platformu ile ilgili hiç bilgisi var mı?	Evet / Hayır
Kafkas Üniversitesinin sanayiye katkısı oluyor mu?	Evet / Hayır
Akademisyenler ile ortak çalışma yapıldı mı?	Evet / Hayır
Firma akademisyenler tarafında hiç ziyaret edildi mi?	Evet / Hayır
Firma akademisyenler ile hiç görüştü mü?	Evet / Hayır
Ar-Ge bölümü var mı?	Varsa kaç kişi çalışmaktadır? .....Kişi
Ar-Ge yapılmıyorsa nedeni nedir?	Kaynak Yetersizliği / İhtiyaç Duyulmaması / Bilgi Eksikliği / Diğer
Kalite kontrol, Ar-Ge vb. amaçla kurulmuş ve kullanılan tesis var mı?	Evet /Hayır
Dışarıdan kalite – kontrol, Ar-Ge vb. hizmetler alınıyor mu?	Evet / Hayır
İhracat Şekli	İhracat yapmıyor /Doğrudan ihracat / Dolaylı ihracat (Aracı firma ile)

Tablo 64: Devam

İhracat yapılıyorsa 2017 ihracat tutarı	\$ ABD
En çok ihracat yapılan ülkeler hangileridir?	
İhracat yapmama nedeni	Kaynak yetersizliği (Sermaye, nitelikli personel, teknoloji, malzeme ....) / Talep edilen kalite veya miktarda ürün sunamama / Dış pazarı tanımama ve bilgi eksikliği / Aracı işletme bulmadaki zorluk / İç pazarlardan tatmin olma / Uygun fiyatta ürün sunamama / Diğer
Yatırımlar nasıl finanse ediliyor?	Özkaynak / Kredi veya borçlanma
Firma KOSGEB veri tabanına kayıtlı mı?	Evet / Hayır
Daha önce hibe, kredi ya da teşvik alındı ise kuruluş ve destek tutarı nedir?	Hibe (Alınan kurumlar; yılı ve hibe tutarı) / Kredi (Alınan kurumlar; yılı ve tutarı) / Teşvik (Tutarı ve yılı / Almadım
2017 yılında ortalama kapasite kullanım oranı (%)	0-25 / 26-50 / 51-75 / 76-100
Firmanın tam kapasiteyle çalışmamasının nedenleri	Hammadde temin yetersizliği / Finansal kaynak yetersizliği / İşgücü yetersizliği (Nicelik ve nitelik bakımından) / Teknoloji yetersizliği / Talep yetersizliği / Enerji altyapısı yetersizliği /Diğer
Firmanın önümüzdeki yıllarda orta ve uzun vadeli yatırım planları var mıdır?	Hayır / Evet, Sektör ve Yatırım Tutarı
Firmanın aşağıdaki hangi alanlarda geleceğe dönük ihtiyacı bulunmaktadır?	Yatırım için ek finans / İlave işletme sermayesi / Ürün kalitesinin iyileştirilmesi / İç pazarda büyüme / Dış pazara açılma / Markalaşma / Personel eğitimi /Yeni dağıtım kanalı oluşturma
Firmanın 6331 sayılı iş sağlığı kanunu ile ilgili bilgisi var mı?	Evet / Hayır
Firmanın risk analizi ve acil durum planı var mı?	Evet / Hayır
İş sağlığı ve iş güvenliği konusunda OSGB lerden destek alınıyor mu?	Evet / Hayır
Kurumsal gelişim için destek kullanılıyor mu?	Evet / Hayır
Çevre kanunu kapsamında gerekli GFB ve çevre lisansı bulunuyor mu?	Evet / Hayır
İthal edilen ara mamul bulunuyorsa 2017 ithalat tutarı	₺

